

agricultors"³. La Conferència aconseguí l'adhesió de la major part de sindicats i cambres agrícoles existents en aquells moments a Catalunya: 112 entitats agràries de la província de Tarragona, 97 de la província de Barcelona, 64 de la de Lleida i 27 de la de Girona, entre elles la Federació Catòlica Agrària de Barcelona i la de Lleida, juntament amb la també catòlica Unió Social Agrària⁴. També s'hi adheriren ajuntaments: 77 de la província de Barcelona, 45 de la de Lleida, 41 de la de Tarragona i 33 de la de Girona. En total, doncs, 300 organitzacions agràries -la major part d'elles sindicats agrícoles- i 196 ajuntaments⁵.

Malgrat que no es pogué celebrar la Conferència, les conclusions provisionals d'aquesta quedaren redactades i en elles es basà l'actuació de l'encara embrionària Acció Social Agrària⁶. Els temes en què es dividiren les conclusions que havien de ser objecte de discussió eren: organització jurídica de la producció agrícola catalana, les assegurances en l'agricultura, el crèdit agrícola i l'organització social agrària. Les conclusions que s'havien d'aprovar en el tema quart recollien l'aspiració d'aconseguir "una completa organització de la classe agrícola" catalana. A aquest objectiu estaven supeditats la resta de conclusions, les quals recollien la necessitat "que en cada una de les poblacions on no hi hagi encara Sindicat [agrícola] se n'hi fundi un (amb preferència a tota altra Associació)". Aquests sindicats s'haurien d'agrupar per federacions comarcals. I també es preveia un "agrupament inter-comarcal dels Sindicats, Associacions i Federacions comarcals" i, finalment, la "creació d'un Casal Agrícola Català, per a recollir i executar les iniciatives de les Associacions i per a posar en pràctica immediatament que les adhesions ho permetin". L'ASA pretenia clarament una organització integral de la pagesia catalana. I encara que l'expressió "sindicació obligatòria" no aparegués a les

---

³ "Conferència de l'Agricultura Catalana" a *Agricultura*, 20-4-1919.

⁴ De fet, de totes les federacions catòliques catalanes hi hagueren adhesions a títol individual de sindicats agrícoles locals afiliats a aquestes. En concret, de la federació catòlica de Barcelona s'adheriren 10 dels 25 sindicats que en aquell moment formaven part de la federació. Cal indicar que no s'adheriren a la Conferència ni societats *pures* de propietaris -excepte l'IACSI, tot i que aquest Institut s'autodefinia com a portaveu de totes les classes agrícoles- ni molt probablement d'obrers. Les úniques entitats adherides en el nom oficial de les quals hi apareixia la paraula "obrer" eren el Sindicat Agrícola Social Obrer de Valls, Unió Obrera d'Agricultors de Castellserà i Institut Obrer de la Seu d'Urgell. No obstant això, no tenien perquè tenir caràcter obrerista o sindicalista d'esquerres. Sí però que s'adheriren societats agrícoles que comptaven amb una trajectòria sindical bastant progressista i esquerrana com la Societat Agrícola de Valls (sobre aquesta societat vegeu el llibre d'Antoni GAVALDA TORRENTS: *L'associacionisme agrari a Catalunya...*).

⁵ El llistat complet tant d'entitats agrícoles com d'ajuntaments es publicà a *Agricultura*, 20-5-1919. Tenint en compte que el 1920 -no dispo de dades del 1919- hi havia a Catalunya 414 sindicats agrícoles segons l'*Anuario Estadístico* d'aquell any, cal concloure que la major part d'aquestes entitats s'adheriren a la Conferència.

⁶ Aquestes conclusions provisionals es publicaren a *Agricultura*, 5-5-1919.

conclusions de la Conferència, sempre mostrà un evident esperit corporativista. Aquestes conclusions tornarien a ser recollides i desenvolupades en el llibre del que fou l'ànima i el cap de l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat, Josep Maria Rendé, titulat *Pla d'organització social agrària de Catalunya* (1924)⁷.

Aquesta organització sindical havia de topar, però, amb un greu inconvenient: l'organització suposava, en principi, una estructuració territorial sindical diferent de la que en aquell moment se servien les federacions de sindicats agrícoles catòlics. L'ASA proposava agrupar els sindicats per comarques naturals i no per diòcesis, tal com ho feien aquelles federacions. I el 1919 existien tantes federacions agràries catòliques com diòcesis hi havia. A més, algunes tenien un gran potencial que les feia molt autosuficients. La de Girona, per exemple, aconseguí agrupar el primer any del seu naixement el 1918 el 80% de tots els sindicats agrícoles de la seva diòcesi -31 dels 39 existents-. Possiblement aquesta circumstància col·laborà en el fet que el Pla de Rendé no pogués portar-se a cap, almenys en vida de la Mancomunitat.

Malgrat tot, hi havia una sèrie de coincidències sindicals molt importants entre els catòlics i l'ASA: entre elles el model de sindicat agrícola⁸, que havia d'aplegar tota la pagesia local, des del jornalier fins al gran propietari, i la necessitat que aquests sindicats constituïssin fàbriques cooperatives de producció i venda (cellers, fassines, molins d'oli, farineres). Aquestes haurien d'acabar controlant tots els processos d'industrialització i comercialització dels productes conreats, cosa que entrava en col·lisió amb els interessos de les grans cases industrials i comercials de productes del camp. Si bé en aquest sentit tenia un component força progressista, el model cooperatiu de l'Acció Social Agrària no acabà de defensar el principi d'"un home, un vot", sinó que gairebé tots els sindicats

---

⁷ Rendé havia de ser precisament el ponent d'aquest quart tema de la Conferència. Ell havia estat el primer dels signataris, com a president de la Federació Agrícola de la Conca de Barberà, de la demanda per realitzar la Conferència. Seria escollit cap de l'ASA des de la mateixa creació de l'entitat fins a la dissolució de la Mancomunitat. Ha estat considerat l'apòstol del cooperativisme agrari català per l'esforç i dedicació a què es va lliurar a través de l'ASA en la fundació arreu de Catalunya de sindicats agrícoles. L'any 1916 havia creat la Federació Agrícola de la Conca de Barberà i en fou president fins que passà a les ordres de la Mancomunitat el 1919. Aquesta federació aplegava el 1918 vint-i-quatre sindicats amb vuit cellers cooperatius. Gràcies a l'impuls que Rendé i la seva federació donaren a la construcció de cellers cooperatius, la Conca de Barberà fou la comarca catalana que el 1923 tenia muntats més indústries d'aquest tipus.

⁸ Cal matisar, però, que dins les coincidències sobre el model de sindicat agrícola hi havia un important desacord sobre la seva definició. Mentre alguns sectors catòlics creien que els sindicats agrícoles havien de ser catòlics per definició, des de l'ASA no s'hi estava d'acord. Des d'*Agricultura* es va rebatre en una ocasió al president de la Federació gironina, Jaume Rosich, dient que eren "profundament contraris" a aquesta definició de sindicat agrícola (*Agricultura*, 20-7-1921:342). El criteri de Rosich el defensava també Monedero, president de la Confederació Nacional Catòlica-Agrària (CUESTA, Josefina: *Sindicalismo católico en España (1917-1919)*, Madrid, 1978:282).

agrícoles d'aquest model estaven *tutelats* pels agricultors més rics de la població i establiren el sistema de votació proporcional basat en la quantitat de productes lliurats al sindicat o en els capitals aportats per cada soci per al funcionament de la societat. Era, sens dubte, un model més conservador que el que havien adoptat moltes societats pageses -compostes per petits propietaris, parcers, arrendataris i jornalers- amb influència política republicana i amb fort component de classe. No obstant això, la Mancomunitat també arribaria a integrar bona part d'aquestes societats, moderant-les sindicalment. Un factor clau d'aquesta integració fou el fet que la Conselleria d'Agricultura de la Mancomunitat estigué regentada de 1914 a 1923 per dos republicans moderats: Josep Mestres (1914-1919) i Pere Mías (1919-1923). Per això moltes d'elles acabarien acollint-se també a la llei de sindicats agrícoles de 1906, canviant el nom de l'entitat. D'aquestes cooperatives *d'esquerres* en parlaré més àmpliament a l'apartat 3.3⁹.

L'ASA, catòlics i bona part del republicanisme estaven també d'acord en l'opció pel model productivista de l'agricultura així com en la negativa a acceptar qualsevol tipus de reforma agrària imposada des del govern central. Per això tant dirigents sindicals catòlics com juristes republicans no tingueren cap inconvenient a col·laborar amb l'ASA quan aquesta els convocà, com en la nonada Conferència de maig de 1919 o en la constitució d'una comissió d'assessors encarregada de redactar un projecte de reforma agrària per a Catalunya al maig de 1921. Jaume Rosich (de la catòlica Federació Sindical Agrària de Girona), Joaquim Balcells i Josep Vidal Barraquer (de la Federació Catòlico-Agrària de Tarragona), Josep Maria Boix de la Unió Social Agrària de Barcelona i els republicans Pere Coromines, Albert Bastardas i Jaume Carner -d'entre altres- formaren part d'aquesta comissió¹⁰.

L'Acció Social Agrària havia estat creada per acord del Consell Permanent de la Mancomunitat el 13 de novembre de 1919¹¹. Als dos mesos de la seva fundació, va

---

⁹ Un exemple d'aquesta transformació fou el que seguí la Societat de Treballadors Agrícoles de Vila-rodonà, legalitzada el 1893, i transformada, de fet, en sindicat agrícola el 1918. Josep Santesmases explica com "l'existència de la Mancomunitat de Catalunya jugà un paper decisiu en el camp agrari, que ablanaria els radicalismes contundents. El Sindicat Agrícola [de Vila-rodonà] seguí en la seva constitució els paràmetres que proposava i impulsava la Mancomunitat" (SANTESMASES OLLÉ, Josep: *El cooperativisme agrari a Vila-rodonà (1893-1939). Un exemple d'estructuració econòmica, social i política en la Catalunya vitivinícola*, Vila-rodonà, 1996:217).

¹⁰ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *Crònica Oficial*, maig 1921.

¹¹ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *Resums dels acords*, Barcelona, juny de 1920. En principi l'ASA fou creada com a Secció jurídica annexa a la Direcció d'Agricultura i a la qual se li havien encomanat els serveis d'informació, consells i guiatge dels sindicats agrícoles. Malgrat que la Mancomunitat de Catalunya fou fundada el 1914, cal advertir que fins al 1920 no es produïren els traspassos de serveis de les diputacions a la Mancomunitat. Els projectes més importants no es pogueren

enviar cartes a totes les entitats agrícoles i ajuntaments de Catalunya oferint els seus serveis. I el mes de juny de 1920 féu arribar també a totes aquestes entitats un qüestionari amb l'objecte d'esbrinar quines eren les seves necessitats i en què se les podia ajudar. En les tasques sindicals de l'Acció Social Agrària cal comptar-hi en primer lloc setanta-una conferències que oferí entre 1920 i 1923 arreu de Catalunya exposant la necessitat de la constitució de sindicats agrícoles i cellers, farineres i molins d'oli cooperatius. La suma dels pagesos concorrents en totes aquestes conferències pujava a 12.685¹². Pel que fa a l'assessorament en el funcionament dels sindicats agrícoles, cal comptar amb el subministrament d'esborranys per a la constitució de setanta-dos sindicats, la col.laboració en el guiatge de la comptabilitat en alguns d'ells, l'organització de treballs abans de les collites en altres, la intervenció en qüestions de desavinences, l'ajuda en les gestions per obtenir préstecs o bé a través directament de la Caixa de Crèdit Comunal de la Mancomunitat o bé a través del Banc de Valls i el de Reus, els qual s'oferiren per col.laborar en l'obra de cooperació agrícola de l'ASA¹³. La importància de la contribució d'aquests dos bancs, principalment el primer, en l'obra i l'èxit de l'ASA és fonamental. La Caixa de Crèdit Comunal de la Mancomunitat tan sols va poder concedir crèdits a nou sindicats agrícoles¹⁴. I tampoc tingueren èxit ni el *Banc Sindical Agrari* que, com a societat civil de forma anònima, preveia fundar la Conferència de l'ASA l'abril del 1919, ni el *Banc Agrari de Catalunya*, el projecte del qual aprovà l'Assemblea de la Mancomunitat el setembre de 1921. Les ajudes dels bancs locals de Valls i Reus -sobretot les del primer- a les entitats agràries -principalment per construir cellers i molins d'oli cooperatius-, que per això es van prestar explícitament a la col.laboració amb l'ASA, hagueren de ser molt més importants que no pas la de la Caixa de la Mancomunitat¹⁵. Antoni Gavaldà afirma que el Banc de Valls "destacà,

---

dur a terme fins a aquest any. Fou en el curs 1920-1921 quan el pressupost d'aquesta institució realitzà un salt qualitatiu i quantitatiu considerable i primordial per portar a terme bona part del programa polític projectat fins llavors. Si les despeses del curs 1919-1920 foren de 7.954.800 pessetes, les del 1920-1921 foren de 18.310.000 pessetes (UCELAY DA CAL, E.: "La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923" a *Història de la Diputació de Barcelona*, vol 2, Barcelona, 1987:166).

¹² De les setanta-una conferències Rendé en donà seixanta. La resta foren ofertes per Valeri Serra -vuit- i Jaume Raventós -tres- (MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *L'obra realitzada. Anys 1914-1923*, Barcelona, 1923:475-477).

¹³ Totes les tasques en què participà l'ASA estan ressenyades a MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *L'obra realitzada...*:475-479.

¹⁴ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *La Caixa de crèdit comunal*, Barcelona, 1923. Dels 9 sindicats agrícoles beneficiats, dos -els sindicats catòlics de Bonastre i de Sant Llorenç del Penedès- pertanyien a la Federació Catòlica de Barcelona (Ibid i *La Llar*, 15-5-1920).

¹⁵ En l'editorial d'*Agricultura*, 20-4-1919, titulat "Hores solemnials. Com es fa Catalunya" es feia públic, just dies abans de la celebració de la Conferència de l'ASA, la iniciativa del Banc de Valls de col.laborar econòmicament amb els sindicats agrícoles. L'editorial, firmat per l'aleshores director general

durant els anys que ens ocupa, per la línia de crèdit que atorgà als Sindicats Agrícoles en la construcció de trulls d'oli, de cellers del vi, o en la consolidació/ampliació de locals de les mateixes cooperatives o sindicats. El concurs econòmic del Banc de Valls s'estengué de forma àmplia per tota la geografia de la demarcació de Tarragona i també per les veïnes comarques de la zona de Lleida. A l'empar de la llei de Sindicats Agrícoles del 1906, el Banc de Valls va oferir la mà, de forma generosa, a totes aquelles agrupacions de pagesos que, amb il·lusió i empena, demanaren el decidit suport del seu crèdit"¹⁶. Era, d'alguna manera, la contribució econòmica de la burgesia agrària al model sindical defensat des de la Mancomunitat. Fou una contribució molt útil per a l'èxit de l'empresa.

Finalment l'Acció Social Agrària col·laborà decisivament en l'assessorament d'aspectes tècnics en la creació de cellers, farineres i molins d'oli cooperatius. Totes les entitats que es muntaren d'aquest tipus a partir de 1919 reberen un suport tècnic de la Mancomunitat. Cal tenir en compte que la conselleria d'Agricultura d'aquesta institució comptà amb els anomenats Serveis Tècnics d'Agricultura, que estaven en estreta relació amb l'ASA. Aquests estaven regits per una Direcció General. Es crearen els Serveis de Terra Campa, el d'Arbres Fruiters i Oleïcultura, el de Viticultura i Enologia i el Forestal. L'ASA estava considerada un Servei més de la conselleria, però es podia auxiliar de la resta per ajudar a la creació sobretot de fàbriques agràries cooperatives. De manera que, en cert sentit, els Serveis Tècnics foren perfectes complements de l'Acció Social Agrària. Paral·lelament a tots aquests Serveis existia l'Escola Superior d'Agricultura, a la qual se li encomenà la formació dels enginyers i tècnics agrícoles¹⁷.

---

d'Agricultura de la Mancomunitat, Josep Maria Valls, acabava dirigint-se a totes les entitats agràries catalanes dient: "teniu a les vostres mans l'arma que fins a avui vos mancava. Vos obren crèdits, vos deixen en bones condicions el factor diner decisiu per tota lluita, vos demanen responsabilitat i garantia que tots podem i volem donar".

¹⁶ GAVALDÀ, A. i SANTESMASES, J.: *Història econòmico-social de les cooperatives agrícoles de Nulles (1917-1992)*, Valls, 1993:66. En aquesta mateixa pàgina Gavalvà ofereix exemples de sindicats que reberen l'ajuda econòmica d'aquest Banc amb les quantitats concretes de pessetes atorgades en forma de crèdits. Antoni Gavalvà parla també del Banc de Valls a l'article "L'associacionisme agrari a Catalunya" a FUGUET, J. i MAYAYO, A. (Ed.): *El primer celler cooperatiu de Catalunya. Centenari de la Societat de Barberà de la Conca (1894-1994)*, Barcelona, 1994:50.

¹⁷ A MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *L'obra realitzada...*, tal com el títol indica, es pot trobar tota la feina realitzada fins al 1923 per tots els Serveis Agrícoles de la Mancomunitat així com detalls del funcionament de l'Escola Superior d'Agricultura també en aquells anys. Vegeu també els treballs de CASANOVAS PRAT, Josep: *L'acció tècnica agrària (1912-1939)...*; "La política agrària de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1923)" a *Congrés Internacional d'Història. Catalunya i la Restauració (1875-1923)*, Manresa, 1992; "L'ensenyament tècnic agrari i la Mancomunitat de Catalunya" a *El Contemporani*, gener-abril 1996; i BALCELLS, Albert i altres: *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona, 1996.

Cal situar també la important obra que la Mancomunitat va desenvolupar en matèria agrícola en el context del gran desenvolupament o modernització que l'agricultura catalana estava experimentant i assajant en aquell primer terç del segle XX i més accentuadament a partir de la primera guerra mundial. Per això en el programa de govern de la Mancomunitat en aquesta temàtica s'expressava per damunt de tot la voluntat d'augmentar la productivitat i la competitivitat a escala internacional i desenvolupar al màxim les indústries alimentàries: "intensificar la producció, valent-se de les aplicacions de les ciències biològiques, químiques i mecàniques; organitzar-la per poder entrar en el corrent dels mercats mundials, ja que l'isolament és impossible, i saber transformar els productes agrícoles en matèries de fàcil consum i reconeguda utilitat (llet, vi, oli, conserves). S'arriba a la consecució d'aquests fins amb una elevació general de la cultura agrícola, amb la preparació de tècnics que facin donar a la terra el màxim rendiment i sàpiguen aprofitar-lo, i amb una acció tutelar de govern que reculli les activitats disperses en una orientació fecunda"¹⁸. Segons Francesc Roca, s'estava assajant "transformar l'agricultura en una branca de la indústria"¹⁹.

Per realitzar aquesta transformació s'efectuà un gran desplegament *pedagògic* o de difusió, el qual s'encomanà, sobretot a partir de 1919, als diferents Serveis Tècnics més amunt esmentats. A banda de la línia d'investigació i estudi, aquests tenien també com a missió oficial desenvolupar la línia propagandística. Aquesta línia d'actuació incloïa les activitats següents: cursets, conferències, campanyes, camps experimentals i de demostració, auxiliis tècnics i viatges d'estudis. Cada Servei Tècnic portà a terme tota aquesta sèrie d'activitats. Em centraré fonamentalment en el de Viticultura, el més sol·licitat en les nostres comarques rabassaires, per tal de palesar l'esforç realitzat per *il·lustrar* als viticultors catalans²⁰.

Pel que fa als *Cursets* es realitzaven on ho sol·licités qualsevol entitat agrícola o ajuntament amb la condició que es fes càrrec d'un terç de les despeses. El de viticultura i enologia fou el Servei més sol·licitat, i en total es realitzaren des de 1915 a 1923 seixanta-sis cursets -d'unes vuit lliçons cada un-. Mestre, Valls, Reventós, Matons i Ymbert foren els especialistes que més cursos impartiren. Quant a les *Conferències* -que en realitat es consideraren cursets d'una sola sessió- també hi col·laboraren tots els

¹⁸ MANCOMUNITAT DE CATALAUNYA: *L'obra a fer*, 1920:109-110.

¹⁹ ROCA, Francesc: "La Mancomunitat de Catalunya: una solució americana" a *L'A venç*, núm.3, juny de 1977.

²⁰ Tota la informació que s'ofereix a partir d'ara s'ha aconseguit en MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *L'obra realitzada...*

Serveis Tècnics, essent el d'Arbres i el de Viticultura i Enologia els més requerits²¹. Només el Servei de Viticultura en celebrà 40 -en la font no s'especifica en quins anys s'impartiren, però se suposa que fou entre 1919 i 1923- amb més de 6.000 pagesos concurrents. Les comarques més beneficiades per aquests cursets i conferències foren, lògicament, les més vitícoles, la meitat sud de la província de Barcelona i la meitat nord de la de Tarragona.

Pel que fa a les *Campanyes* tingueren "per objecte posar en coneixement dels agricultors d'esteses comarques, mètodes nous de conreu, pràctiques més útils i econòmiques de les que s'usen generalment i mitjans de lluita contra malalties més importants". Dins les campanyes també es preveia la realització de conferències. Per exemple, el Servei d'Arbres Fruiters encarregà a August Matons i Joan Salom 56 conferències que tingueren en conjunt un total de 8.325 assistents. El Servei de Viticultura féu una campanya el 1921 de divulgació de podes de vinyat. Només per a aquesta campanya es realitzaren catorze conferències que tingueren l'assistència d'un total de 1.715 pagesos.

Una altra de les activitats de divulgació foren els Auxilis Tècnics, que consistiren en "la formació d'un projecte i direcció tècnica d'una fàbrica (molí d'oli, farinera, celler, destil·leria, etc.) per a l'elaboració dels productes de la terra o bé en la direcció dels productes d'una collita". Aquests Auxilis ajudaren entre 1919 i 1923 a la creació de nou molins i divuit cellers cooperatius²². A més, el 1922 el Servei de Viticultura portava la direcció tècnica de vinificació dels cellers cooperatius de Falset, Guiamets, Bellmunt, Ripollet, Sant Cugat del Vallès, Rubí i Igualada²³. Finalment, cal comentar els *Viatges d'estudi*. Les cent vint-i-cinc poblacions diferents que visità només el Servei d'Arbres Fruiters com a *viatges d'estudi* donen una mostra de la gran activitat que també es desenvolupà a través d'aquest altre sistema de difusió. El Servei de Viticultura organitzà dues visites a cellers del Migdia francès.

Totes aquestes actuacions responien, doncs, a una voluntat política global que abracés els vessants social, econòmic i agrari. L'obra de l'ASA no s'entén sense que l'acompanyin l'obra de la resta de Serveis. De fet, tots predicaven la necessitat de la

---

²¹ Els conferenciants d'aquestes dues disciplines foren: pel Servei d'Arbres Fruiters, Joan Salom (24 conferències), August Matons (30 conferències); pel Servei de Viticultura, E.M. d'Ymbert (33 conferències) i Llorenç Badell (7 conferències).

²² Vegeu l'apèndix 3. L'especialista agrari José del Cañizo deia el 1922 que Catalunya era la regió espanyola amb més cellers cooperatius. Calculava que n'hi havia a més de vuitanta pobles (CAÑIZO GÓMEZ, José del: *Bodegas cooperativas*. Catecismos del agricultor y del Ganadero, Madrid, 1922:29). La xifra s'acosta bastant a la que ofereixo al quadre de l'apèndix 3.

²³ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *L'obra realitzada...*:467.

sindicació i cooperació agrícola. Uns amb arguments socials, que argüien que el celler cooperatiu portaria la fraternitat personal i social entre el poble que el creés, i els altres amb arguments tècnics, que afirmaven que aquest tipus de celler obtenia "mellor graduació en els vins i mellor classe", resolvia "el problema d'estiva, màquines i prempses" i donava "una solució perfecta al preu de venda del vi"²⁴. D'una manera o altra, doncs, tant els serveis tècnics com els socials de la Mancomunitat contribuïren a la constitució de sindicats agrícoles i cellers i molins cooperatius. Es tractava, doncs, d'una mateixa política social i econòmica global.

Era una política que tècnicament es justificava amb la necessitat de la modernització de l'agricultura. Però no era una política asèptica i menys en el període de l'anomenat trienni bolxevic. Alguns especialistes en història econòmica han posat ben de manifest que des de finals del segle XIX hi hagueren intents per part d'amplis sectors de propietaris rurals i les seves associacions més representatives -principalment l'IACSI- per recuperar l'autoritat social sobre la base d'apostar per l'opció productivista en els cultius²⁵. No en va el doble lema d'aquest Institut agrícola fou des de la seva fundació la defensa de la propietat i la millora i increment de la producció²⁶. Es pot dir, doncs, que els sectors dirigents de la burgesia rural utilitzaren des de finals del segle XIX dues clares estratègies socials i econòmiques per tal de mantenir la seva hegemonia social dins el món rural i que ara se'n servia també la Mancomunitat: la de l'aposta per l'associacionisme interclassista i la del foment del canvi tècnic. Ambdues anaven molt interrelacionades atès que una de les funcions que s'atorgaren a les associacions agràries creades i dirigides pels propietaris rurals fou la de difondre els avenços tecnològics que s'anaven experimentant²⁷.

La instal·lació de les importants Estacions Enològiques de Vilafranca i Reus creades des

---

²⁴ *La Llar*, 15-12-1920.

²⁵ GARRABOU, R. i altres: "L'IACSI i la recomposició del món rural...":35-36.

²⁶ GARRABOU, R. i altres: "La crisi finisecular i la recomposició del món rural...":112. El subtítol de la *RIACSI* el 1893 era el següent "Dedicada al mejoramiento de la Agricultura y á la defensa de la Propiedad".

²⁷ No és casual que la primera mesura que l'IACSI acordà emprendre el 2 de desembre de 1919 davant la gravetat de la conflictivitat rural que en aquell moment ja s'havia manifestat era la de "hacer público el pensar del Instituto de que el ideal que debe perseguirse en las actuales circunstancias es intensificar la producción y que los medios más conducentes a ello unos dependen de la acción privada y otros son de incumbencia del Estado. Que el individuo tiene que poner a contribución, com más intensidad que nunca, capital, inteligencia y trabajo" (IACSI: *Memoria correspondiente a 1919 aprobada en la Junta General celebrada el 14 de Enero de 1920*, Barcelona, 1920). Les mesures més repressives es prendrien pocs mesos després, com a darrer recurs, quan la situació social s'extremà encara més.

de l'Estat per reials ordres el 1902 i 1905 respectivament cal emmarcar-la en aquest context i estratègies dels propietaris. L'historiador Antoni Saumell ha demostrat en un estudi monogràfic sobre l'Enològica de Vilafranca "com les activitats de l'Estació giraren sempre majoritàriament al voltant de la defensa dels interessos i dels projectes d'aquests sectors socio-econòmics dominants de la viti-cultura comarcal" i "com per assolir aquest objectiu l'Estació féu seves les aspiracions i els projectes de renovació tecnològica d'aquests grups dirigents i també dels postulats favorables al cooperativisme vitivinícola avalats des de feia ja anys pels sectors d'ordre de la viticultura catalana, sobretot des de la seva casa pairal, l'IACSI.(...) L'aposta per un hipotètic futur millor en el que la crisi vinícola fos vençuda per la força de la modernització tecnològica [a través dels serveis que podia prestar l'Estació] passava, per tant, per l'assumpció d'un model dirigit des de dalt"²⁸.

A l'argument sindical rabassaire que s'utilitzà a partir de 1919 segons el qual els propietaris tenien l'obligació de fer-se càrrec de moltes de les despeses del cultiu (adobs, sofres...) per tal que el camperol pogués suportar mínimament la crisi vinícola, es contestà des dels sectors propietaris amb l'argumentació que la crisi vinícola només podia ser superada a través de la renovació tecnològica i l'associacionisme agrari. Aquesta renovació havia de ser assumida a través de cursets i conferències que les Estacions Enològiques, institucions com la Càtedra Agrícola Ambulant Pere Grau - creada el 1906- o els Serveis Tècnics de la Mancomunitat realitzaven per a aquest propòsit²⁹.

La Mancomunitat, doncs, va fer un gran esforç en matèria propagandística i de difusió. Una altra cosa és conèixer fins a quin punt la seva obra de renovació va arribar al petit pagès o com se'n va beneficiar aquest. Alguns historiadors han destacat que l'obra agrícola de la Mancomunitat es dirigí bàsicament als propietaris i que concentrà esforços en la formació de quadres -sobretot a través de l'Escola Superior d'Agricultura-³⁰. Antoni Saumell, en el seu estudi sobre l'Estació Enològica de Vilafranca, destaca que aquesta també estigué poc dirigida als petits pagesos. Però les xifres que s'han ofert de concurrents a les conferències i cursets dels Serveis Tècnics de la Mancomunitat revelen

---

²⁸ SAUMELL SOLER, Antoni: *Crisi vinícola i renovació tecnològica al Penedès: l'Estació Enològica de Vilafranca entre els anys 1902 i 1922*, tesina inèdita, UPF, Barcelona, 1993:13 i 436.

²⁹ Les tasques relacionades amb l'ensenyament ambulant van rebre "reconeixement legislatiu amb la Reial Ordre del 7-7-1921 per la qual es disposava que els centres tècnics estatals, com era l'Estació Enològica de Vilafranca, havien de donar ensenyament tècnic als sindicats agrícoles" (SAUMELL SOLER, Antoni: *Crisi vinícola...*:76).

³⁰ UCELAY DA CAL, E.: "La diputació i la Mancomunitat...":85.

que arribaren a àmplies capes de la pagesia³¹. A més, l'Acció Social Agrària era la més interessada al fet que s'arribés a tota la pagesia, principalment a rabassaires, parcers, arrendataris i jornalers. Perquè eren ells els millors clients dels sindicalismes obreristes. I calia convèncer-los més que a ningú dels avantatges del sindicalisme i cooperativisme d'ordre, el qual ofería, com cap més, coneixements tècnics per millorar els seus cultius. Cal tenir en compte que les conferències de caire tècnic amagaven un missatge sindical concret, el que l'ASA pretenia oferir. Tant adversari sindical era considerat per als sindicats camperols obreristes o anarquistes els capellans, que demanaven al pagès que ingressés als sindicats agrícoles catòlics, com els conferenciants dels Serveis Tècnics de la Mancomunitat, que explicaven com s'havia de podar un arbre. El que és evident és que la Mancomunitat reeixí, en part, en el seu missatge de necessitat de creació de sindicats agrícoles i cellers cooperatius a través dels quals, com ja s'ha dit més amunt, el pagès també tingué una via d'accés cap a les millores tècniques en els cultius³². Alhora que, teòricament, s'unia fraternalment amb la resta de la classe agrícola del poble i es desenganyava dels sindicats obreristes que poc o gens feien o havien fet per la modernització de l'agricultura. Aquest, almenys, era el plantejament teòric que es feia des de l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat.

2.2.1. La intervenció de l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat en el problema social rabassaire.

En un context d'alta conflictivitat social i laboral al camp, l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat es veié obligada a intervenir directament en la qüestió rabassaire. La seva intervenció, però, fou molt tímida i molt sovint excessivament a remolc de les circumstàncies i de les iniciatives que des de Madrid es prengueren sobre aquesta qüestió. Finalment, malgrat els diferents projectes de reforma agrària que des de la

---

³¹ Josep CASANOVAS, al seu article "L'ensenyament tècnic...:28-29, diu: "El caràcter elitista que tenien els estudis de l'Escola Superior d'Agricultura va quedar completat amb l'organització d'un ensenyament tècnic de caire més popular, com eren els cursos breus especialitzats d'ensenyament ambulant. L'obra agrària de la Mancomunitat no es va limitar a satisfer les demandes de certs grups més o menys il·lustrats, disposats a adquirir nous coneixements d'aplicació tècnica sinó que també va intentar difondre la nova cultura tècnica entre una pagesia menys propensa als canvis (...). Primer des de l'Escola Superior d'Agricultura i, a partir de la seva creació l'any 1917, des dels Serveis Tècnics d'Agricultura, la Mancomunitat va saber atreure's amplis sectors dels agricultors catalans".

³² Saumell, per altra banda i sense voler restar importància a aquest canal de modernització que representaven els cellers cooperatius, destaca el paper que "exerciren els petits i mitjans propietaris al Penedès quant a renovació tecnològica de les seves instal·lacions vinícoles pel seu compte" (SAUMELL SOLER, Antoni: *Crisi vinícola...*:440); és a dir, al marge de les principals institucions agràries del moment que, teòricament, tenien la funció de fer arribar a tota la pagesia aquesta renovació.

Conselleria d'Agricultura es presentaren i es discutiren a l'Assemblea de la Macomunitat, cap d'ells es portà a terme i tots restaren en una via morta.

Almenys des de 1918 la Mancomunitat fou sol·licitada des de diverses instàncies per tal que assumís l'autoritat per elaborar la codificació del règim jurídic català, el qual abraçava lògicament el règim de la propietat rural i de la contractació de terres de conreu. Una d'aquestes instàncies fou l'assemblea que celebrà l'abril del 1918 l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona per tractar el tema del dret civil català³³. Una altra fou la Federació Agrícola Catalano-Balear, que en el XXI Congrés celebrat a Mataró un mes després, al maig del 1918, acordà dirigir-se a la Mancomunitat per tal que elaborés una compilació rural oint les diferents entitats agràries de cada comarca per tal que es reflectís les varietats regionals en la contractació agrària³⁴.

Aquestes sol·licituds responien a un estat de temor per part dels representants dels interessos de la propietat a causa de la possibilitat que s'aprovés una reforma agrària o es promulgés un Codi rural dictat des del govern de Madrid per al conjunt de l'Estat, sense tenir en compte les especificitats regionals³⁵. Aquesta reforma estava sent demanada des de molts diversos sectors socials i polítics: des de sindicalistes, socialistes i republicans a catòlics socials, passant pels liberals albistes. La conflictivitat social agrària que es vivia a moltes regions de la geografia espanyola al voltant del 1918 col·laborava a fer veure a tots aquests sectors la urgència en l'aplicació d'una reforma agrària.

A principis de 1919, i davant l'encàrrec d'un estudi sobre una possible reforma agrària a Andalusia per part de l'Institut de Reformes Socials, els temors dels representants dels propietaris rurals catalans a una legislació social agrària que afavorís els interessos dels treballadors de la terra pujaren de to. Per això aquests representants es proposaren evitar que tant l'estudi com la possible reforma agrària poguessin afectar en cap sentit a Catalunya i decidiren mobilitzar-se per exigir l'especificitat del règim jurídic-social del camp català, tot coincidint amb la campanya que en aquells moments es portava a terme

---

³³ BALCELLS, Albert i altres: *La Mancomunitat de Catalunya...*:484.

³⁴ FEDERACIÓ AGRÍCOLA CATALANO-BALEAR: *XXI Congrés celebrat a la ciutat de Mataró de la FACB. Dies 19, 20 i 21 de maig de 1918*, Mataró, 1918:94-95.

³⁵ En la citada Assemblea de la Federació Agrícola Catalano-Balear un dels ponents digué: "No és que desitgi ni demano cap Còdic rural ni cap Apèndix, però pot venir, es senten veues aïllades que'n parlen, un dia és a Manresa, altre en el Congrés, altre en Societats i entitats polítiques que's parla de Còdic rural, i el dia menys pensat ens trobarem amb un Còdic d'aquesta mena que pot causar un dany de mort a nostra pagesia si no estem prevenint" (FEDERACIÓ AGRÍCOLA CATALANO-BALEAR: *XXI Congrés celebrat a la ciutat de Mataró...*:95).

a favor de l'autonomia de Catalunya. D'aquí que, a principis d'abril d'aquell any, l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, en aquell moment presidida per Francesc Maspons i Anglasesell -el qual també presidiria l'Oficina d'Estudis Jurídics de la Mancomunitat quan es creés el mes de maig- convocà a una reunió "de fuerzas vivas agrícolas con el fin de sentar y afirmar el criterio de nuestros agricultores en cuanto se refiera a la solución de los problemas que pudieran plantearse en el régimen jurídico y social de la agricultura catalana". Maspons tancà la reunió afirmant que "era, ante todo preciso determinar bien concretamente cuáles son las instituciones jurídico-agrarias vigentes en nuestro país que precisa conservar en esencia". Acabà afirmant "la imposibilidad de que organismos no capacitados [en referència a l'Institut de Reformes Socials] para sentirlo y aplicarlo ingieran artificiales modificaciones en instituciones seculares de Cataluña", com podien ser els contractes de conreu tipus parceria, masoveria o rabassa morta, als quals als propietaris els interessava conservar tal com s'estaven concedint en aquell moment. En la reunió únicament hi acudí una representació obrera. Fou la del socialista Joan Duran, de la Societat Obrera Agrícola de Sitges, el qual va defensar que les conclusions de l'Institut de Reformes Socials per a Andalusia també havien de ser vàlides per a Catalunya³⁶.

En aquell mateix context de debat públic sobre la conveniència d'aplicar una reforma agrària o codi rural a Espanya, la Conselleria d'Agricultura de la Mancomunitat convocà la Conferència Agrària pel maig de 1919, la qual havia d'haver traçat les directrius bàsiques de l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat. El primer tema de la Conferència tenia una relació molt directa amb la problemàtica qüestió de la reforma agrària. El tema es titulava "Organització jurídica de la producció agrícola catalana" i en ell s'apuntava com a primera conclusió que "les convulsions que remouen els fonaments de la vida social obliguen als catalans a disposar d'un organisme legislatiu propi per a reorganitzar llur dret civil de conformitat amb llur naturalesa i amb les exigències del moment present". A part, en aquest mateix tema, la tercera conclusió indicava que calia "afavorir la distribució de la propietat, amb tendència a que treballin les terres llurs propietaris"³⁷. Tot i que la Conferència no es pogué celebrar i, per tant, cap conclusió pogué ser aprovada, el Consell Permanent de la Mancomunitat decidí per acord del 28 de maig de 1919 la constitució immediata d'una Oficina d'Estudis Jurídics

---

³⁶ *RIACSI*, 5-5-1919:118-119.

³⁷ *Agricultura*, 5-1-1919:161. Les conclusions d'aquest primer tema foren redactades pel republicà Jaume Carner Romeu. En elles s'hi detecta certa simpatia per les aspiracions rabassaires ja que parla del "dret a l'expropiació dels latifundis que per deixadesa no rendeixin un mínim de producció", i de la "facultat de redempció de censos i prestacions a metàl·lic que es presten per raó del conreu de terres, amb tal que comprenguin la integritat de les finques".

per tal d'encarregar-li una codificació del règim jurídic català³⁸. Aquesta Oficina fou, a més, la Comissió Assessora a la qual la Mancomunitat podia encomanar dictàmens sobre els projectes de llei que volia proposar al poder central³⁹.

Probablement a causa de l'evolució que seguí la conflictivitat social i posterior repressió als camps espanyols, sobretot a Andalusia, a partir de mitjans de 1919, la possibilitat d'una aprovació d'una reforma agrària es refredà momentàniament. A Catalunya, però, l'agitació i les protestes rabassaires, que s'allargaren fins al 1920, i la pressió dels diputats republicans a l'Assemblea de la Mancomunitat obligaren al conseller d'Agricultura Pere Mias, que també era republicà, a presentar el 21 de juliol de 1920 a aquesta Assemblea un projecte d'acció social agrària que preveia parcel·lacions de terrenys de conreu, construcció de cases barates i l'aplicació del crèdit agrari amb un sentit social important. En el preàmbul del projecte s'afirmava que "un dels extrems que pot comprendre l'ajut als obrers del camp és el de posar-los en situació perquè els sigui relativament fàcil convertir-se en propietaris de la part de terres que per si mateixos puguin conrear". S'acordà obrir una informació fins al gener de 1921 sobre les matèries tractades en el projecte⁴⁰.

Un cop rebudes les informacions, el Consell de la Mancomunitat nomenà el mes d'abril del 1921 una comissió de diputats composta per Joan Vallès Pujals, Fèlix Escalas i Alfred Pereña per tal que redactessin un projecte definitiu⁴¹. Aquesta comissió es completà el mes de maig amb Jaume Raventós, Josep Maria Rendé, Ricard Gay i Maspons i Anglasesell. La comissió, però, abans de redactar un Projecte definitiu, decidí assessorar-se i acordà celebrar una reunió el 31 de maig de 1921 amb els principals prohoms de l'agricultura catalana -entre ells Carles de Fortuny, president de la Federació Agrícola Catalana-Balear i futur president de l'IACSI, Jaume Rosich, president de la Federació Sindical Agrària de Girona, Josep Vidal i Barraquer, president de la Federació Agrícola de Tarragona o Francesc Santacana, president de la Unió de Vinyaters de Catalunya- així com advocats i juristes de prestigi de tendència política republicana com Pere Coromines o Albert Bastardas. Els que representaven els interessos de la propietat, però, eren majoria i, de fet, no hi havia cap representant genuí dels rabassaires. Des del Consell de la Mancomunitat hi havia en el fons la voluntat de modificar àmpliament el

³⁸ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *El dret català i la Codificació*, Barcelona, 1919:8.

³⁹ BALCELLS, Albert i altres: *La Mancomunitat de Catalunya...*:484.

⁴⁰ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *Projecte d'Acció Social Agrària. Qüestionari*, Barcelona, novembre de 1920.

⁴¹ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *Crònica Oficial*, abril 1921:105.

projecte inicial presentat pel conseller republicà Mias⁴². De la reunió de prohoms i juristes en sortí un nou projecte que consistia bàsicament en la creació d'un banc agrari que, a partir del crèdit, hauria de tenir la funció d'ajudar als pagesos a accedir a la propietat de les terres que treballaven⁴³. És a dir, es plantejava una reforma agrària a través d'una via o solució merament econòmica -prescindint de la jurídica-, que podien assumir perfectament les associacions de propietaris rurals.

El projecte es discutí entre finals d'agost i principis de setembre a l'Assemblea de la Mancomunitat i, en ella, el diputat republicà Noguera Comet, amb la intenció d'atorgar al projecte un sentit en part jurídic, proposà una esmena que recollia que la Mancomunitat havia de gestionar "prop del govern i del Parlament l'obtenció de la llei tantes voltes promesa, facultant la redempció de tots els censos i càrregues emfitèutiques per la sola voluntat dels censaris, al tipus de capitalització fixat en el contracte i, a manca d'aquest, al 3% de la pensió"⁴⁴. L'esmena fou rebutjada i l'Assemblea va aprovar el projecte el 2 de setembre. El Banc Agrari de Catalunya previst en aquest, però, no va arribar a funcionar mai.

La qüestió social agrària a Catalunya tornà a encendre's novament a partir de mitjans de 1922. Per una banda l'Institut de Reformes Socials obrí una informació sobre la rabassa morta el mes de maig d'aquell any. Per una altra, la Unió de Rabassaires es constituïa amb força el mes d'agost. I, finalment, les promeses insistents de liberals i reformistes al llarg d'aquell any sobre la promulgació d'una reforma agrària si accedien al govern -tal com feren a finals d'any- van fer ressorgir les esperances rabassaires. El mes de juny, complint un acord del Consell Permanent de la Mancomunitat, l'Oficina d'Estudis Jurídics començà a preparar l'edició provisional d'un volum referent a l'emfiteusi. Al mateix temps, una moció presentada pel diputat Noguera Comet en una de les Assemblees de la Mancomunitat en aquell mes sobre redempció de censos i altres

---

⁴² El projecte de Mias havia estat criticat públicament pel membre de la Comissió d'Agricultura i Boscos de la Mancomunitat, Emili Galceran, de la Lliga Regionalista. Galceran digué que el projecte donava poca importància a la qüestió del crèdit i, en canvi, tenia com a principal objectiu la parcel·lació de finques i la construcció de cases barates (CASANOVAS PRAT, Josep: *L'acció tècnica agrària...*:111). Galceran va arribar a presentar un projecte alternatiu al de Mias en la discussió sobre el projecte d'aquest que l'Assemblea de la Mancomunitat tingué al febrer de 1921. El de Galceran estava basat en la iniciativa del crèdit agrari a partir de l'acció dels sindicats agrícoles (*El Diluvio*, 27-2-1921:15). Possiblement el projecte que es proposà en aquella reunió de prohoms i juristes s'inspirà en el que havia presentat Galceran el mes de febrer.

⁴³ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *Projectes d'acord presentats a la 15ª reunió ordinària de l'Assemblea*, juliol de 1921. Es projectà oferir préstecs hipotecaris a llarg termini per tal que els pagesos poguessin comprar la terra que treballaven pagant una entrada del 25% del valor de la finca.

⁴⁴ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *Crònica Oficial*, setembre de 1921:268.

càrregues emfitèutiques, va donar lloc al fet que l'Oficina d'Estudis Jurídics emetés un dictamen sobre el tema. Segons la *Crònica Oficial* de la Mancomunitat, en el dictamen "es proposaven les bases fonamentals de redempció; però al mateix s'indicava que per la complexitat de la institució i per les qüestions que havia suscitat en els darrers temps, hom creia preferible l'edició d'un volum amb caràcter provisional en la mateixa forma emprada per a la publicació del *Costumari Català*, passant-lo a estudi d'homes de dret, interessats en la reforma, i experts, per tal d'assegurar-ne l'autenticitat i eficàcia"⁴⁵. L'edició d'aquest volum, titulat *Projecte de regulació de censos, rabassa morta i terratge a Catalunya*, arribà el febrer de l'any següent, el 1923. Però novament arribava com a projecte obert a informació per tal que hi poguessin concórrer totes les parts afectades. A més, no recollia les principals aspiracions rabassaires que en aquell moment la Unió de Rabassaires defensava. Només establia com a millores palpables per al pagès l'obligació per part del propietari de contribuir obligatòriament a la compra dels adobs químics, sulfat i sofre, en proporció a la part de la verema que li corresponia, a pagar ell sol els impostos sobre la terra i a pagar, al final del contracte, totes les millores útils i els nous ceps replantats, sempre que s'hagués sol·licitat per escrit. Es creà el 8 de març una comissió parlamentària, integrada pels diputats Micó, Jansana, Fatjó, Folch, Avellà i Noguer i Comet per tal que recollissin els resultats de la informació i redactessin un projecte definitiu⁴⁶.

A causa de la coincidència de l'obertura d'aquesta informació amb la promesa del govern liberal-reformista de legislar en matèria social-agrària després de les eleccions generals de l'abril de 1923, la Mancomunitat sol·licità al govern de Madrid, a proposta del diputat Noguer Comet en data d'1 de març, l'ajornament de tot projecte de reforma agrària relacionat amb la rabassa morta fins que la Mancomunitat no hagués aprovat definitivament el seu. Aquest fet enutjà enormement la Unió de Rabassaires, perquè entengué que aquesta sol·licitud d'ajornament era fruit d'una voluntat d'entrebancar la reforma agrària i la solució al plet rabassaire. En l'assemblea que la Unió celebrà el 25 de març d'aquell any, el principal líder del sindicat rabassaire, Lluís Companys, digué que amb aquest fet el govern ja tenia excusa per no aprovar "el projecte de llei que ens ha promès" en obrir-se les Corts i afegí que l'informe de l'Oficina d'Estudis Jurídics de la Mancomunitat estava "fet amb mala fe, amb l'únic objecte de impedir la rehabilitació dels drets dels rabassaires"⁴⁷. En la mateixa assemblea, la Unió aprovà considerar pertorbadora la intervenció de la Mancomunitat i acordà no col·laborar "a la informació

---

⁴⁵ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *Crònica Oficial*, juny de 1922:194.

⁴⁶ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *Crònica Oficial*, març de 1923:72-74.

⁴⁷ *La Terra*, 30-3-1923:8.

pública [d'aquesta] que no és res més que una habilitat sospitosa, contra els cultivadors de Catalunya"⁴⁸.

No obstant aquests acords, Duran i Cañameras, que en aquests moments representava el sector més moderat i *assenyat* de la Unió, presentà un contra-projecte a l'ofert per l'Oficina d'Estudis Jurídics i el lliurà, juntament amb Pere Estartús, al mateix president de la Diputació de Barcelona i conseller de la Mancomunitat Vallès i Pujals⁴⁹. Per altra banda cal tenir en compte que la Unió de Rabassaires, abans de la seva assemblea del 25 de març, havia sol·licitat a la mateixa Mancomunitat, per a ella i per a diverses societats locals afiliades a ella, exemplars del projecte provisional de l'Oficina d'Estudis Jurídics⁵⁰. Abans que l'Assemblea de la Mancomunitat aprovés la proposta de sol·licitar l'ajornament de la reforma agrària a Madrid, la Unió fins i tot havia mostrat certa confiança que aquest organisme català ajudés econòmicament als pagesos que volguessin redimir càrregues que pesaven sobre les seves terres⁵¹.

Malgrat que la Mancomunitat no es dissolgué oficialment fins al 1925, el cop d'Estat de Primo de Rivera el setembre de 1923 deixà paralitzats completament i definitivament els treballs de la informació sobre contractes de conreu que havia obert la Conselleria d'Agricultura i, amb ells, a la pràctica, tota la política social-agrària d'aquest organisme.

---

⁴⁸ *La Terra*, 30-3-1923:9.

⁴⁹ DURAN CAÑAMERAS, F.: *Dietari*, s.d.:713. Aquest fet comportà algunes protestes per part d'alguns associats rabassaires que *La Terra* recollí.

⁵⁰ *La Terra*, 28-2-1923:7.

⁵¹ *La Terra*, 15-2-1923:9.

2.2.2. La feblesa del sindicalisme catòlico-agrari en unes comarques vinyateres: la Federació Catòlica Agrària Barcelonessa.

En el conjunt de les nostres comarques rabassaires -allí on la Unió de Rabassaires s'implantà als anys vint- el sindicalisme catòlico-agrari fou feble i minoritari. La qual cosa no significa que la seva presència fos nul·la ni que no es dediquessin esforços per al seu reeiximent. Però, en qualsevol cas, i tret de zones molt localitzades dins d'aquestes comarques, mai no aconseguí superar en força ni al sindicalisme rabassaire d'arrel republicana ni a l'anarcosindicalisme ni tampoc al sindicalisme laic reformista, més o menys vinculat al Servei d'Acció Social Agrària de la Mancomunitat. La Federació Catòlica Agrària Barcelonessa, constituïda el 1917 amb l'objectiu de reunir les forces catòlico-agràries dins el bisbat de Barcelona, acabà supeditada a la Unió de Vinyaters de Catalunya, l'entitat que durant la segona i tercera dècada d'aquest segle sabé aglutinar més clarament els interessos econòmico-agraris dels vinyaters catalans, bona part dels quals es trobaven dins dels límits territorials de la diòcesi barcelonina.

El sindicalisme catòlico-agrari català es remuntava almenys als anys noranta del segle XIX. El 1893 es donà el primer intent per part del catolicisme social de conquerir el camp català a través d'una Federació d'entitats agràries. El 8 d'abril d'aquell any un grup de representants de propietaris agrícoles firmà una carta que s'envià a tots els bisbes de les diòcesis catalanes per tal que es manifestessin sobre el projecte de constitució d'una *Federació de Gremis Agrícoles de Catalunya* que estaria sota el patrocini de la "Santíssima Verge de Montserrat, ab un fi social y dintre dels sentiments catòlics" amb l'objecte de "contribuir á la armonía de las classes socials en les regions agrícoles, en les quals, si be combatuda, subsisteix encara"⁵². Tots els bisbes catalans beneïren la idea oferint-se per col·laborar en tot allò que calgués per tal que l'obra reeixís. La federació tingué una vida molt curta, encara que, segons Jaume Maspons i Camarassa, "esdevingué (...) un poderós mohiment per tota la terra catalana fomentant la creació de Gremis

⁵² Fragment de la "Carta als Excms. é Iltms. Senyors Bisbes de Catalunya" firmada per Felip Bertran i d'Amat, Francisco Romani y Puigdenyolas, Ramón de Valls y de Barnola, Baldiri Carreras i Xuriach, Baró de Ribelles, Joaquim Mª de Paz, Ferrán Alsina, Francisco de S. Maspóns i Labrós, Ramón Catá de la Torre, Manel Mir Navarro, Guillem de Boladeres, Ramón Mª de Sagarra y de Siscar, Crescendi Arqué, Enrich Vidal Valenciano, Joseph Vilarrubias i Ferrán de Sagarra. La carta acabava dient que "la Iglesia se ha preocupat sempre del benestar y de la pau de la societat civil, com nos es conegut lo apostólich zel de V.E.I. pera tot quant sia en profit dels fidels que Deu Nostre Senyor li ha encomenat, y volguent començar cristianament nostra obra, abáns de tot, nos dirigim á V.E.I. pregantli se digne fixar sa il·lustrada atenció en nostre projecte, manifestantnos si lo aprova, recomenatlo en aquést cas, quan sia ocasió oportuna, y benehint desde ara, nostres treballs". Aquesta carta està inclosa en l'opuscle *Estatuts de la Federació dels "Gremis Agrícoles de Catalunya constituïda baix la invocació de la Stma. Verge de Maontserrat"*, Barcelona, 1893. La publicació també conté les respostes que els bisbes donaren a la carta.

agrícols municipals"⁵³.

La constitució d'aquesta federació coincidí en un moment de força efervescència dins el moviment catòlic social així com dins el sindicalisme obrer i rabassaire en general. El 1893 fou l'any en què es constituí la Federació de Treballadors Agrícoles de la Regió Espanyola i que els anarcosindicalistes fundaren la Unió Agrícola de Pacte Lliure. Per altra banda, fou l'any en què se celebrà una important assemblea de *Círculos Obreros* catòlics a València, els quals havia impulsat el Pare Antoni Vicent, de Castelló (1877-1912), en bona part del llevant peninsular, des de Tortosa fins a Múrcia. A l'assemblea hi assistiren representants de 98 obres pertanyents a 88 poblacions. S'aprovà la creació d'un Consell Nacional de les Corporacions Catòliques d'Obrers, que seria, a partir d'aquell moment, l'òrgan directiu de tot aquest moviment catòlic a nivell espanyol⁵⁴. Per altra banda, l'any següent, el 1894, se celebrà un Congrés Catòlic a Tarragona on es parlà de la necessitat de crear *Gremis agrícoles industrials* segons el projecte d'estatuts que presentà en aquella assemblea el sindicat de la Federació de Gremis de Catalunya. Andrés-Gallego afirma que en aquell final de segle es va procurar portar el neogremialisme al sector primari. D'aquí també que, el 1899, el jesuïta Vicent va portar a un Congrés celebrat a Burgos les bases per al reglament modèlic d'un *Gremio de Labradores o Sindicato Agrícola*⁵⁵.

És possible, doncs, que la Federació de Gremis Agrícols de Catalunya fos la pionera a Espanya quant a federació estrictament catòlica-agrària, avançant-se al moviment que a finals de segle s'escamparia per la geografia espanyola. La Federació tingué cert caràcter catalanista⁵⁶, i el principal objectiu que es marcà fou el de "contribuir en quant los hi sia [als Gremis] possible á que les relacions entre propietaris, masovers, parcers y jornalers se regulen amistosa y equitativament, y que la unió dels matexos en cada

⁵³ MASPONS I CAMARASSA, Jaume: "Agricultura" a *Geografia General de Catalunya*, de Francesc Carreras Candi, Barcelona, s.d. Tot i la benedicció dels bisbes i que cercà l'aixopluc de l'Església no queda prou clar en el reglament d'aquesta federació de gremis que aquesta tingués un lligam orgànic amb la jerarquia eclesiàstica.

⁵⁴ MARTÍ, Casimiro i altres: "El sindicalismo católico en España" a *Historia del movimiento obrero cristiano*, Barcelona, 1964:211.

⁵⁵ ANDRÉS-GALLEGO, José: *Pensamiento y acción social de la Iglesia en España*, Madrid, 1984:83. Probablement, els estatuts de l'important Gremi d'Agricultors de Manresa, de tendència clarament catòlica, i fundat el 1900, van ser inspirats en el model proposat per Vicent.

⁵⁶ En l'article 5è dels seus estatuts s'especificava que "se valdrá com a llengua oficial de la catalana, sens perjudici de usar qualsevol altre idioma, quan sa conveniencia ho reclame".

localitat ó comarca sia tal, que vingan á formar una sola classe"⁵⁷. L'*harmonia* de classes fou un dels grans objectius cercats pel sindicalisme catòlic i d'aquí que, gairebé sempre, intentà agrupar pagesos i propietaris en unes mateixes entitats. Per això s'escollí en un primer moment el nom de *gremi* -per les connotacions històriques que tenia- per anomenar les entitats catòlico-agràries. Tot i que aquest nom perdurà fins ben entrat el segle XX en comarques com el Vallès Occidental i el Bages, el nom que s'imposaria a partir de la llei de 1906 -coneguda com la llei de sindicats agrícoles-, dins el sindicalisme agari d'*ordre* o catòlic, fou precisament el de *sindicat agrícola*, el qual fou adoptat majoritàriament pels catòlics per constituir entitats cooperatives rurals de caràcter social mixt.

La segona ofensiva catòlica important al camp català arribà el 1907 coincidint amb la fundació de l'Acció Social Popular per part del Pare Gabriel Palau. Aquest havia arribat a Barcelona aquest any provinent de França, Bèlgica i Alemanya on estigué en contacte amb el catolicisme social d'aquests països. L'ASP estigué explícitament inspirada en el *Volksverein* alemany, i, segons Pere Gabriel, a través d'ella "començà a casa nostra la defensa i conveniència d'organitzar un sindicalisme catòlic"⁵⁸. En l'àmbit rural, l'ofensiva catòlica coincidí amb la promulgació de la llei de sindicats agrícoles de 1906. El 1905 no arribaven a 70 els sindicats agrícoles existents al conjunt d'Espanya, mentre que el 1908 -primer any de l'aplicació de la llei de 1906- funcionaven 954 sindicats⁵⁹. A Catalunya, mentre que entre 1900 i 1905 només se n'havien fundat 13, entre 1906 i 1909 se'n fundaren 59⁶⁰. Bona part d'aquests 59 eren de tendència catòlica. 10 de 15 sindicats agrícoles fundats dins els límits del Bisbat de Girona entre aquests anys eren d'inspiració catòlica⁶¹. Pel que fa al bisbat de Tortosa, dels 27 sindicats que el 1920

⁵⁷ Aquest era el primer objectiu de quatre que s'especificaven en l'article 6è dels seus estatuts. Els altres objectius parlaven d'aconseguir "benestar de la classe agrícola", "establir entre los associats y en profit dels mateixos, tots los serveys recíprocs possibles" i "cercar lo avenç de la agricultura...".

⁵⁸ GABRIEL, Pere: "De l'obrerisme catòlic a l'aparició..."

⁵⁹ GARRIDO, Samuel: "El cooperativismo agrario español del primer tercio del siglo XX" a *Revista de Historia Económica*, núm. 1, 1995:119.

⁶⁰ MUÑIZ, Lorenzo: *La Acción Social Agraria...* Vegeu el quadre 2.4. Segons GARRIDO, Samuel: *Treballar en comú. El cooperativisme agrari a Espanya (1900-1936)*, València, 1996:72, entre l'abril de 1908 i l'abril de 1909 el Ministeri d'Hisenda aprovà a Catalunya 47 sindicats agrícoles de 87 expedients presentats.

⁶¹ Els de Banyoles (1907), Blanes (1907), Cassà de la Selva (1908), Cistella (1907), Girona (1908), Lloret de Mar (1906) Malgrat (1908), Riudarenes (1908), Santa Coloma de Farnés (1908) i Santa Pau (1908). Aquests eren els que pertanyien a la Federació Sindical Agrària de Girona el 1922. A part d'aquests, tinc referència de la fundació d'un sindicat catòlic a Pineda, el 1908 (*La Costa de Llevant*, 1-8-1908) i un a Llagostera el mateix any, en la inauguració del qual intervingué el Comitè de Defensa Social de Barcelona, grup propagandístic de tendència maurista i catòlica (COMITÉ DE DEFENSA SOCIAL:

pertanyien a la catòlica Federació Agrària de l'Ebre, 8 s'havien fundat entre 1907 i 1909: el de Corbera d'Ebre (1909), Deltebre (Cava) (1909), Deltebre (Jesús i Maria) (1907), Flix (1909), Mont-roig del Camp (1909), Perelló (1907), Roquetes (1907) i Tortosa (Santiago) (1908)⁶². Tortosa havia rebut la visita del Pare Vicent el 1907 en una assemblea diocesana on explicà els principis bàsics que havien de reunir els sindicats agrícoles⁶³. Al bisbat de Barcelona es fundaren en aquests anys els sindicats agrícoles catòlics *Lo Remey* de Martorell (1907), el de Polinyà (1909) i el de Llinars del Vallès (1908); i al bisbat de Vic, el d'Artés (1908), Balsareny (1908) i Monistrol de Calders (1908)⁶⁴.

El catolicisme social es proposaria atacar de nou amb fermesa el camp català a mitjan anys deu. El 1914 l'Acció Social Popular es plantejà realitzar una "gran campanya agrària", el primer acte del qual fou una assemblea a Tàrraga⁶⁵. El 1915 es creà a Barcelona una Unió Social Agrària, en relació amb l'Acció Social Popular. La USA fou plantejada, segons Pere Gabriel, "com una agència econòmica-social catòlica, que venia cereals, bestiar, vins, olis llegums, fruita, llana, etc., en nom de les associacions catòliques agràries; també comprava, a compte de les mateixes associacions, adobs, sofre, sulfats, llavors, maquinària, etc. S'instal·là inicialment al carrer Bruc 49, seu també de l'ASP. La importància de la Unió Social Agrària es basà fonamentalment en l'ús que dels seus

Dos años de acción católica en Barcelona. Memoria, Barcelona, 1910).

⁶² Vegeu l'apèndix 5. A la província de Tarragona també es fundà el 1908 el Sindicat Catòlic Agrícola de Santa Coloma de Queralt, Vilabella i Selva del Camp.

⁶³ GARRIDO, Samuel: *Los trabajadores de las derechas*, Castelló, 1986:169. El Pare Vicent va dur a terme en aquests anys una autèntica campanya propagandística a favor dels sindicats agrícoles per arreu d'Espanya amb la col·laboració de bisbes i rectors de les parròquies (GARRIDO, Samuel: "El cooperativisme segons l'Església. Els inicis del sindicalisme catòlico-agrari a Espanya" a *Recerques*, núm. 30, 1994.

⁶⁴ Segons un article de I. JIMÉNEZ, titulat "Los sindicatos agrícolas católicos", publicat a *La Paz Social* (abril de 1909) i citat per GARRIDO, Samuel: "El cooperativisme segons l'Església...:81, el 1909 hi havia 29 sindicats catòlico-agraris en les vuit diòcesis catalanes, tretze dels quals en la de Girona i cap en la de Tarragona. Per a l'expansió del sindicalisme catòlico-agrari que es donà a Mallorca entre 1907 i 1909 vegeu FULLANA PUIGSERVER, Pere: *El moviment catòlic a Mallorca (1875-1912)*, Barcelona, 1994:522-523.

⁶⁵ *Butlletí del Museu Social*, 1914:224. Els oradors de l'assemblea foren D.L. Negre i D.L.I. Jover. Les conclusions que s'aprovaren foren les següents: "Necessitat d'organitzar corporativament les classes agràries, constituint, en tots els pobles de la comarca, Sindicats i Caixes rurals; unir les relacions entre'ls Sindicats existents, facilitant els treballs i operacions comuns i enfortir la Federació comarcal; portar a cap una intensa campanya per a que l'Estat faciliti les operacions de crèdit de dits organismes, ja sigui per medi del Banc d'Espanya, ja fundant un establiment bancari per lo mateix; gestinar, a l'ensem, per a que l'organisme en formació "Caixa de Crèdit Comunal", de la Mancomunitat catalana, se valgui, per a ses operacions de crèdit agrari, dels Sindicats i Caixes rurals, estimulant així son desenrotlló i el perfeccionament del crèdit rural".

serveis féu, de moment, la Confederació Catòlica Agrària de Castella la Vella i Lleó. Passà el 1916 a comptar amb locals propis, al carrer Cortina 8⁶⁶. A partir de 1917 fou l'entitat encarregada de fer les compres i vendes col·lectives de les diferents federacions catòlico-agràries catalanes fins que el 1919, per ordre de la Confederació Nacional Catòlica Agrària, fou substituïda pels serveis del Banc Agrícola Comercial de Bilbao, el qual integrà inicialment tots els homes de l'abolida Unió Social Agrària⁶⁷.

El 1916 el bisbe de Barcelona Reig Casanova creà l'Acció Popular després de dissoldre l'Acció Social Popular. Amb l'AP s'intentà donar una nova injecció en la campanya catòlica al camp. A part de realitzar-hi tasques propandístiques, comptà amb la Unió Social Agrària, com a secció comercial. El president d'aquesta, Josep M. Boix, era alhora el secretari de l'Acció Popular. No és casual que el 1916, any de la constitució d'aquesta Acció, es donés a Catalunya el primer gran salt en la constitució de sindicats agrícoles. Se'n fundaren només en aquell any 32. L'any anterior només se n'havien fundat 11. Amb tot el que es portava de segle, l'any que se n'havien constituït més havia estat el 1909 -coincidint amb la primera ofensiva catòlica de la centúria-, amb 18 fundacions. A partir de 1916 la xifra de constitucions començarà a enfilar-se fins a assolir un màxim el 1919 de 100 sindicats fundats. Del 1916 són els sindicats agrícoles catòlics de l'Ordal, Sant Jaume dels Domenys i Montcada al bisbat de Barcelona, el de Masdenverge, Prat del Compte, Ulldecona i Vandellós en el de Tortosa i el de Campany i Llers en el de Girona. Les diferents federacions catòlico-agràries, que es constituïrien en totes les diòcesis catalanes entre 1917 i 1920, naixerien, segons Josefina Cuesta, com a una projecció regional de l'activitat de l'Acció Popular⁶⁸. De fet, aquesta continuà actuant com a societat de propaganda social catòlica en col·laboració amb aquelles federacions sindicals fins als anys vint. I en col·laboració també amb propagandistes castellans pertanyents a la *Acción Católica Nacional de Propagandistas*, la qual, també segons Cuesta, fou l'instrument principal de divulgació del sindicalisme catòlic al camp català a partir de 1917⁶⁹.

El naixement de les diferents federacions catòliques sindicals agràries s'emmarcà en aquest context de propagació del catolicisme social al camp a nivell d'Espanya i de Catalunya que coordinà la Confederació Nacional Catòlica Agrària a partir de la seva fundació, precisament el 1917. El 27 de maig de 1917 nasqué la *Federación Católico-*

⁶⁶ GABRIEL, Pere: "De l'obrerisme catòlic...":56.

⁶⁷ ROSICH, Jaume: *Els sindicats agrícoles gironins*, 1919:45-47.

⁶⁸ CUESTA, Josefina: *Sindicalismo catòlico...:*218.

⁶⁹ CUESTA, Josefina: *Sindicalismo catòlico...:*229.

Agraria del Ebro (o de Tortosa); el 15 de juny del mateix any ho faria la Federació Catòlico-Agrària Barcelonense; el juny del 1918 la Federació Sindical Agrària, de Girona i la Federació Catòlico-Agrària de Tarragona; el setembre del mateix any la Federació Catòlico-Agrària de Lleida; també el 1918 havia nascut la Federació Catòlico-Agrària de Vic; a l'octubre de 1919 ho féu la Federació Catòlico-Agrària de la Seu d'Urgell; i finalment el 1920 es constituí la Federació Catòlico-Agrària de Berga. Totes elles estigueren federades a la *Confederación Nacional Católico Agraria*, la qual agrupà totes les federacions sindicals agràries catòliques a nivell espanyol⁷⁰.

Pel que fa a la federació barcelonina, a més de néixer impulsada per la CNCA, va rebre l'estímul inicial de l'*Asamblea Diocesana de los Centros Católicos Obreros*, que actuava en el marc del sindicalisme urbà i que el 1918 va rebre el suport dels importants propagandistes castellans P. Nevares, del sector agrari, i A. Ruiz, de l'obrer industrial. Aquests realitzaren actes de propaganda catòlica especialment a la diòcesi de Barcelona⁷¹. El bisbe Reig també tingué un paper destacat en la fundació de la Federació Catòlico-Agrària Barcelonina el 1917. Des del portaveu de la federació -*La Llar*-, s'atorgà a aquest la *paternitat* de la FCAB tot afirmant que hi treballà molt i que hi va "lluitar (...) amb totes les dificultats pròpies del principi de les obres"⁷². Cal tenir en compte que el sindicalisme catòlico-agrari es caracteritzà per dos principis que Josefina Cuesta resumeix dient: "sumisión completa a las autoridades eclesiásticas" i la "confesionalidad, abiertamente manifestada siempre"⁷³. Algunes de les federacions catòlico-agràries espanyoles tingueren la seva seu social en el mateix Palau Episcopal de la seva diòcesi respectiva, entre elles la de la Seu d'Urgell, i la mateixa de Barcelona en un primer moment⁷⁴.

---

⁷⁰ A la resta d'Espanya, a principis del 1917, és a dir, just abans de la creació de l'organisme que havia d'agrupar totes les federacions i impulsar les que encara faltaven per crear, ja existien les d'Astorga, creada el 1914, la de Bilbao (1916), la de Burgos (1913), Ciudad Real (1915), Ciudad Rodrigo (1908), Conca (1916), Logronyo (1910), Madrid (1915), Múrcia (1916), Oviedo (1915), Palència (1913), Pamplona (1910), Salamanca (1916), Sant Sebastià (1909), Santander (1908) Saragossa (1910), Sòria (1914), València (1916) i Valladolid (1913) ("Federaciones Católico-Agrarias en 1920" a l'Enciclopèdia Espasa-Calpe, vol. XXI, veu "España":362. Per a un estudi detallat d'aquestes federacions vegeu CUESTA, Josefina: *Sindicalismo católico...*

⁷¹ CUESTA, Josefina: *Sindicalismo católico...*:217-218 i 228.

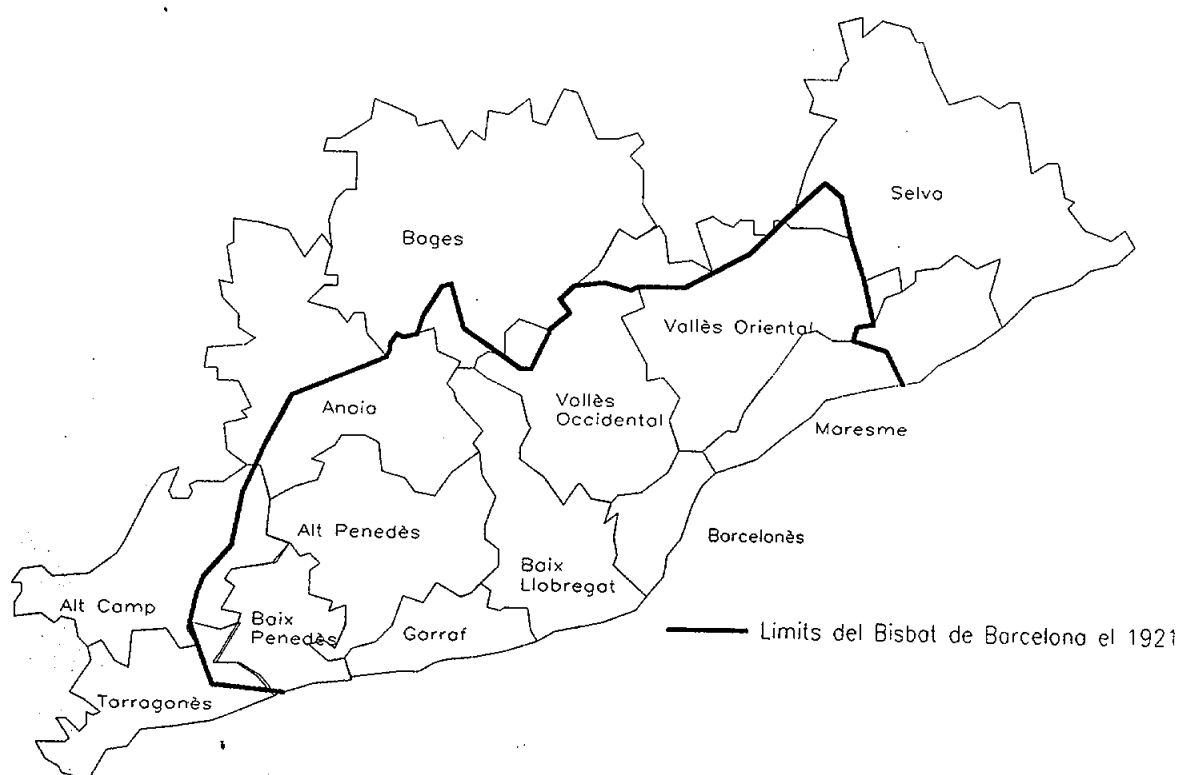
⁷² *La Llar*, 15-7-1920.

⁷³ CUESTA, Josefina: *Sindicalismo católico...*:280-281. Castillo també ens recorda que "la catolicidad de una obra social nace de su sumisión a la autoridad y jerarquía de la Iglesia como tal obra" (CASTILLO, Juan José: *Proprietarios muy pobres. Sobre la subordinación política del pequeño campesino en España (La Confederación Nacional Católico-Agraria, 1917-1942)*. Madrid, 1979:256).

⁷⁴ *Anuario Social de España*, 1919-1920:367-368.

La submissió a l'autoritat eclesiàstica per part de la FCAB quedà definida en els articles tercer i tretzè dels seus estatuts. Aquests deien que "únicamente podrán formar parte de la federación los sindicatos agrícolas y entidades similares aprobados por la autoridad eclesiástica que tengan su domicilio dentro de la diócesis de Barcelona" i que "la Federación tendrá un Consiliario nombrado por el Sr. Obispo de la diócesis, que velará por el carácter católico de la entidad"⁷⁵. Aquests articles, doncs, no deixaven lloc a dubte sobre el caràcter eclesial i l'àmbit diocesà de la Federació⁷⁶.

Mapa 2.1. *Límits del Bisbat de Barcelona el 1921.*

⁷⁵ FEDERACIÓN CATÓLICA AGRÍCOLA BARCELONESA: *Estatutos*, Barcelona, s.d.

⁷⁶ L'àmbit diocesà fou també una de les característiques d'aquest tipus de sindicalisme. Cada federació tenia així ja definit el seu àmbit geogràfic, que havia de coincidir amb l'àrea de la seva diòcesi. El bisbat de Barcelona comprenia en aquests anys la zona geogràfica sens dubte més industrialitzada de Catalunya i d'Espanya: per arxiprestats comprenia el de Barcelona, Granollers, Sant Feliu de Llobregat, Martorell, Mataró, Piera, Sabadell, Sant Celoni, Terrassa, el Vendrell, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú. Per comarques són les del Barcelonès, Baix Llobregat, Garraf, Alt i Baix Penedès i la major part del Maresme -inclòs Mataró-, gairebé tot els dos Vallès -comprenent-hi les poblacions més industrialitzades-, la meitat sud de l'Anoia -sense incloure-hi, però, Igualada-, la part est de l'Alt Camp i el Tarragonès i una petita part del Bages i de la Selva. Sense discussió són les comarques també on hi havia més conscienciament i mobilització sindical. Vegeu el mapa que segueix.

Alhora, el domicili on instal·là la seva seu social poc després de fundar-se -al carrer Sant Pere més alt, 27 pral.- constata que estigué molt relacionada amb tot el moviment obrer catòlic barcelonès d'aquells anys. Aquesta adreça la compartí inicialment amb el Sindicat Obrer Catòlic Unió Professional d'Oficis Varis, fundat poc abans de fer-ho la FCAB. A partir de 1918 anirien instal·lant-se en la mateixa casa altres sindicats catòlics a mesura que s'anirien creant: la Federació Obrera Catòlica, la Casa Social Catòlica, el Sindicat Catòlic de l'Art Tèxtil de Catalunya i la societat de socors mutus Germandat Infantil Jesús de Natzaret⁷⁷. A partir de l'estiu de 1920, però, la FCAB es mudà al Carrer de la Ciutat, núm. 5.

La composició tant de la primera junta com les següents palesarien els lligams, almenys inicials, de la FCAB amb la jerarquia i amb el sindicalisme catòlic industrial. El 25 de juny de 1917 se celebrà l'acta de constitució de l'entitat escollint la junta següent: president: Josep Borràs de Palau; vice-president: Josep Oriol Marrugat Castro; tresorer: Josep Cirera Voltà; secretari: Josep Casas de Muller; i vocal Tomàs Noguera Riuz⁷⁸. Però no obstant aquests vincles eclesials, els estatuts de la federació de Barcelona no es destacaven per cercar uns fins preponderantment religiosos -en comparació amb altres federacions catòliques-, sinó que més aviat donaven més importància als fins específicament agraris, econòmics, socials i educatius. En els dos primers articles dels estatuts, on s'exposen els objectius de l'entitat, per res s'esmenta cap referència de tipus religiós i es diu ben clar que la federació "tiene por objeto fomentar y defender los intereses de la agricultura, facilitar la creación y desarrollo de los Sindicatos Agrícolas y promover el progreso moral y económico de la clase agrícola. ART. 2º Para realizar su objetivo la Federación: a) Procurará la federación de las asociaciones agrícolas que con el nombre de Sindicatos, Cajas rurales, Hermandades, Mutualidades y otras análogas, tienen por fin la protección o defensa de los intereses agrícolas, estableciendo entre las mismas relaciones de mutuo apoyo. b) Servirá de intermediaria entre las asociaciones federadas y las demás federaciones y las instituciones en favor de los agricultores, tales como sociedades de ahorro, de crédito, de socorros mútuos, de seguros, de compra y venta de primeras materias de productos, de instrumentos agrícolas

⁷⁷ SOLÀ GUSSINYER, Pere: *Història de l'associacionisme...*:67. També s'instal·là en aquesta adreça el 1918 l'Agrupació Professional Ferroviària de Barcelona Nord i el 1922 el Cercle Catòlic Tradicionalista. A partir de 1923 l'ocuparien -no sé si compartint l'espai- entitats socialistes.

⁷⁸ Expd. 9.055, AGCB. Tots els escollits en la primera junta, i la majoria de les pròximes juntes, eren residents a Barcelona. Josep Cirera fou el següent a ocupar la presidència i ho féu fins l'abril de 1920. A partir d'aquest mes la junta quedà formada per Firmo de Casanova Vallès, com a president; Josep O. Marrugat com a vicepresident; Josep Cirera com a comptador; i mossèn Josep Maria Rovira, mossèn Ramon Forts i Josep Gassó com a vocals. Com a consiliari constava mossèn Joan Ros (*La Llar*, 15-5-1920:8). Aquesta mateixa junta, amb algunes poques variacions i intercanviant els càrrecs, però mantenint la presidència, serà la que es mantindria a l'entitat fins a la desaparició d'aquesta el 1926.

o bien establecerá ella misma, cuando lo crea necesario, alguna de estas instituciones"⁷⁹. Són aquests, doncs, els objectius de la FCAB. No gaire diferents als d'altres federacions i Sindicats i Cambres agrícoles de caràcter comarcal que funcionaven el 1917 a Catalunya. Des del portaveu de la FCAB s'afirmà que "no farem mai la guerra a les organitzacions agrícoles existents, ans (...) les considerem germanes (...) perquè tots treballem per lo mateix i estem convençuts de lo mateix: l'única diferència (...) és que nosaltres proclamem en veu alta (...) aquest principi d'espiritualitat, que les demés entitats cultiven de manera més dissimulada"⁸⁰.

La principal activitat econòmica dels primers anys d'aquesta federació fou la de subministrar tota mena de productes agraris als seus sindicats federats. L'agost del 1920 aquesta federació oferia a través d'una informació comercial al seu portaveu *La Llar* (15-8-1920) els productes següents: blat de moro, farinasses, segó, garrofa, arròs, lluquets, metabisulfit de potassa, fòsfat amònic, superfòsfat de calç, sulfat amònic, clorur potàssic, superfòsfat d'òs i adob orgànic per a cereals. A part d'aquests, els principals productes que oferí la FCAB foren les llavors de patata, el sulfat de coure i el sofre. Tots aquests gèneres els oferia a través de la seva oficina comercial que acordà crear en l'assemblea del 19 de desembre de 1918⁸¹.

La Federació Catòlica Agrària de Barcelona tampoc no descuidà la secció d'estalvi. En aquesta mateixa assemblea inaugurà una Caixa Federal, i, com a secció d'aquesta, una Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis per a l'Ancianitat. A partir de 1921 els sindicats federats estarien obligats a tenir una Caixa Rural pròpia, la qual havia d'ingressar a la Caixa Federal una quantitat mínima de 500 pessetes⁸². Per altra banda el maig de 1923 la FCAB feia propaganda d'una secció d'Assegurances d'Incendis i Accidents la qual estava associada a una veterana companyia d'assegurances anomenada

⁷⁹ FEDERACIÓN CATÓLICA AGRÍCOLA BARCELONESA: *Estatutos...* L'article segon tenia encara dos apartats més: c) "Contribuirá a la difusión de conocimientos útiles a la clase agrícolas, por medio de conferencias, bibliotecas, periódicos, campos de experiencia, escuelas dominicales, conversaciones familiares y discusión práctica en asambleas, acerca los medios de favorecer el progreso de las poblaciones rurales, mejora de las leyes que afecten a la agricultura, desgravación de impuestos, represión de la usura, extinción de costumbres perjudiciales, etc. d) Organizará todas aquellas instituciones, servicios y actos de carácter económico, social y religioso que se estimen oportunos". Fins al punt d) del segon article no apareix la paraula "religiós".

⁸⁰ "El nostre programa" a *La Llar*, 15-5-1920.

⁸¹ *Anuario Social de España*, 1918-1919:411. Aquesta oficina comercial adquirí els productes a través de la Unió Social Agrària fins al 1919, tal com s'ha explicat. I a partir d'aquest any ho féu a través de l'anomenat Banc Rural.

⁸² Acord de l'assemblea general de la FCAB de 10 de febrer de 1921 (*La Llar*, 15-2-1921).

"El Guardián", que en aquell any ja havia complert el segle d'existència⁸³.

Atès que la vinya era el principal conreu en què s'ocupaven els associats de la federació, aquesta dedicà una atenció especial als diversos assumptes i problemàtiques d'aquells anys a l'entorn d'aquest cultiu i del vi. D'aquesta manera, tot fent costat a la Unió de Vinyatres de Catalunya, s'adherí a la campanya contra els alcohols industrials que aquesta organització estava duent a terme des de la seva fundació el 1910. L'agost del 1922 aquesta federació catòlica de Barcelona envià un telegrama al govern contra l'ús de l'alcohol industrial i el desembre de 1923 s'adherí a l'assemblea de la UVC de Montblanc⁸⁴. La temàtica principal que es tractà a la revista *La Llar* fou la del conreu de la vinya. *La Llar* s'editava i s'imprimia a Sant Sadurní, era dirigida pel mossèn Josep Maria Rovira d'aquesta població, el qual, alhora, era vocal de la FCAB. Pel contingut i anuncis de la revista es coneix que els destinataris d'aquesta eren els pagesos de la gran comarca vinyatera que formaven els arxiprestats de Vilafranca, Piera i Martorell - principal zona d'afiliació catòlico-agrària del bisbat-

A partir de 1920 es començaren a manifestar clars símptomes que la FCAB es trobava en crisi i que li convenia una profunda revitalització. Era un moment delicat perquè la Confederació Nacional Catòlica Agrària també havia superat el moment de màxim esplendor assolit l'any anterior. Aquesta confederació patí en aquell any una greu crisi interna que acabà provocant la dimissió i expulsió d'Antonio Monedero, president de la CNCA fins al 1921, i ànima i promotor del sindicalisme agrari catòlic a Espanya durant la segona dècada del segle XX⁸⁵. La crisi de la CNCA, però, a banda de dissensions internes, tingué fonamentalment un caràcter econòmic. El 1921 la Confederació tenia un dèficit de 400.000 pessetes i el seu Banc Rural es trobava també travessant uns moments crítics⁸⁶. La crisi també es manifestà en el descens del nombre d'afiliats a partir de 1920⁸⁷. Pel que fa a la federació barcelonina, la primera manifestació més clara de la crisi econòmica que patí s'esdevingué l'estiu de 1921 quan cedí a la sucursal del Banc

⁸³ *La Llar*, maig de 1923.

⁸⁴ *La Llar*, 1-8-1922 i desembre de 1923. Una altra de les activitats de la FCAB que demostra fins a quin punt entrà a fons en la temàtica vinyataire és que almenys en la verema de 1921 proporcionà jornalers als seus sindicats federats (*La Llar*, 15-7-1921).

⁸⁵ Vegeu el capítol "D. Antonio Monedero Martín: promotor, organizador y director del sindicalismo agrario católico" de Josefina CUESTA a *Sindicalismo católico...*

⁸⁶ CASTILLO, J.J.: *Propietarios muy pobres...*:145 i següents.

⁸⁷ ARRIBAS MACHO, José María: "El sindicalismo agrario: un instrumento de modernización de la agricultura" a *Historia Social*, núm. 4, 1989:39-40.

Rural a Barcelona la seva secció més important, la comercial⁸⁸. Ja a l'Assemblea general del febrer de 1921, es posà en evidència que els sindicats federats solien prescindir de la FCAB en les seves operacions comercials i tractaven directament amb el Banc Rural. En aquesta assemblea s'acordà fer obligatori operar amb aquest banc sols a través de la Federació, mai directament. A més s'autoritza a la directiva de la FCAB a imposar multes a aquells sindicats que "sistemàticament obtinguin fora de la Federació els productes que ells necessitin i la Federació proporciona"⁸⁹. Però tampoc no era aquesta la primera vegada que es recordaven les obligacions comercials dels sindicats federats. Al juliol de 1920 des del portaveu *La Llar* (14-7-1920) es deia: "demanem que en lo possible comprin els Sindicats a la Federació encar que aquesta ofereixi un preu més car que una casa de comerç determinada (...). El Sindicat ha de comprar a la Federació o ha de deixar de comprar". El desembre del mateix 1920 *La Llar*, en intentar fer un petit balanç anual, reconeixia que la FCAB havia treballat amb "la intesitat que li han permès les *circumstàncies a voltes doloroses* en que's mou". Aquell any aquesta federació havia tingut un moviment general de fons de 200.701 pessetes; xifra clarament inferior a les de la major part de federacions catalanes⁹⁰.

⁸⁸ *La Llar*, 15-8-1921.

⁸⁹ *La Llar*, 15-2-1921:11. És evident que els sindicats no compliren aquests acords. La prova és que la FCAB, pocs mesos després, decidí retirar-se del seu paper mitjancer entre els sindicats i el Banc Rural. Però encara abans de prendre aquesta decisió, en una reunió de totes les federacions catalanes, al juny del 1921, s'exhortava ja no als sindicats sinó al Banc a dirigir-se sempre en les seves actuacions comercials a les federacions i mai directament als sindicats (*La Llar*, 15-6-1921). El que sorprèn d'aquest problema amb què es trobava com a mínim la FCAB és que el president d'aquesta, Firmo de Casanova, formava part de la Comissió permanent de la sucursal del Banc Rural a Barcelona. A part d'aquest, els components d'aquesta comissió eren Desideri Canals, Francesc de P. Molins i Josep Maria Boix. Fins al juny de 1921 el president de la sucursal havia estat Josep M. Cartes, que era alhora president de la Federació de Tortosa. A partir d'aquest mes ho passà a ser Josep Vidal i Barraquer, que era alhora president de la Federació de Tarragona.

⁹⁰ Aquesta xifra és superada per les federacions catòliques catalanes de Berga (237.420 pessetes), Girona (637.258), Lleida (650.000), Tarragona (1.657.862) i Tortosa (6.348.978); és igualada per la de la Seu d'Urgell (210.450) i només superior a la de Vic (47.878). A nivell d'Espanya la federació que tingué més moviment de fons fou la de Múrcia amb 52.000.000 de pessetes (*Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo Americana*, Hijos de J. Espasa Editores, Barcelona, Vol. XXI, 1923:362). Segons l'assemblea general de la federació barcelonina del 10 de febrer de 1921 el seu moviment de fons fou una mica superior: de 336.702 pessetes (*La Llar*, 15-2-1921). En aquesta mateixa font s'informa que la FCAB girà durant el 1920 54.560 pessetes en gèneres obtinguts per mitjà del Banc Rural i 96.154 pessetes en gèneres obtinguts per mitjà de la CNCA. A part de les catalanes, només hi hagué set federacions espanyoles (de les 58 existents en total) que estaven per sota de la de Barcelona quant a moviment general de fons. Pel que fa a les xifres de la Caixa Federal de la FCAB, sense ser tan "esquifides" com les del moviment general de fons, tampoc arribaven a ser gaire brillants -sempre en comparació amb d'altres federacions-. El 1920 el compte corrent d'aquesta Caixa era de 4.911 pessetes. i els préstecs a la federació sumaven 34.765 pessetes (*La Llar*, 15-2-1921). En aquest cas la comparació amb federacions catalanes és més difícil de fer, ja que la font que informa sobre les Caixes Centrals de les diferents federacions de la Confederació Nacional Catòlica el 1920 només ho fa de les federacions catalanes de Tortosa (243.558 pessetes en imposicions i 769.000 pessetes en préstecs) i de Girona (25.159 pessetes

Amb la pèrdua, doncs, de la secció comercial, la federació barcelonina havia d'entrar en una fase de decadència progressiva, ja que a partir d'aquell moment els seus sindicats agrícoles federats, la principal funció dels quals era econòmic-comercial, podrien prescindir d'ella per a la seva subsistència econòmica. La FCAB, però, visquè fins al 1926 després d'una darrera revifalla els dos darrers anys⁹¹.

L'agonia d'aquesta federació es pot observar a través del seu portaveu *La Llar*, a partir, de fet, de la mateixa aparició d'aquest el maig de 1920. Progressivament anaren desapareixent les notícies relatives al moviment catòlico-agrari i es va anar convertint en una revista portaveu dels interessos exclusius dels vinyaters. A partir del gener de

en imposicions i 25.105 ptes en préstecs). Pel que fa als préstecs, la quantitat que coneixem de la FCAB està molt per sota de la mitjana de les federacions del conjunt espanyol. Aquesta mitjana és de 508.785 pessetes: més de 14 vegades la quantitat de la federació de Barcelona (*Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo Americana*, Hijos de J. Espasa Editores, Barcelona, Vol. XXI, 1923:362). En aquest cas la federació de Girona també tindria una xifra molt baixa. Però cal tenir en compte que, en aquesta diòcesi, algunes de les Caixes Rurals locals, pertanyents als sindicats agrícoles catòlics, tenien un potencial més gran que la mateixa Caixa Central de la federació. Per exemple, la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Banyoles o de la Bisbal. La d'aquesta darrera població, l'agost de 1921, repartí 62.325 pessetes en préstecs amb la finalitat d'ajudar a comprar terres a parcers de la població (*Agricultura*, 5-8-1921).

⁹¹ En un informe del 1921 del capellà de Torre de Claramunt al bisbe s'afirmava que els socis del sindicat agrícola -el qual estava federat a la FCAB- s'anaven separant de l'entitat perquè no arribaven les comandes que feien a la federació (Elencs 1921 Vol 16:178, ADB). De totes maneres, la FCAB hagué de continuar tenint certa activitat comercial, ja que el juny de 1923 un anunci de la casa "Agro-Ibérica S.A." a *La Llar* assegurava tenir com a proveedors a aquesta federació catòlica, a part de la Federació Sindical Agrària de Girona i la Federació de la Conca de Barberà. Per altra banda, anys més tard, molt probablement el 1925, la FCAB recuperà les funcions comercials que cedí el 1921 al Banc Rural segons es desprèn de la seva *Memòria del 1925 (FEDERACIÓ CATÒLICA-AGRÍCOLA DE BARCELONA: Memòria llegida en la Junta General de Sindicats el dia 11 de març de 1926, Barcelona, 1926)*. Aquesta recuperació de les funcions comercials pogué venir donada per la constitució el 1924 a Barcelona de la Unió Agrària Espanyola que tingué per objectiu "cooperar con su modesto concurso al desarrollo de las operaciones de compra o venta que interesen realizar en este importante mercado a las demás asociaciones católico-agrarias nacionales". La UAE podia ser la descendent directa de la Unió Social Agrària fundada el 1915. Tingué per president honorari el Pare Rafael Mas Gironella, que alhora fou consiliari de la mateixa entitat (UNIÓN AGRARIA ESPAÑOLA: *Memoria de la Unión Agraria Española. Sindicato Agrícola Nacional Católico. Año 1926*, Barcelona, 1926). Posteriorment a la desaparició de la FCAB, es fundà el 1928, per iniciativa del Cardenal Primat d'Espanya, una Unió de Sindicats Agrícoles Catòlics de Barcelona que pretenia ser l'hereva de la federació desapareguda, alhora que també pretenia coordinar tots els sindicats catòlics de Catalunya i les Balears: "La necessitat sempre sentida que un organisme superior unís els Sindicats Agrícoles Catòlics de cada comarca s'havia deixat sentir amb més força d'ençà que per dissolució de l'antiga Federació Catòlica Agrària s'havien trobat tots aquells Sindicats sense un vincle d'unió que facilités les seves tasques i defensés i donés a llurs projectes una major viabilitat i eficàcia". La primera junta de la USAC fou la següent: president: Ramon Albó Martí; vice-president: J.M. Gich; tresorer: Lluís Pons Tusquets; secretari: Jesús Raventós; vice-secretari: Joan Clavell Gurgui; vocals: marquès de Caldes de Montbui, Eusebi de Puig, Francesc de P. Torras Sapó, Gaspar Modolell, Jaume Nonell, Josep Bernades i Narcís Dausà. Les oficines de l'entitat quedaren instal·lades al carrer Aragó, 297, entresòl, de Barcelona (*Agricultura*, 15-5-1928:83; 15-5-1928:133).

1923, després que en el darrer número de 1922 es parlés de la "pesada (...) carga que per a la Federació representa la nostra Revista", deixà d'aparèixer en portada el subtítol *Portaveu de la Federació Catòlico-Agrícola de Barcelona* i desaparegué del tot després que durant cinc números es posés aquest subtítol en la darrera pàgina del periòdic. A partir de llavors, *La Llar* es convertí en un portaveu més de la Unió de Vinyaters de Catalunya, que, només esporàdicament, oferí notícies sobre el catolicisme agrari.

Un informe de l'Inspector General de l'Ordre Públic de Barcelona firmat el 4 d'octubre de 1922 assegurava que "la Sociedad denominada Federación Católico-Agraria de Barcelona no existe en la calle Alta de San Pedro, n. 27, ignorándose si funciona en algún domicilio"⁹². No deixa de ser un senyal clar de la poca activitat i de la minsa transcendència pública a la que havia arribat, en aquell moment, aquesta federació.

La feblesa d'aquesta no fa més que evidenciar la feblesa del sindicalisme catòlic en la diòcesi de Barcelona. Les xifres de sindicats agrícoles catòlics fundats en aquest bisbat des de principis de segle o les xifres de sindicats que arribaren a afiliar-se a la Federació Catòlico-Agrària de Barcelona són baixes en relació a la resta de federacions catòliques catalanes o de l'Estat. La FCAB agrupà en el moment de la seva constitució el 1917 7 sindicats agrícoles⁹³. Durant el trienni bolxevic, aconseguí agrupar-ne al voltant de 25. Aquesta és la xifra que *l'Anuario Social de España* li atorga per al 1919-1920. Xifra que es mantingué almenys fins al 1921. En aquest any aquests 25 sindicats representaven tan sols una quarta part -concretament un 24,75%- de tots els sindicats agrícoles aprovats per la llei de 1906 existents dins els límits territorials del bisbat. Pel que fa al nombre de socis, el percentatge en relació al total del bisbat és encara més baix, entre un 5 i un 6%. La FCAB tenia uns 1.500 associats el 1921 mentre que al conjunt del bisbat els sindicats agrícoles emparats en la llei de 1906 reunien 26.170 camperols. Cal tenir en compte, a més, que en aquests 26.000 pagesos no s'hi sumaven ni els efectius anarcosindicalistes ni cap associació agrícola legalitzada sota la llei d'associacions de 1887 com la Federació Obrera Agrària de l'Alt i Baix Penedès o la Federació de Rabassers de Catalunya que en aquell any comptaven respectivament amb 5.846 i 857 afiliats⁹⁴.

⁹² Expd. 9055, AGCB.

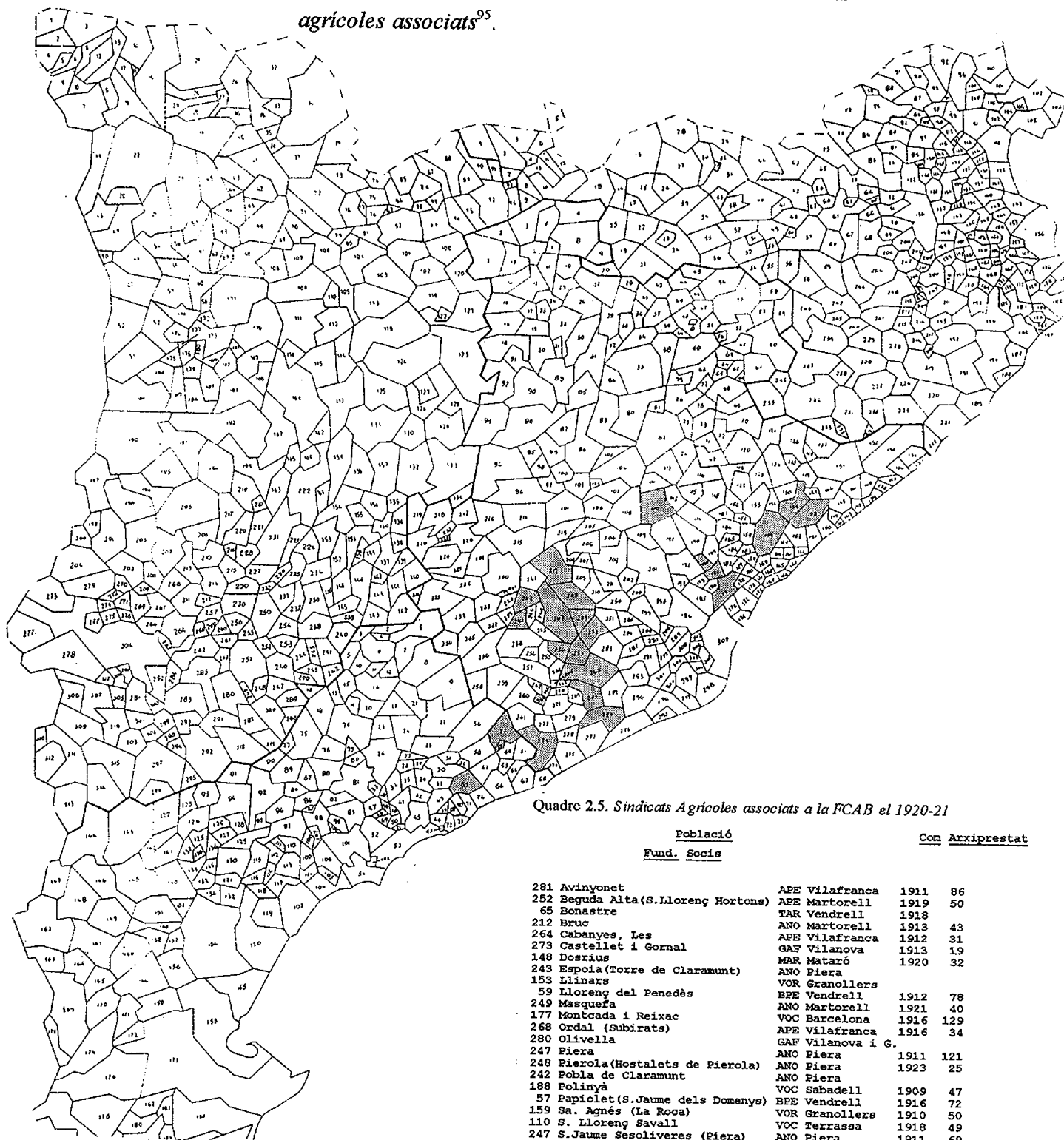
⁹³ *Anuario Social de España*, 1916-1917:478.

⁹⁴ Les xifres del total de sindicats i associats les he deduït de MUÑIZ, Lorenzo: *La Acción Social Agraria...* Les xifres que diverses fonts oficials més o menys fiables anaren publicant sobre el nombre de sindicats adherits a aquesta federació són les següents. A finals de 1917 la federació catòlica barcelonina aconseguí reunir 32 sindicats, segons *El Sembrador*, (Ciudad Real), 1-5-1918 -citada per CASTILLO, Juan José: *Propietarios muy pobres...*:124-. El 1919, segons la "Relación Monedero" de sindicats de la Confederación Nacional Católica-Agraria, la federació barcelonesa tenia 28 entitats agrícoles federades (CUESTA, Josefina: *Sindicalismo católico...*:40). El 1920 *l'Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo*

Americana -Hijos de J. Espasa Editores, Barcelona, Vol. XXI, 1923:362- n'hi atorga 37. El 1924 Lorenzo MUÑIZ -a la seva obra *La Acción Social Agraria en España. Memoria Estadística de las Entidades Agrícolas y Pecuarias en 1º de Diciembre de 1923*. Ministerio de Fomento, Madrid, 1924, citat per CASTILLO, J.J.: *Propietarios muy pobres...*:294- diu que en té federats 25 que sumen 2.000 individus associats. El 1925-26, just abans de dissoldre's la federació, aquesta xifra d'associats es redueix oficialment a la meitat, a 1.000 (CASTILLO, J.J.: *Propietarios muy pobres...*:295. L'autor dedueix aquesta xifra de l'estat de comptes de la CNCA segons la cotització de 0,25 pessetes. que pagava cada Federació per soci i any acordada en la VI Assemblea General de la Confederació del novembre de 1921). Per altra banda, una relació oficial del Ministeri de Foment afirma que el 1926 té 26 sindicats agrícoles federats ("Confederación Nacional Católica Agraria. Federaciones que integran la Confederación, con el número de Sindicatos" a MUÑIZ, Lorenzo: *La Acción Social Agraria en España. Memoria Estadística de las Entidades Agrícolas y Pecuarias en 1º de Enero de 1927*. Ministerio de Fomento, Madrid, 1927:121).

Mapa 2.2. La Federació Catòlico-Agrària Barcelonesa el 1921. Sindicats
agrícoles associats⁹⁵.

Quadre 2.5. Sindicats Agrícoles associats a la FCAB el 1920-21

	Població		Com	Arxiprestat
	Fund.	Socis		
281 Avinyonet			APE Vilafranca	1911 86
252 Beguda Alta (S.Llorenç Hortons)			APE Martorell	1919 50
65 Bonastre			TAR Vendrell	1918
212 Bruc			ANO Martorell	1913 43
264 Cabanyes, Les			APE Vilafranca	1912 31
273 Castellat i Gornal			GAF Vilanova	1913 19
148 Dosrius			MAR Mataró	1920 32
243 Espola (Torre de Claramunt)			ANO Piera	
153 Llinars			VOR Granollers	
59 Llorenç del Penedès			BPE Vendrell	1912 78
249 Masquefa			ANO Martorell	1921 40
177 Montcada i Reixac			VOC Barcelona	1916 129
268 Ordal (Subirats)			APE Vilafranca	1916 34
280 Olivella			GAF Vilanova i G.	
247 Piera			ANO Piera	1911 121
248 Pierola (Hostalets de Pierola)			ANO Piera	1923 25
242 Poble de Claramunt			ANO Piera	
188 Polinyà			VOC Sabadell	1909 47
57 Papiçlet (S.Jaume dels Domenys)			BPE Vendrell	1916 72
159 Sa. Agnès (La Roca)			VOR Granollers	1910 50
110 S. Llorenç Savall			VOC Terrassa	1918 49
247 S.Jaume Sesoliveres (Piera)			ANO Piera	1911 69
253 S. Sadurní			APE Martorell	1917 250
181 Santa Perpètua de Mogoda			VOC Sabadell	1911 51
254 Torrelavit			APE Vilafranca	1919 45

95

Font: *La Llar*, 15-2-1921. Són els sindicats que, segons la font, havien operat comercialment durant aquell any amb la FCAB. A part de les entitats que s'ofereixen en el quadre, aquesta federació també tingué relacions comercials el 1920 amb sindicats pertanyents a altres federacions catòliques. Aquests foren: Avità (Bisbat Solsona), Bagà (Solsona), Canet (Girona), Casserres (Solsona), i Navàs (Vic). A més, la federació barcelonina també tingué tractes comercials amb la Federació Catòlico-Agrària de l'Ebre i amb la de València. El quadre informa de l'any de fundació de cada sindicat i del nombre de socis segons el cens de MUÑIZ: *La acción Social Agraria...*. Aquest cens no actualitzà les xifres del cens del Ministeri de Foment de 1918 i, per tant, per als sindicats fundats abans del 1918, les xifres d'associats corresponen a aquest any. Per als fundats més tard se suposa que la xifra correspon a l'any de la seva creació. Totes les entitats d'aquests quadres són sindicats agrícoles, tots ells aprovats per la llei de 1906, excepte la de Sant Sadurní que es tracta de la Cambra Agrícola del Noia. Quan la columna de l'any de fundació i la del nombre de socis resta en blanc significa que el sindicat no ha estat localitzat en cap del censos d'entitats agràries consultats (1918, 1927 i 1934).

Certament les xifres d'aquesta federació barcelonesa contrasten per exemple amb les de la Federació Sindical Agrària de Girona o fins i tot amb les de la Federació Agrària de l'Ebre⁹⁶, per no parlar de federacions catòliques com la de Navarra o Logronyo que aconseguiren agrupar gairebé la totalitat dels sindicats agrícoles de la seva demarcació. La FSA de Girona fou probablement la federació catòlica més important de Catalunya durant el primer terç de segle. Quan es fundà el 1918 aconseguí adherir bona part de tots els sindicats agrícoles existents al bisbat de Girona en aquell moment⁹⁷. En concret, 31 dels 39 constituïts. A part, aquesta federació catòlica es caracteritzà per una gran capacitat a impulsar fundacions de nous sindicats agrícoles: entre 1919 i 1920 col·laborà en la creació de 26 sindicats -que s'afiliaren a ella- dels 33 que en total es constituïren al bisbat de Girona en aquests dos anys. Són unes xifres que contrasten enormement amb les de la Federació Catòlica Agrària de Barcelona. Entre 1918 i 1921 la FCAB tan sols aconseguí federar a 6 dels 53 sindicats que en total es fundaren en les comarques del bisbat de Barcelona⁹⁸.

⁹⁶ Aquestes tres federacions són les úniques de les quals he pogut construir quadres sobre implantació geogràfica. Vegeu per a les dues darreres els apèndixs 4 i 5.

⁹⁷ Segons el cens del MINISTERIO DE FOMENTO: *Memoria estadística social-agraria de las entidades agrícolas y pecuarias en 1 de abril de 1918*, Madrid, 1918.

⁹⁸ Quadre 2.6. *Nombre de sindicats agrícoles (associats a la FCAB el 1921 i a la FSA de Girona el 1922 i els totals en els respectius bisbats) per anys de fundació.*

Any	FCAB	Total Diòc. B.	FSA	Total Diòcesi Girona
1900	0	1	0	0
1901	0	0	0	0
1902	0	0	1	1
1903	0	1	2	2
1904	0	0	1	1
1905	0	0	0	1
1906	0	2	1	2
1907	0	4	3	4
1908	0	2	6	7
1909	1	6	0	2
1910	1	3	1	1
1911	4	4	5	5
1912	2	4	1	1
1913	2	4	4	4
1914	0	1	2	3
1915	0	2	1	1
1916	3	8	2	5
1917	1	7	4	4
1918	2	16	4	6
1919	2	8	14	15
1920	1	11	12	18
1921	1	18	0	6
1922	0	7	1	2
1923	1	2	1	5

Font: Elaboració pròpia a partir de MUÑIZ, L: *La Acción...*

En el bisbat de Girona, el Pla de l'Estany -on hi havia l'important Sindicat Agrícola Catòlic de Banyoles i sa Comarca i el seu consiliari, mossèn Pere Dausà, que fou conegut com "l'apòtol del sindicalisme agrari de l'Empordà"⁹⁹, el Gironès, la Selva, el Baix Empordà i la Garrotxa formaven el conjunt comarcal on aquest tipus de sindicalisme es mostrà més potent. En les quatre primeres no hi hagué cap població amb sindicat agrícola que no en tingués almenys un d'associat a la federació catòlica. Això no passà, però, ni a la Garrotxa, ni a l'Alt Empordà ni a l'alt Maresme. Sens dubte aquestes dues darreres comarques foren les zones de la diòcesi on els catòlics tingueren més dificultats per accedir-hi, tot i els esforços esmerçats i, al capdavall, els èxits obtinguts. Potser no casualment eren les comarques més vitícoles del bisbat. Per altra banda foren les comarques gironines, juntament amb la Garrotxa, on la conflictivitat agro-social del 1919-1920 es va plantejar de manera més important¹⁰⁰.

Quadre 2.7. *Sindicats agrícoles de l'àmbit territorial del bisbat de Girona adherits a la Federació Sindical Agrària per comarques (1922).*

Comarca	Núm sind. FSA ¹⁰¹	Núm total al bisbat ¹⁰²	% FSA ¹⁰³
Alt Empordà	16	30	53'3%
Baix Empordà	9	12	75%
Garrotxa	15	18	83'3%
Gironès	11	12	91'6%
Maresme (l'alt)	2	4	50%
Pla de l'Estany	3	3	100%
Selva	10	12	83'3%
Totals	66	91	72'5%

Font: Vegeu l'apèndix 4.

La FSA de Girona i la Federació de Lleida foren les úniques federacions catòlico-

⁹⁹ *Agricultura*, 5-6-1919:219. Dausà fou una dels més decidits impulsors de la FSA, juntament amb el que fou president d'aquesta federació la major part dels anys, Jaume Rosich, de la Bisbal.

¹⁰⁰ NEGRE PASTELL, Pelayo: *Evolución del régimen de propiedad...* La problemàtica socio-agraria a la Garrotxa en aquests anys també està explicada a PUJOLAR HUGUET, R.: *La qüestió agrària del Pla d'Olot...*

¹⁰¹ Nombre de sindicats agrícoles de la FSA el 1922.

¹⁰² Nombre total de sindicats agrícoles del bisbat del Girona per comarques el 31 de desembre de 1922.

¹⁰³ Percentatge de sindicats agrícoles que el 1922 estaven federats a la FSA.

agràries catalanes que subsistiren fins als anys trenta¹⁰⁴. El 1927 la federació gironina tenia 60 sindicats adherits que sumaven 10.000 associats¹⁰⁵.

Pel que fa a la Federació catòlica-agrària de l'Ebre, sense ser tan poderosa com la de Girona, va aconseguir atraure gairebé la meitat del sindicats agrícoles existents a l'àrea catalana de la seva diòcesi.

Quadre 2.8. *La Federació Catòlico-Agrària de l'Ebre per comarques.*

	Núm sind F.Ebre	N.socis	N.total sind 1920 ¹⁰⁶	% sind Fed Ebre
Baix Camp	3	476	2	100% ¹⁰⁷
Baix Ebre	8	541	15	53'3%
Montsià	7	807	10	70%
Ribera d'Ebre	3	238	11	27'2%
Terra Alta	6	712	12	50%
Priorat	0	-	5	0%
Segrià	0	-	1	0%
Total dins Cat.	27	2.774	56	48'21%
Prov. Terol	1	-	-	-
P.Castelló	2	848	-	-
Total absolut	30	3.622		

Font: Elaboració pròpia a partir de les fonts de l'apèndix 5

Malgrat comptar amb unes xifres més pobres que les de la federació gironina, la federació de l'Ebre es mostrà com la més important de Catalunya econòmicament i una

¹⁰⁴ Per les xifres de què dispo, l'única federació catòlica catalana que va poder arribar al potencial de federats i d'hegemonia sindical que aconseguí tenir la FSA entre els anys 1918 i 1920 fou la Federació de Lleida. La Federació lleidatana nasqué el 1918 amb 42 sindicats federats (*Anuario Social de España*, 1918-1919:409) i el 1920 ja en tenia 75 segons l'Enciclopèdia Espasa, vol. XXI, veu "España". Un dels que ha fet alguna aportació sobre el sindicalisme catòlico-agrari lleidetà ha estat Jaume BARRULL al seu llibre *Les comarques de Lleida...* Segons aquest autor, durant els anys trenta, "a les comarques de Lleida el sindicalisme agrícola catòlic era minoritari" (p.160). Probablement, però, aquesta afirmació no és vàlida per a l'època de l'anomenat trienni bolxevic. Dels 52 sindicats agrícoles de la província de Lleida que recollí l'Institut de Reformes Socials al *Censo Electoral Social* de 1920, 31 -un 60%- portaven l'adjectiu *catòlic* en el seu nom oficial.

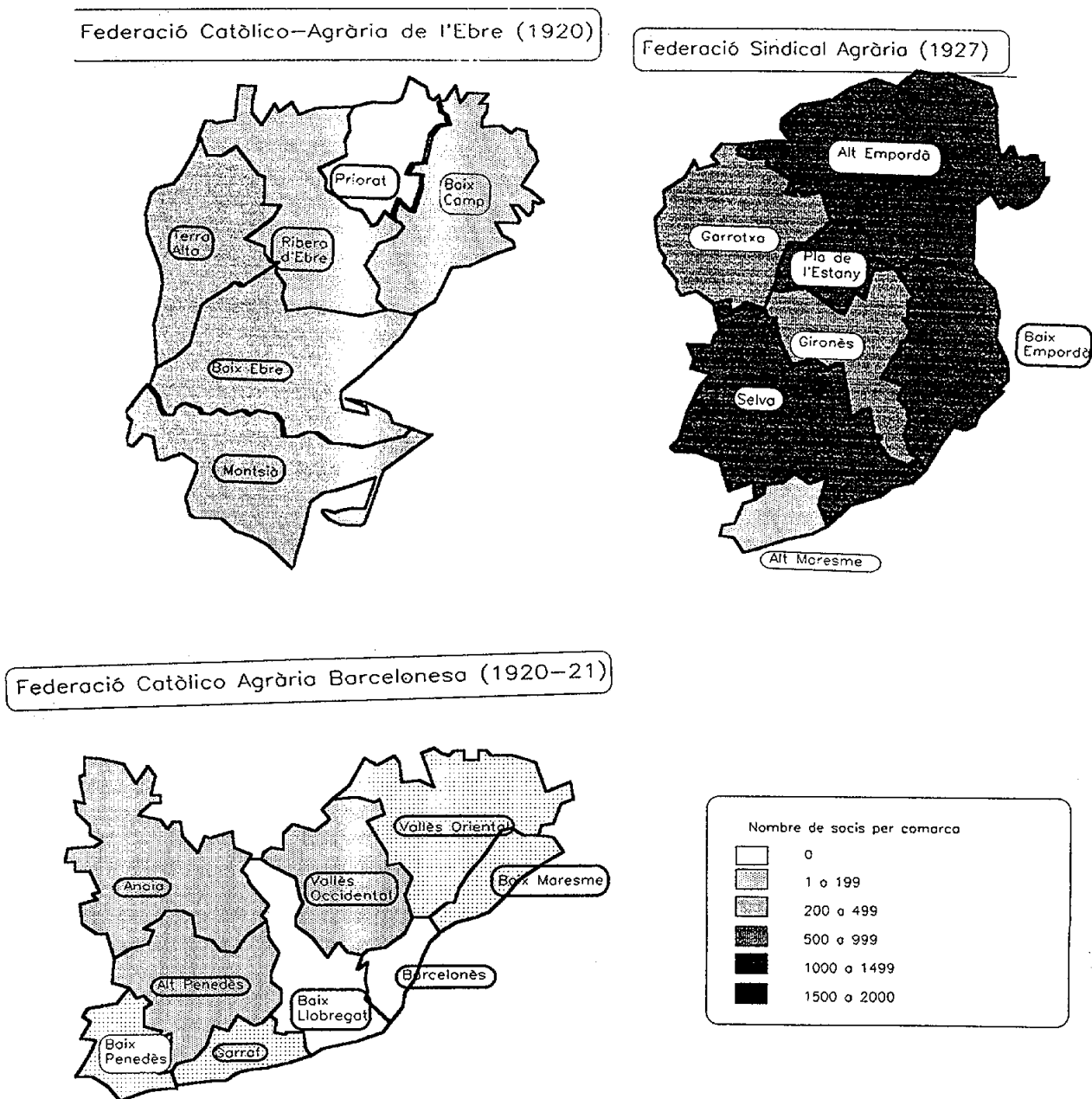
¹⁰⁵ MUÑIZ, Lorenzo: *La Acción Social Agraria...* El 1929 l'*Anuario Social de España* (pp.380-382) afirmava que tenia 50 sindicats federats.

¹⁰⁶ Nombre de sindicats agrícoles nascuts abans del 1920 *dins els límits del bisbat de Tortosa* segons el cens de MUÑIZ (1927). En aquesta columna no s'hi sumen, doncs, tots els sindicats de cada comarca, sinó només els inclosos dins el bisbat de Tortosa de cada comarca.

¹⁰⁷ El fet que Mont-roig del Camp no pertanyés al bisbat de Tortosa, però s'hagi inclòs en el llistat de la Federació, ha fet que es comptabilitzessin més sindicats federats que no pas els pròpiament pertanyents a la part "tortosina" de la comarca del Baix Camp.

de les més vigoroses fins i tot a nivell d'Espanya¹⁰⁸. Ja s'ha dit que el 1920 tingué un moviment general de fons de més de sis milions de pessetes.

Mapa 2.3. Afiliació per comarques de la Federació Catòlico-Agrària Barcelonense, la Federació Sindical Agrària i la Federació Catòlico-Agrària de l'Ebre¹⁰⁹.

¹⁰⁸ La Federació de l'Ebre comptà amb 17 sindicats durant el 1917 i 1918; fins a 24 sindicats el 1919; 44 el 1920; 24 el 1924; 1.500 associats el 1925. La xifra més alta, doncs -probablement molt inflada- fou la que s'oferí el 1920. Cal tenir en compte que alguns d'aquests 44 sindicats seuen de les províncies de Castelló i Terol.

¹⁰⁹ Les fonts que s'han utilitzat per elaborar els tres mapes d'aquestes tres federacions catòliques s'especificuen en els quadres fins ara exposats en aquest apartat. He volgut respectar la divisió comarcal, encara que no coincideixi amb els límits diocesans. El Priorat, per exemple, només tenia part de la seva demarcació dins els límits de la diòcesi de Tortosa, i no s'hi ha inclòs l'afiliació catòlica de la Federació de Tarragona, que sí que havia de tenir efectius en la comarca. El mateix passa amb l'Anoia o el Baix Camp. Per altra banda no s'ha inclòs les comarques del Tarragonès i l'Alt Camp, part de les quals pertanyien al bisbat de Barcelona, perquè no es disposa de xifres d'afiliació catòlica sobre aquestes dues zones. La comarca del Maresme sí que s'ha dividit, ja que una part tenia efectius a la Federació Sindical Agrària de Girona i l'altra a la Federació Catòlico-Agrària de Barcelona, ambdues representades en aquests mapes.

La feblesa de la federació catòlica barcelonesa no pot fer oblidar que, malgrat tot, hi hagué a la diòcesi de Barcelona sindicalisme catòlico-agrari, especialment en algunes zones, i que es dedicaren esforços per tal que aquest reeixís. Per altra banda cal tenir en compte que alguns sindicats agraris que no s'adheriren a la federació també estigueren influïts pel catolicisme social, alguns d'ells ben directament. La suma de tots aquests, si bé no fa modificar la conclusió sobre la debilitat d'aquest tipus de sindicalisme, sí que podria fer-la matisar. En les respostes, anomenades *Elencs*, que tots els rectors de les parròquies de la diòcesi donaren al bisbe el 1921 sobre l'obra social existent a la població es pot descobrir que hi hagueren sindicats més o menys vinculats a la parròquia que no s'adheriren mai a la federació catòlica. Sempre segons els rectors, el Sindicat Agrícola de Sant Andreu de la Barca formava part del Foment de Cultura de la Parròquia; el sindicat de Collbató s'havia fundat com a catòlic encara que en aquell moment -1921- es trobava "sin acción asistida"; el de Castellbisbal que, aquest sí, acabà federant-se a la FCAB el 1925, tenia dins el consell de vigilància de l'entitat al rector de la parròquia el 1921; el de Cerdanyola del Vallès estava "bajo la advocación de Sant Isidro"; pel que fa al de Sant Cugat del Vallès el rector afirmava que "está establecido con todos los requisitos legales [y] al que se procura favorecer"; la Caixa Rural de Sentmenat s'havia fundat "con el fin de mejorar el obrero, espiritual y materialmente"; el de Caldes de Montbui no era oficialment catòlic, però estava dirigit "por elementos neta y practicamente católicos que aprovechan todas las ocasiones para catolizar"; el de Teià estava "informado de espíritu cristiano pero sin alarde de confesionalidad"; i a Vallbona d'Anoia hi havia un sindicat catòlic agrícola en formació. A part d'aquests, en els *Elencs* del 1921 del Bisbat de Barcelona s'informava que eren clarament catòlics, amb estatuts aprovats pel bisbat, els sindicats agrícoles de Masllorenç, Montferrer i Albinyana -de l'Alt Camp els dos primers i del Baix Penedès el darrer-. I malgrat això no em consta que estiguessin federats a la FCA de Barcelona. És possible que la proximitat d'aquests sindicats amb Tarragona motivés que acabessin tenint més relació amb la Federació d'aquesta ciutat que no pas amb la de Barcelona. A banda de tots aquests sindicats, caldria esmentar els sindicats agrícoles de Ripollet i l'Olesanès, d'Olesa de Montserrat, en la fundació dels quals hi intervingueren els rectors de les parròquies respectives¹¹⁰.

L'àrea del bisbat barceloní on el sindicalisme catòlico-agrari tingué més activitat i

---

¹¹⁰ *Elencs* 1921. Vol. 1-29, ADB. SÀNCHEZ, Miquel: *La Segona República i la Guerra Civil a Cerdanyola*, Barcelona, 1993:172; VENDRANES, Gusman i RULLIER, Chantale: *Oli d'Olesa. La passió d'un poble*, Barcelona, 1996:133. Finalment cal esmentar aquells sindicats que el 1925 ingressaren a la FCAB com a adherits, i no com a federats, als quals no se'ls exigia cap tipus de vinculació amb la parròquia, el bisbat o l'Església o cap requisit de caràcter religiós -amb la qual cosa difícilment se'ls pot considerar catòlics-. Aquests foren el del Masnou, el de Tiana, el de Terrassa i el de Ripollet (FEDERACIÓ CATÒLICA-AGRÍCOLA DE BARCELONA: *Memòria llegida...*).

potencial fou en la que s'ha delimitat i definit -en l'apartat 1.3.- com a comarca de Martorell. Precisament l'àrea que s'ha definit com a més sindicalista rabassaire des del segle XIX. I no és casual. Si un dels objectius del sindicalisme catòlic fou frenar l'avenç del sindicalisme revolucionari i també de l'obrer-rabassaire, és lògic que sigui en aquesta àrea, i zones del voltant, on el catolicisme social tingué més interès a assentar-se. I això malgrat les dificultats d'establir-se en poblacions on la lluita entre rabassaires i propietaris era molt viva. Fins a nou rectors de parròquia de la diòcesi de Barcelona contestaren al bisbe el 1921 dient que la lluita de classes en aquells anys estava ja excessivament encesa, especialment a causa del conflicte rabassaire, per poder fer prevaldre el principi de l'harmonia social de classes amb la que pretenia basar-se el sindicalisme catòlic i reeixir en la fundació d'un sindicat agrícola confessional¹¹¹. Però per un altre costat tampoc es pot oblidar que dintre el sindicalisme catòlic hi hagué diversos corrents força reformistes que se sumaren a algunes de les reivindicacions rabassaires captant les simpaties dels pagesos de les comarques més sensibles a aquesta qüestió. El Sindicat Catòlic Agrícola de l'Ordal, per exemple, defensà el 1923 el caràcter indefinit del contracte de rabassa morta, cosa que féu afirmar al dirigent de la Unió de Rabassaires Astre Janer que "això ho han après de nosaltres (...). M'agrada que un sindicat catòlic s'encari amb l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i li canti les veritats"¹¹². A voltes, el mateix sacerdot del poble, que dirigia el sindicat agrícola catòlic local, fou el mateix que organitzà la demanda de rebaixa d'arrendaments i un canvi dels pactes favorable als rabassaires en els anys 1919 i 1920. Aquest fou el cas del sindicat catòlic de Santa Perpètua de Mogoda¹¹³. Cal tenir present que els dos punts essencials del programa social catòlico-agrari pel que fa al problema de la propietat rural fou el de la utilització social eficaç del dret de propietat i el de convertir el major nombre possible

---

¹¹¹ Elencs 1921, ADB. Contestaren d'aquesta manera els rectors de les parròquies de Sant Esteve Sesrovires (vol. 14:292); Sant Celoni (vol.20:9); Rodonyà (vol.21:82); Santa Oliva (vol.21:129); Albà (vol.22:133); l'Arboç (vol.22:166); Sant Fost de Capcentelles (vol.26:152); Sant Martí Sarroca (vol.28:110); i Sant Pere Molanta (vol.28:120).

¹¹² SINDICAT CATÒLIC AGRÍCOLA D'ORDAL (SUBIRATS): *Consideracions al avant-projecte de Llei que per a regular el contracte de rabassa morta ha formulat l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre*, Sant Sadurní, 1923; *La Terra*, 1-12-1923:2.

¹¹³ Els propietaris es negaren a les peticions camperoles dirigides pel vicari de la població i reaccionaren negativament plantejant judicis de desnonaments (DURAN CAÑAMERAS, F.: "Història de la qüestió agrària.... Dintre d'aquests corrents reformistes catòlics favorable a una reforma agrària cal esmentar la posició del democrata-cristià Ossorio i Gallardo, del qual *El Diluvio* digué en una ocasió (19-5-1920): "No es marxista pero cree que la tierra debe darse a los obreros para que la trabajen"; o també del posicionament que prengué la democrata-cristiana Unió Democràtica de Catalunya favorable als drets dels rabassaires durant la II República (DURAN CAÑAMERAS, F.: "El problema agrari" a *Paraula Cristiana*, vol. XVIII, juliol-desembre de 1933:218; i RAGUER SUÑER, Hilari: *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps (1931-1939)*, Barcelona, 1976.

de jornalers i pagesos sense terra pròpia en petits propietaris¹¹⁴. Aquesta era l'aspiració recollida en els ensenyaments del papa Lleó XIII i era bastant pròxima a les aspiracions de bona part del sindicalisme rabassaire¹¹⁵.

En la comarca de Martorell hi havia 11 sindicats agrícoles que estigueren afiliats a la federació catòlica de Barcelona: els del Bruc, Hostalets de Pierola, Masquefa, Piera, Sant Jaume Sesoliveres, la Pobla de Claramunt, de la Beguda Alta, Sant Sadurní, l'Ordal, Torrelavid i Castellbisbal. A més, d'aquesta mateixa comarca era el sindicat agrícola catòlic de Vallbona, que el 1921 estava en formació, i els sindicats amb més o menys vinculació catòlica de Sant Andreu de la Barca, Collbató i Olesa, a part del de Martorell *Lo Remey*, fundat el 1907, i encara existent el 1916¹¹⁶. El principal dirigent sindicalista catòlic del bisbat, Mossèn J.M. Rovira, residia dins la comarca sindical martorellenca, a Sant Sadurní, i el portaveu de la Federació s'elaborava també en aquesta població¹¹⁷.

Cap de les comarques segons la divisió administrativa actual s'acostava a les xifres d'afiliació i de nombre de sindicats d'aquesta àrea de Martorell. Els 11 sindicats federats

---

¹¹⁴ CUESTA, Josefina: *Sindicalismo católico...*:289.

¹¹⁵ "La Confederación Nacional Católica Agraria trata de seguir el sabio consejo de León XIII, de que hayan muchos pequeños propietarios, fijando al obrero la tierra [sic], facilitándole los arrendamientos colectivos y la adquisición de propiedad por medio de préstamos de sus cajas rurales" (*Burgos Social y Agrario*, 30-11-1918, citat a CASTILLO, J.J.: *Propietarios muy pobres...*:229). Malgrat tot, aquest objectiu no estava concretat ni s'arribà a concretar mai en un veritable projecte polític de reforma agrària per part de la Confederació Nacional Catòlica Agrària. Tot al contrari. Aquesta organització intentà evitar qualsevol proposta política seriosa que pogués posar en dubte les bases de la gran propietat. És a dir, pretenia el foment de la petita propietat sense destruir les bases de la gran (vegeu el capítol "Crear muchos pequeños propietarios" de J. J. Castillo a *Propietarios muy pobres...*:229-254). Com, doncs, es pretenia portar a cap aquesta difusió de la propietat entre tots els agricultors? A partir, bàsicament, de l'adquisició de finques per part dels sindicats agrícoles catòlics locals i la seva posterior venda als seus associats amb l'ajut del crèdit de les caixes rurals dels mateixos sindicats. També s'assajà la fórmula de l'arrendament individual o col·lectiu, a través sempre de les finques adquirides pel sindicat. El dirigent catòlic Monedero havia confiat, en algunes províncies latifundistes, amb la fórmula del repartiment voluntari de terres per part dels terratinents en lots d'una hectàrea per pagès. Però aquest sistema no funcionà. El 1920 es calculava que els sindicats catòlics havien adquirit en tota la geografia espanyola 10.287 hectàrees que es pogueren repartir entre 3.136 obrers camperols (Ibid:237). Sobre la concepció que la Federació Sindical Agrària de Girona tenia de la reforma agrària vegeu SAGUER HOM, Enric: "Acció Social contra la reforma agrària. La Federació Sindical Agrària de Girona i la defensa de la propietat (1918-1936)" a *RIA CSI*, 1992.

¹¹⁶ *Estatuts y Reglamento de la Caixa Rural de Crèdit del Sindicat Agrícola Lo Remey*, 1907; INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES: *Estadística de Asociaciones*, Madrid, 1917:10.

¹¹⁷ També era de Sant Sadurní l'important dirigent de la Federació Catòlica Agrària de Barcelona Josep Oriol Marrugat Castro. Aquest fou vice-president d'aquesta entitat del 1917 al 1920 i el 1923. De 1924 al 1926 en fou vocal.

a la FCAB del *Martorellenc* sumaven el 1921 816 socis¹¹⁸. Només l'Alt Penedès (6 sindicats afiliats a la FCAB que sumaven 469 socis), l'Anoia (7 sindicats i 298 socis) i el Vallès Occidental (4 i 276 socis)¹¹⁹ -no casualment tenien totes tres part del seu territori dins la zona martorellenca- disposaven d'unes xifres dignes d'esment. En la resta de comarques les xifres eren molt menors, gairebé insignificants: el Baix Penedès (2 sindicats i 150 socis): el Vallès Oriental (2 i 50 socis), Garraf (2 sindicats i 19 socis), Tarragonès (1 sindicat) i Maresme (1 i 32 socis). El Baix Llobregat i el Barcelonès es quedaren sense representació dins la FCAB¹²⁰, encara que la primera d'aquestes dues comarques també tingué sindicats agrícoles vinculats al catolicisme, sobretot a la zona de l'arxiprestat de Martorell¹²¹. Aquest arxiprestat i el de Piera eren els que tenien més dipostius catòlico-agraris dins del bisbat de Barcelona. El sindicalisme catòlico-agrari de Piera es mostrà àdhuc més influent que el de Martorell ja que aconseguí atraure més d'un 70% de tots els sindicats agrícoles de l'arxiprestat, mentre que el de Martorell n'atragué una mica més de la meitat. Seguit d'aquests dos, venia l'arxiprestat de Sabadell, que tenia el 1921 un 40% de tots els sindicats agrícoles adherits a la Federació catòlica de Barcelona. Fou en aquestes comarques, genuïnament rabassaires, on el sindicalisme catòlic del bisbat de Barcelona tingué més efectius i influència¹²².

¹¹⁸ He deduït la xifra sumant les quantitats de socis segons el quadre 2.5. El sindicat de Castellbisbal, que no apareix al quadre perquè no es federà a la FCAB fins al 1925, tenia 139 socis el 1921. La suma és incompleta perquè manquen dades de sindicats.

¹¹⁹ Del Vallès Occidental s'hauria de destacar la xifra de sindicats que, sense estar federats a la FCAB, tenie vincles amb el catolicisme: el de Cerdanyola, Ripollet, Sant Cugat del Vallès i Sentmenat.

¹²⁰ És molt lògic que no aparegui cap representant de les comarques del Bages i de la Selva, ja que tenien molt poca àrea geogràfica dins del Bisbat. Per tant, també és lògic que les ometi en els comentaris que faig sobre implantació geogràfica de la FCAB. Sobre l'Alt Camp cal recordar que existien -dins del bisbat de Barcelona- els sindicats agrícoles catòlics de Masllorenç i el de Montferri.

¹²¹ Que el Barcelonès i el Baix Llobregat no tinguessin cap representant dins la FCAB -així com altres comarques que hi tenien poca representació- no significa òbviament que el catolicisme social no hi exercí cap tipus d'influència. El 1921 en 19 dels 27 municipis del Baix Llobregat existia algun tipus d'obra social catòlica (patronats obrers, centres catòlics, mutualitats catòliques, escoles catòliques per a obrers...) (Elencs 1921, ADB). Per altra banda, segons l'*Anuario General de España* d'aquest mateix any, al districte de Sant Feliu de Llobregat hi havia centres catòlics a Esplugues, Gelida, l'Hospitalet, Molins de Rei, Sant Boi i Sant Vicenç dels Horts.

¹²² Quadre 2.9. *Percentatge de sindicats agrícoles federats a la FCAB per arxiprestats.*

Arxiprestat	Núm. total sind el 1921	Núm de sind FCAB	Percent.
Barcelona	13	1	7'6%
Llobregat (Sant Feliu)	9	0	0%
Granollers	6	2	33'3%
Martorell	7	4	57'1%
Mataró	9	1	11'1%
Piera	4	5	71'4%
Sabadell	5	2	40%
Sant Celoni	0	0	-
Terrassa	9	1	11'1%
Vendrell, El	18	3	16'6%

La Unió de Rabassaires dels anys vint, s'implantà, doncs, geogràficament en una zona on el sindicalisme catòlico-agrari, malgrat el seu feble potencial, hi tingué certa presència i, al capdavant fou un adversari més a combatre. Cal tenir en compte també que fora de l'àmbit del bisbat de Barcelona, però dins de les nostres comarques rabassaires, hi hagué presència catòlica a l'Alt Maresme -del bisbat de Girona-, amb sindicats agrícoles catòlics a Canet i Malgrat, precisament dos feus de la Unió de Rabassaires, i a bona part del Bages -del bisbat de Vic- amb els sindicats catòlics d'Artés, Balsereny, Cardona, Manresa, Monistrol de Calders, Navàs, Sant Salvador de Guardiola i Salelles. En 15 municipis dels 43 que estaven adherits a la Unió el 1925 s'hi havia fundat al llarg dels primers vint anys de segle algun sindicat agrari amb certa vinculació catòlica.

2.2.2.1. La progressiva subordinació de la Federació Catòlica Agrària de Barcelona a la Unió de Vinyaters de Catalunya.

L'existència de l'important sindicat Unió de Vinyaters de Catalunya des del 1911, assentat principalment en l'àmbit geogràfic del bisbat de Barcelona i que comptava amb el suport de bona part del món rural català com a més legítim representant dels interessos econòmics dels vinyaters a Catalunya, condicionà en bona mesura l'evolució sindical de la FCAB -de la mateixa manera que condicionarà també a la Unió de Rabassaires quan es constitueixi el 1922-. Mentre a d'altres regions vitícoles espanyoles les federacions catòlico-agràries assumiren en bona part la representació dels vinyaters, a Catalunya, i encara més en l'àmbit de la diòcesi barcelonina, aquesta representació l'exercí sense gaires competències -almenys fins a principis dels anys vint- la Unió de Vinyaters. La FCAB hagué de resignar-se a aquesta situació, perquè, a més, no havia de comptar amb gaire ajuda de la Confederació Nacional -la CNCA- de la qual depenia, que estava dominada fonamentalment per interessos bladers. Quan la federació Catòlica Agrària de Barcelona es formà el 1917, bona part de la clientela pagesa que podia atraure estava afiliada a la Unió de Vinyaters, la qual comptava ja en aquell any al

Vilafranca	14	4	28'5%
Vilanova	7	2	28'5%
Totals	101	25	24'7%

Font: Elaboració pròpia partint de les fonts del quadre núm. 2.4..

(En el cas de Piera el percentatge no concorda amb les dades de les dues primeres columnes perquè dos dels cinc sindicats d'aquest arxiprestat que consten com a federats a la FCAB no estan inclosos dins els diferents censos oficials de sindicats i un, el d'Hostalets de Pierola, consta que es va fundar el 1923 i, per tant, no està comptabilitzat tampoc en la primera columna del quadre. El percentatge resultant -71'4%- l'he calculat comptant suposadament que en aquest arxiprestat hi havia 7 sindicats en total: 4 que realment eren al cens més els 3 federats que no consten en aquest cens).

voltant de 17.000 afiliats. Aquesta, amb un missatge corporativista i interclassista de defensa dels interessos dels vinyaters es mostrà com l'única federació sindical agrària de tipus reformista -la qual actuà sota l'òrbita de l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat- capaç de fer front al sindicalisme obrerista o revolucionari en les nostres comarques rabassaires. El 1919-20 encetà un procés de transformació en confederació de sindicats agrícoles. Procés que, no casualment, coincidí amb la crisi irreversible de la federació catòlica barcelonina. Aquesta, que compartí dirigents amb la UVC, no desaparegué momentàniament, però a través d'aquests mateixos dirigents que feren de pont entre les dues entitats quedà en cert sentit supeditada al sindicat vinyater.

La Unió de Vinyaters de Catalunya s'havia fundat el desembre de 1910 com a sindicat agrícola oficial regit per la llei de sindicats del 1906. Fou, de fet, la continuació de l'entitat *La Unión de Sindicatos para la defensa de los productos agrícolas*, que havia estat creada l'estiu del mateix 1910 per un grup d'entitats agràries pertanyents a la Federació Agrícola Catalano-Balear. Tal com el seu nom indicava, la seva funció principal era la persecució del frau dels productes agrícoles¹²³. Però quan encara no s'havia ni estrenat en la seva actuació sindical, en una reunió de la FAC-B al mes de novembre, Josep Maria Barnadas proposà especialitzar la funció d'aquesta entitat en el terreny vitivinícola i canviar-li el nom pel de Unió de Vinyaters de Catalunya. Així es féu. En pocs mesos, concretament al mes de maig de 1911, la UVC ja comptava amb 5.000 federats i 96 delegacions locals repartides entre els quatre consells comarcals que aquesta Unió havia creat fins aleshores: el de l'Alt Penedès, fundat a Vilafranca el 28 de gener (30 delegacions); el de l'Anoia, fundat a Igualada el 29 de gener (32 delegacions); el del Vallès Occidental, fundat a Rubí el 19 de febrer (14 delegacions) i el del Maresme, fundat a Mataró el 2 d'abril (20 delegacions). El 10 de març de 1912 constituí el consell comarcal del Baix Llobregat. En aquest moment ja havia arribat a la xifra de 16.000 associats¹²⁴. L'abril de 1918 la UVC havia aconseguit crear 15 consells comarcals que agrupaven 17.237 associats¹²⁵.

La UVC tingué inicialment la seva seu a Barcelona -carrer Portaferriça, 21, pral.-. Els seus òrgans de premsa principals foren *El Vinyater* -a partir del 1911- i *La UVC*, del 1916 al 1930. Sempre estigué adherida a la Federació Agrícola Catalano-Balear, i aquesta tenia dret a elegir un vocal nat en el comitè central de la UVC. La primera junta

---

¹²³ UNIÓN DE VITICULTORES DE CATALUÑA: *Estatutos del Sindicato Agrícola Unión de Viticultores de Catalunya*, Barcelona, 1910; i RIACSI, 5-5-1911.

¹²⁴ *Revista de la Cámara Agrícola Oficial del Bajo Llobregat*, març del 1912:2-3.

¹²⁵ MINISTERIO DE FOMENTO: *Memoria estadística social-agraria...*:188.

estigué composta per: Josep Puig de la Bellacasa com a president; Pere Mir i Ràfols, com a vice-president; Josep Fluvià, secretari; i els vocals eren Caietà Fontrodona, el Marquès de Camps -que en seria president entre 1913 i 1914 i president honorari a partir almenys de 1918-, Josep Barnadas, Josep Maria Fortuny Llibre, Josep Martí Queralt, Ramon Ribas Ribot, Frederic Ros, Ramon de Saavedra, Carles de Grassot, Marquès de Vallgornera, Sebastià Ferrer Rosés i Josep Zulueta Gomis. Dels quinze en total, més de la meitat, vuit, eren socis de l'IACSI: Marquès de Camps, Fortuny, Mir, Zulueta¹²⁶, Barnadas, Ribot, Ros, Vallgornera, i Ferrer. Els dos primers d'aquests vuit arribaren a ser presidents d'aquest Institut, i els quatre primers foren presidents de la Federació Agrícola Catalano-Balear. Per tant, la vinculació amb aquestes dues entitats -FAC-B i IACSI- fou molt ferma des d'un inici, i es mantindria sempre malgrat que ben aviat es manifestarien diferències sobre la política a seguir per fer front a la crisi del vi i a la persecució de la falsificació d'aquest producte¹²⁷.

El programa reivindicatiu de la UVC estigué centrat bàsicament en les següents demandes: reducció de l'impost de consum per al vi, eliminar l'adulteració o falsificació del vi i aconseguir que els alcohols industrials no poguessin fer la competència als naturals com a beguda. Segons Josep Pujol, l'impost de consum, el frau i la qüestió dels alcohols eren els principals obstacles que deprimien el mercat interior¹²⁸. La mesura o projecte proposat per la UVC que fou més polèmic -i que va ser combatut des de l'IACSI i per tots els vinicultors i comerciants- fou el que demanava la implantació d'unes *Declaracions i Guies* sobre la producció vitivinícola. Aquests opositors es negaven al fet que cap administració pública pogués augmentar el control sobre les seves

---

¹²⁶ Zulueta no s'afilià a l'IACSI fins al 1920. La resta ho eren tots ja el 1911.

¹²⁷ Les diferències de criteri entre la UVC i l'IACSI -aquest últim, en el terreny vitivinícola, centrà les seves reivindicacions a aconseguir fer lliure d'impostos la destil·lació viníca- es mantingueren des de 1913, moment en què dos prohoms de l'IACSI com M. Raventós i I. Girona deixaren d'assistir als actes oficials de la UVC, fins al 1923, any en què s'escollí Fortuny com a president de l'IACSI en substitució d'Ignasi Girona per la defunció d'aquest (PUJOL ANDREU, Josep: *Les crisis de malvenda del vi...*:268-269). En principi aquestes diferències entre ambdues organitzacions fan pensar que eren resultat de la defensa d'interessos contraposats: mentre l'IACSI sembla que protegia els comerciants i vinicultors, la UVC es decantava per emparar els petits i mitjans colliters. D'aquesta manera ho defensa Josep Pujol en la seva tesina -a *Les crisis de malvenda del vi...*:267-. Però Antoni Saumell ha demostrat que també dins la UVC hi havien sectors oposats al projecte de declaració de collita i les guies. Saumell afirma que el sector dirigent de la UVC poc a poc anà arrenjarant-se amb els oposats al projecte de declaracions. I acaba conclouent que: "lluny de veure el sector dirigent del món vitivinícola dividit en dos àmbits separats al voltant del problema del frau, caldria més aviat parlar de l'existència de discrepàncies internes de tipus metodològic a l'hora d'enfrontar-se al problema. Per tant, la tesi exposada per J. Pujol que tendia a identificar a la UVC com la defensora dels interessos dels petits i mitjans propietaris i potser rabassaires enfront dels grans colliters afins a l'IACSI pot requerir ésser matisada" (SAUMELL, A.: *Crisi vinícola...*:225-226).

¹²⁸ PUJOL ANDREU, Josep: "Les crisis de malvenda del sector...":73.

activitats econòmiques.

El potencial sindical de la Unió de Vinyaters vingué donat en bona mesura pel caràcter socialment *aglutinador* de què gaudí sempre. El seu missatge corporatiu sobre la necessitat d'unió de tots els viticultors a l'entorn del sindicat tingué molt d'èxit. I això malgrat la vinculació orgànica amb la Federació Agrícola Catalano-Balear i els lligams amb l'IACSI i amb federacions catòliques que tingué. Uní catòlics, republicans i fins sindicalistes obreristes¹²⁹. Ja al primer acte multitudinari que realitzà la UVC, que fou el gener de 1911 a Vilafranca, s'hi adherí el Centre d'Obrers Agricultors de la població, de cert caràcter anarcosindicalista¹³⁰. I en totes les assemblees més importants que celebrà s'hi adherien polítics de tots els colors. Per exemple, en la de Montblanc de 1914 hi intervingueren com a oradors els republicans Jaume Carner, Josep Zulueta, Marcel·lí Domingo i Francesc Macià i el conservador social-catòlic Josep Elías de Molins. I en la de Reus de l'octubre 1923 -per agafar dos actes ben separats en el temps- s'hi adheriren Nougués, Domingo, Ràfols, Compte, Briansó i Pich. Els tres primers -dos republicans i un regionalista, escollits diputats en les eleccions generals de l'abril d'aquell any- havien fet a començament de setembre un viatge a Madrid per lliurar les conclusions d'una assemblea de la UVC a Falset de finals d'agost¹³¹.

La mateixa Unió de Rabassaires tingué en els seus dos primers anys de vida (1922-1923) molt bones relacions amb la UVC. En la memòria del congrés del sindicat rabassaire del 6 de gener de 1923, que publicà en forma de programa de reforma agrària, es demanava que els pagesos poguessin pagar els crèdits per redimir les càrregues de la terra en espècie si eren associats a cellers cooperatius pertanyents a la UVC¹³². D'alguna manera, doncs, la Unió de Rabassaires tenia la intenció d'aconsellar a la pagesia que s'afiliés a cellers del sindicat vinyater. Almenys fins al 1924, hi hagué pagesos que compartiren l'afiliació a aquests dos sindicats¹³³.

No hi ha dubte que si el missatge interclassista de l'IACSI trontollà clarament entre 1918 i 1923, la Unió de Vinyaters aconseguí unir, sota la bandera d'un programa reivindicatiu

---

¹²⁹ El principal dirigent de la UVC a l'Alt Camp, per exemple, el qual fou president del Consell Comarcal de Valls fou el republicà Pau Robert, diputat de la Mancomunitat el 1921-1923. Sobre aquest dirigent agrari vegeu SANTESMASES, Josep. *El cooperativisme agrari...*

¹³⁰ *RIACSI*, 5-2-1911.

¹³¹ *La Llar*, octubre de 1923.

¹³² *La Terra*, 15-2-1923:8.

¹³³ *La Terra*, 29-3-1924:2.

ben senzill i concret, camperols i grans propietaris, republicans i conservadors. En les comarques on la vinya era gairebé un monocultiu, això voia dir "unir tota la classe agrícola", expressió insistentment formulada des del segle XIX per l'IACSI.

L'èxit sindical de la Unió de Vinyaters quedà corroborat amb les seves xifres d'afiliació en totes les comarques especialment vitícoles, bona part de les quals es trobaven dins els límits de la diòcesi de Barcelona. Aproximadament dos terços dels afiliats a aquest sindicat durant el 1918-1919 pertanyien al bisbat barceloní.

Quadre 2.10. *Nombre d'associats a la UVC per consells comarcals*¹³⁴.

	1-7-1918	1-7-1919
Alt Camp (Valls) ¹³⁵	564	490
Alt Empordà (Empordà)	1.146	687
Alt Penedès (Penadès)	5.300	3.323
Anoia (Igualada)	1.618	577
Bages (Pla de Bages)	1.342	1.506
Baix Camp (Reus)	-	118
Baix Llobregat (Idem)	77	738
Baix Penedès (Idem)	2.439	1.202
Conca de Barberà (Idem)	347	28
Garraf (Costa de Ponent)	733	539
Maresme (Costa de Llevant)	119	443
Martorell	1.343	1.683
Priorat (Idem)	1.389	959
Vallès Oriental (Baix Vallès)	994	567
Vallès Occidental (Alt Vallès)	593	2.980
Socis aïllats	189	60
Totals	18.641¹³⁶	16.428

A partir de 1919, en ple trienni bolxevic, la Unió de Vinyaters començà funcionar com a federació de sindicats agrícoles i cellers cooperatius actuant com a assessor i assistent de tot tipus de cooperatives agrícoles, vitícoles o no. D'alguna manera, la UVC intentà en aquest període recuperar la idea original dels seus creadors el 1910 quan batejaren el nou sindicat amb el nom d'Unió de Sindicats per a la defensa dels productes agrícoles. O, si es vol, intentà avançar-se deu anys en la formació de la que serà a partir de 1931 la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya, de la qual també en formarà part. La UVC, doncs, s'esforçà per projectar els èxits aconseguits en el terreny vitícola a la resta de sectors agraris, alhora que s'hauria de refermar en el que li era propi. La seva acció en aquest camp fou paral·lela i, en part, coordinada, amb l'Acció Social Agrària de la

¹³⁴ Fonts: *La UVC*, juny-juliol de 1918 i *La UVC*, octubre-novembre de 1919. Les xifres s'han deduit de les quantitats que pagaren els associats per consells comarcals. Els socis pagaven en aquests anys 0,25 ptes. per trimestre malgrat que el 1911 s'aprovés que en paguessin 0,50.

¹³⁵ Entre parèntesi hi ha el nom amb el qual la UVC anomenava els seus consells comarcals. Molt probablement aquests consells tindrien un abast geogràfic no del tot idèntic a la divisió comarcal actual.

¹³⁶ Aquesta xifra concorda bastant amb la que ofereix el cens del MINISTERIO DE FOMENTO: *Memoria estadística social-agraria...* Segons aquest cens la UVC l'1-4-1918 tenia 17.237 associats.

Mancomunitat. Els Serveis Tècnics d'agricultura de l'ASA, principalment el de Viticultura, estigueren en estret contacte amb la major part de sindicats i cellers cooperatius federats a la UVC.

En el congrés d'aquesta organització vinyatera celebrat a Martorell el maig de 1919 es formulà per primera vegada d'una manera clara la seva voluntat de participar en el desenvolupament del cooperativisme agrari català. La conclusió "e" d'aquest congrés deia: "Hem de fomentar la creació de cellers cooperatius i procurar la federació entre els Sindicats comarcals per, amb llurs sobrants de caixa, instaurar dipòsits d'exportació i venda i crear un cos de corredors prop dels mercats forans"¹³⁷. En l'Assemblea de l'any següent a Mataró es dedicà tot un tema de discussió a l'associacionisme agrari titulat: "Les associacions agrícoles com a base d'augment de producció i del preu de la mateixa". Entre les conclusions aprovades hi havien aquestes: "Deu procurar-se l'establiment de cellers cooperatius de Magatzems de Reserves i Caixes Rurals en tots els pobles on la producció vitícola sia una riquesa" i "La UVC deurà ésser l'Agrupació de totes les federacions [de sindicats i cellers] Comarcals". La crònica del Congrés acabava dient: "comença una nova era per a la nostra viticultura"¹³⁸. Aquest darrer acord esmentat sobre associacions no es concretà, de fet, fins al congrés del 1921 a Montblanc, on es dedicà també un tema, el primer, a sindicació agrària. La conclusió IV d'aquest tema, i que més ens interessa, fou la següent: "La UVC, además de su organización actual tendrá la de Confederación de las Federaciones Vitícolas catalanas, fomentando por todos los medios posibles la creación de Sindicatos Agrícolas vitícolas por todas las tierras de Cataluña"¹³⁹. En virtut d'aquest acord, l'agost d'aquell any 1921, la UVC passà a denominar-se oficialment "Confederació Agrícola Unió de Vinyaters de Catalunya".

La figura del sindicalista catòlic i vinyater Josep Maria Rovira és clau per entendre l'acostament de la Federació Catòlica Agrària de Barcelona a la UVC. Entre el 1920 i 1923 aquest mossèn compartí càrrecs dins d'aquesta federació catòlica i de la Unió de Vinyaters¹⁴⁰. Era vocal de la FCAB i conseller (del Consell Regional) de la UVC¹⁴¹. La

---

¹³⁷ *Agricultura*, 20-5-1919:188. Cal remarcar que no era el primer Congrés de la UVC en què es parlava d'associacionisme agrari. En el que se celebrà a Falset el 1914 s'aprovà una conclusió que recollia la necessitat de la "consecució de facilitats per a la fundació de Sindicats agrícoles cooperatius, ja destinats a l'elaboració i venda de vi, ja a la destil·lació" (*Revista de la Càmera Agrícola Oficial del Bajo Llobregat*, maig de 1914:7-9).

¹³⁸ *Agricultura*, 5-5-1920.

¹³⁹ *RIACSI*, juny de 1921:105.

¹⁴⁰ Francesc Matheu i Josep Cirera Voltà també compartiren càrrecs en la junta d'ambdues entitats. Cirera Voltà fou tresorer de la FCAB des de la primera junta. Passà més tard a ocupar la presidència de l'entitat fins al 1920 i es mantingué en la junta fins a la seva desaparició el 1926. En aquest darrer any

progressiva conversió de *La Llar* -inicialment portaveu de la FCAB- en portaveu de la UVC, fins a esdevenir-ho totalment el 1923, és el fet que il·lustra millor l'evolució sindical de la FCAB del 1920 al 1923 o l'acostament -o millor dit, supeditació- d'aquesta cap a la Unió de Vinyaters. Rovira intentà unir els interessos d'ambdues organitzacions a través d'aquest periòdic. El procés de conversió d'aquest en un portaveu de la UVC començà, de fet, des del seu mateix naixement el 1920. *La Llar* no era més que una còpia exacta -amb el títol canviat- d'una altra revista que ja funcionava des del 1919, titulada *Avenç Agrícola* i amb el subtítol de "Portaveu de la Cambra Agrícola del Noia" de Sant Sadurní. El propietari, director i redactor d'aquest periòdic era el mateix Josep Maria Rovira, resident a Sant Sadurní. I, a l'igual que *La Llar*, a partir de 1923 l'*Avenç Agrícola* també esdevingué portaveu de la UVC. Rovira intentà donar més difusió a aquest periòdic local i al seu contingut atorgant-li el subtítol de "Portaveu de la FCAB" i, evidentment, canviant també el títol. Per tant, l'aparició de *La Llar* estigué més impulsada pels interessos vinyaters que representava la Cambra Agrícola del Noia que no pas pels interessos de la mateixa Federació catòlica a la qual representava teòricament. El contingut de la revista, des del primer número, n'és la millor prova. I encara ho fou més quan la FCAB va anar deixant de subvencionar la difusió de *La Llar* fora de l'àmbit comarcal de Sant Sadurní¹⁴².

Cas similar al de *La Llar* és la intensa campanya de mítings i conferències que Josep M. Rovira realitzà sobretot entre 1920 i 1921 en les nostres comarques rabassaires. No es tractava tant d'actes de propaganda catòlica com de actes reivindicatius vitícoles o de propaganda de cellers cooperatius o d'ensenyament tècnic agrari, tot i que l'orador parlava en nom de la Federació Catòlica, a part de fer-ho també en nom de la Unió de

---

ocupà la vice-presidència. El 1924 fou escollit vice-secretari de la Unió de Vinyaters. Cirera també fou un dirigent de l'IACSI, encara que no ocupà càrrecs directius fins al 1934, quan accedí a la presidència de l'entitat, en un dels moments més crispats de la II República a causa de la problemàtica rabassaire.

¹⁴¹ Josep Maria Rovira Janer, nascut a Sant Sadurní el 1885, era sociòleg i exercia de coadjutor del rector d'aquesta parròquia el 1921. Aconseguí reunir molts càrrecs dins diferents entitats agràries entre 1920 i 1923: secretari de la Cambra Agrícola del Noia de Sant Sadurní i de la seva Caixa Rural, director del laboratori d'aquesta Cambra, president de la Junta Local de Plagues del Camp de Sant Sadurní, membre de la Junta de Defensa Vitícola de Catalunya, propietari -i fundador- de la revista *Avenç Agrícola*. Alhora estava ben relacionat amb la Federació Agrícola Catalano-Balear, participant com a ponent en el Congrés que aquesta federació organitzà a Sant Sadurní el 1922, amb el Servei Social Agrari de la Mancomunitat i, pels seus coneixements científics sobre el cultiu de la vinya, amb l'Estació Enològica del Penedès.

¹⁴² *La Llar* tingué sempre una difusió limitada si s'ha de fer cas a algunes queixes que aparegueren al llarg de la vida de la revista en el sentit que es venia poc. En l'assemblea de la FCAB del 10 de febrer de 1921, per exemple, es "deplora que no hagi tingut mellor acollida en subscripcions" i s'intenta prendre un acord per donar-li més impuls (*La Llar*, 15-2-1921).

Vinyaters o de la Junta de Defensa Vitícola de Catalunya¹⁴³. La majoria dels acompanyants que Josep Maria Rovira tingué en els actes de la campanya foren dirigents de la UVC -Francesc Santacana, Mateu Rosinés, Faustí Simó, Josep Mari- o, en menor proporció, de l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat -Josep Maria Rendé, Josep Maria Valls-. Només en un d'ells Rovira participà al costat d'un altre dirigent de la FCAB, Joan Ros, consiliari d'aquesta el 1920¹⁴⁴. Eren, en general, actes molt semblants als que també en aquella mateixa època el Servei Social Agrari de la Mancomunitat organitzava a través dels seus propagandistes agraris. Segons les cròniques que ens han arribat d'aquests actes -en la major part dels casos- no s'hi tractaven assumptes religiosos, ni tan sols lligats amb la Federació Catòlica Agrària Barcelonina.

En la relació que la UVC tingué amb el catolicisme social cal consignar el fet que hi hagueren delegacions locals o fins sindicats agrícoles federats a aquesta Unió que tingueren un clar caràcter catòlic o bé compartiren afiliació entre aquesta i la Federació Catòlica de Barcelona. El cas de la delegació vinyatera -de la UVC- de Sant Andreu de la Barca, que el 1921 estava adherida a l'entitat parroquial Foment de Cultura o el sindicat agrícola de Castellbisbal que compartí doble afiliació (UVC i FCAB) en són només uns exemples¹⁴⁵. La debilitat econòmica i des del punt de vista de serveis que caracteritzà la FCBA, sobretot a partir de 1920, explica el fet que alguns dels seus sindicats adherits cerquessin ajuda o col·laboració en altres federacions o institucions agràries com la UVC, l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat o la Federació Agrícola Catalano-Balear. Cinc dels vint-i-cinc sindicats que el 1921 estaven federats a la Federació Catòlica de Barcelona estaven alhora afiliats a la Federació Agrícola Catalano-Balear (el de Piera, Santa Perpètua, Bruc, Montcada i Reixach i la Cambra Agrícola de Sant Sadurní). O sigui, un 20%. Aquesta proporció és lleugerament més baixa en el cas de la Federació Sindical Agrària de Girona, molt més autosuficient que la seva corresponent de Barcelona: 10 sindicats dels 67, que en total eren afiliats a

¹⁴³ Aquesta Junta es creà al voltant del 1920 amb motiu de la crisi vitivinícola d'aquells anys. Segons la *Revista Social y Agraria*, novembre de 1920, tenia el seu domicili a Montblanc. Tenia uns objectius similars o idèntics a la UVC. El novembre de 1920 envià una comissió composta per Josep Maria Valls, Josep Cabeza i Josep Estivill a estudiar la situació del mercat vinícola a França i Suïssa (*Agricultura*, 20-11-1920). Durant el 1920 va organitzar "conferències i mitings en les distintes regions vinyateres, podent-se dir que ha promogut un alçament de la classe pagesa". També veié en els cellers cooperatius una solució al sindicalisme obrerista: "més que mai veu la seva salvació [de la classe pagesa] en la formació dels grans nuclis de resistència que impliquen els sindicats i cellers cooperatius" (*Agricultura*, 5-11-1920).

¹⁴⁴ Per altra banda, és important assenyalar que en elaborar el llistat de mitings -vegeu l'apèndix 6- no s'ha tingut en compte aquells que, tot i comptar amb la participació de Rovira, estaven oficialment organitzats per la UVC, la qual cosa hauria fet molt més clara la vinculació d'aquest quadre de mitings amb aquesta organització de vinyaters.

¹⁴⁵ Elenes 1921 Vol.14:50 i 73, ADB.

aquesta federació gironina el 1922, formaven part també de la FAC-B¹⁴⁶.

La relació que la Unió de Vinyaters de Catalunya va mantenir amb federacions catòlico-agràries de les regions espanyoles més vinyateres a partir de 1918 per tal de constituir un front comú vinyater espanyol també va evidenciar el paper de submissió que la Federació catòlica de Barcelona va arribar a tenir cap a la UVC. Mentre en l'àmbit català fou clar que el representant dels interessos vinyaters era la Unió de Vinyaters, fora d'aquest àmbit normalment foren les federacions catòliques les qui assumiren aquesta representació. Per altra banda la UVC fou l'entitat que prengué la iniciativa a nivell espanyol de la defensa dels interessos vitivinícoles treballant a partir de 1918 per aconseguir una Confederació Nacional de Viticultors -que finalment no es crearia fins al 1924-. En aquell any la UVC començà els seus contactes amb viticultors valencians per tal que aquests creessin la seva Unió de Viticultors regional que s'hauria de confederar a la catalana. El 1921 aquesta establí a València un servei permanent d'informació vitícola i intervingué en un congrés en aquesta ciutat i un altre a Madrid per aconseguir "l'adhesió dels vinyaters d'Aragó, Navarra, Rioja i València, per escometre una acció de conjunt en profit dels interessos dels conreadors de vinya". L'octubre també del 1921 aconseguí convocar una Asamblea Nacional de Viticultors a Logroño¹⁴⁷.

Finalment l'anelhada Confederació Nacional de Viticultors estigué en principi formada per la UVC, la Asociación de Viticultores Navarros, la Unión de Viticultores de Levante

---

¹⁴⁶ Les entitats afiliades a la FAC-B apareixien en llistat cada dos anys als *Anuarios* de l'IACSI. Un dels temes que queden dins el tinter és el de la relació entre l'IACSI i el sindicalisme catòlico-agrari en aquests anys. He observat una doble militància en alguns dels membres més destacats de la Federació Catòlica Agrària de Barcelona. Josep Cirera Voltà, del qual n'he parlat més amunt, és un dels que mostra millor els lligams entre les dues entitats. Altres que tingueren càrrecs de junta de la federació catòlica que eren alhora socis de l'IACSI foren: Josep Oriol Marrugat Castro, Francesc Matheu -que també tenia càrrecs dins la UVC- i Ignasi de Ventós i Mir. Per altra banda també era soci d'aquest Institut Joan Soler, de Les Cabanyes, president del sindicat catòlic d'aquesta població i delegat comercial de la FCAB en la compra de patates de llavor. Fora de l'àmbit de la federació de Barcelona, un dels principals personatges a estudiar seria Josep Vidal i Barraquer (¿germà del cardenal Francesc?, el qual s'intentà implicar bastant en el sindicalisme catòlico-agrari tarragoní). Josep fou president de la Federació Catòlico-Agrària de Tarragona almenys durant el 1923, ocupà sempre -durant els anys que ens ocupen (1917-1923)- càrrecs de bastant rellevància dins el sindicalisme catòlico-agrari català. El 1921, per exemple, fou escollit president del Consell directiu de la sucursal a Barcelona del Banc Rural de la Confederació Nacional Catòlica Agrària. Vidal tingué també durant aquests anys càrrecs importants dins l'IACSI (vice-president del 1923 al 1925) i també dins la Federació Agrícola Catalano-Balear (president del 1914 al 1916). En la segona meitat dels anys vint s'observa una certa intensificació de les relacions entre l'IACSI i els catòlics: el 1926 el president de la Federació Sindical Agrària de Girona, Jaume Rosich, s'associà a l'IACSI; el 1928 Ramon Albó, com a president de la Unió de Sindicats Agrícoles Catòlics de Barcelona, acabada de constituir, oferí la seva col.laboració a l'Institut Agrícola; el 1930 s'afilien a aquesta entitat els presidents dels sindicats agrícoles catòlics de Santa Perpètua, Sant Llorenç Savall, Bonastre i Piera.

¹⁴⁷ *Agricultura*, 5-6-1921, 20-6-1921 i 20-10-1921.

i la Federación de Sindicatos Agrícolas de la Rioja¹⁴⁸. Les tres darreres eren catòliques i almenys les dues últimes estaven federades alhora a la Confederació Nacional Catòlica Agrària. Caldria veure fins a quin punt la Confederació vinyatera com a tal no tenia vincles amb la Confederació Catòlica. Sabem que en la comissió que presentà les primeres conclusions al govern com a organisme de caràcter estatal el febrer de 1924 s'hi inclogueren representants d'aquesta última¹⁴⁹.

Novament és el dirigent catòlic Josep Maria Rovira el qui tingué un paper cabdal per realitzar l'acostament de la UVC a federacions catòlico-agràries espanyoles. Rovira fou sempre un dels delegats catalans en les campanyes que l'entitat vinyatera catalana realitzà sobretot a partir de 1923 per les regions de Navarra, la Manxa, la Rioja i el País Valencià. No és casual que des del 1919 de la revista *L'Avenç Agrícola* que dirigia Rovira se'n fes una versió castellana titulada *Vida Agrícola*, i que a partir de 1923 *La Llar* -que ja era, de fet, portaveu de la UVC- s'edités també en castellà "a fi de que la nostra actuació en bé de l'Agricultura pugui ésser extesa per terres d'Espanya (...). La raó principal i quasi única que ens guia és la manca de comunicació que de la llengua ens resulta, amb les cinquanta Federacions germanes i amb els quatre mil sindicats que l'integren que no saben un borrall de català"¹⁵⁰. Conèixer la relació que s'establí a nivell sindical entre la UVC i la Confederació Nacional Catòlica Agrària ajudaria a entendre molt més el fracàs del sindicalisme catòlico-agrari barceloní i l'alternativa sindical d'ordre *vinyatera* que, a la pràctica, el substituï. L'assemblea que la Unió de Vinyaters de Catalunya realitzà a Montblanc el desembre de 1923 tingué l'adhesió del cardenal Vidal i Barraquer, i de les federacions catòlico-agràries de l'Ebre, de Tarragona i de Barcelona.

---

¹⁴⁸ CARRIÓN, P., SANTACANA, F. i TARÍN, J: "La crisis vitícola de los años veinte y sus soluciones" (1925) a José Luis GARCÍA DELGADO (ed.): *Estudios sobre la agricultura española (1919-1971)*, Madrid, 1974.

¹⁴⁹ CARRIÓN, P., SANTACANA, F. i TARÍN, J: "La crisis vitícola...:297.

¹⁵⁰ *La Llar*, 1-12-1922. L'agost de 1921 la Unió de Vinyaters publicà un número extraordinari en castellà del seu portaveu *La UVC* -normalment escrit en català- "dedicat als vinyaters de tota Espanya, en el qual s'expliquen i resumeixen les finalitats que persegueix la gran associació vitícola catalana, així com els treballs que porta realitzats en son llarg historial" (*Agricultura*, 5-9-1921:435).

2.3. Un intent de reacció des del sindicalisme rabassaire: la *Federació Comarcal de Societats Obreres Agrícoles de l'Alt i Baix Penedès*.

Als intents de reacció sindical que es donaren al camp català per frenar l'anarcosindicalisme i la revolució analitzats fins ara en aquest capítol 2 cal afegir-hi el que s'assajà a l'Alt Penedès i Garraf amb la constitució d'una federació rabassaire a partir de 1919 amb el suport polític i sindical de bona part del republicanisme i el socialisme d'aquestes dues comarques. Comarques que possiblement formaren l'àrea rural catalana on la conflictivitat sindical agrària després de la Gran Guerra fou més intensa. Aquesta federació rabassaire, anomenada Federació Comarcal de Societats Obreres Agrícoles de l'Alt i Baix Penedès -FCSOAABP-, basà la seva política sindical des d'un principi a l'obtenció de millores contractuals per a parcers i rabassaires a través de la negociació amistosa entre aquests i els propietaris dins dels tribunals mixtos que ella mateixa promogué. Posteriorment, al 1920, la federació s'aprofità de la forta repressió anti-sindicalista que s'exercí quan s'il·legalitzaren els sindicats únics, aconseguint atraure militants d'aquests sindicats. L'abril del 1921 aconseguí agrupar 5.816 associats, la màxima xifra assolida per ella¹. Però en la mesura que integrà sectors anarcosindicalistes

¹ El 1921 fou l'any en què s'organitzaren més societats locals de rabassaires al Penedès segons les dades dels expedients d'entitats de l'AGCB. En aquest any naixeren les societats següents -probablement totes foren afiliades a la FCSOAABP-: *Sociedad de Rabassaires* de Gelida, *Sociedad Agrícola Recreativa* de La Granada, *Sociedad de Rabassaires* del Monjos, *Sociedad de Rabassaires del Barrio de la Bleda* de Sant Martí Sarroca, *Sociedad de Rabassaires* de Sant Sadurní i *Sociedad de Rabassaires* de Torrelles de Foix. El 1920 havien nascut *La Concordia Obrera* d'Avinyonet, *Centro de Agricultores Obreros* de Sant Pere Molanta (Olèrdola) i *Centro de Agricultores Obreros* de Sant Cugat Sessgarriques. I el 1919 ho feren *Sociedad de Rabassaires* de Font-rubí i *Centro de Agricultores Obreros* de Sant Pere de Ribes.

Quadre 2.11. *Congressos de la Federació Comarcal de Societats Obreres Agrícoles de l'Alt i Baix Penedès i la seva força numèrica.*

Data	Nombre d'associats representats	Font documental
14-9-1919	4.456	"Actas UGT, vol.1919-21 Referencia AARD,23-8-1919" <i>Lluitem</i> ,13-9-1919 i 20-9-1919
14-12-1919	4.566	<i>El Diluvio</i> , 1-1-1920:16. <i>El Panadés Republicano</i> , 18-12-1919
22-8-1920	5.341	<i>La Internacional</i> , 29-10-1920
21-4-1921	5.846	<i>El Diluvio</i> , 12-5-1921

El maig de 1922 la FCSOAABP comptava amb 4.500 associats.

Per delegacions locals els adherits a la federació en el congrés del 1921 eren els següents: Sant Sadurní, 655; la Almúnia (Castellví de la Marca), 150; Castellví de la Marca, 130; Cases Noves (Font-rubí), 220; Vilanova i Geltrú, 500; Gelida, 240; Can Rubió (Santa Margarida i els Monjos), 106; Subirats, 810; Can

li fou impossible mantenir la unitat i cohesió interna així com la seva política sindical moderada. La repressió generalitzada del 1921 i el posterior fracàs del tribunals mixtos acabaren consumant la divisió i consegüent desaparició de la federació el 1922.

La FCSOAABP va ser inicialment impulsada pel republicanisme reformista que al Penedès estava encapçalat pel diputat gairebé vitalici del districte de Vilafranca Josep Zulueta Gomis². Aquesta federació nasqué precisament durant la conflictiva verema de 1919 amb una explícita voluntat de frenar la conflictivitat *rabassaire* que des del 1917 s'havia anat agreujant en les vinyes del Penedès, tot oferint acords entre parcers i propietaris³. En el primer congrés de l'entitat, celebrat a La Granada el catorze de setembre amb catorze seccions presents i set d'adherides⁴, s'anuncià que s'havia arribat a un acord entre rabassaires i propietaris mitjançant Zulueta i el Govern Civil per tal de tirar endavant la verema tot aturant la conflictivitat ja que "el vino se pagaba a precios bien remunerables"⁵ i no era convenient retardar-la. En el mateix congrés es decidí no avenir-se amb la Federació de Rabassers de Catalunya (FRC) amb seu a Martorell, la qual -tot i estar dirigida per republicans- tenia un caràcter sindical molt més radical que

---

Batista (Subirats), 121; Pacs, 126; Sant Martí Sarroca, 334; barri Cruset (Sant Martí Sarroca), 305; Clos (?), 345; Viloví, 160; Guardiola de Font-rubí (Font-rubí), 846; Font-rubí, 183; Cusconar (Torrelles de Foix), 185; Puigdàlber, 240; Sant Llorenç d'Hortons, 153; Sant Cugat Sescarrigues, 130; Sant Pere de Riudebitlles, 143; Sant Joan de Mediona (Mediona), 470; La Bleda (Santa Margarida i els Monjos), 133; Vilafranca, 86; Pla del Penedès, 85. De fet, la suma de totes aquestes delegacions dóna per resultat 6.856 associats. Però a la font s'ofereix el total de 5.846 representats al congrés. A part, assistiren delegats de societats de pagesos de Canet de Mar, Argentona i Teià.

Les delegacions locals de la FCSOAABP el maig de 1922 eren les següents: Bellver del Penedès (Vilobí del Penedès), La Bleda (Santa Margarida i els Monjos), Can Batista (Subirats), Can Rubió (Santa Margarida i els Monjos), Cuscunar (Torrelles de Foix); Gelida, La Granada, Pla del Penedès, Puigdàlber, Sant Cugat Sescarrigues, Sant Jaume de Moja (Olèrdola), Sant Joan de Mediona (Mediona), Sant Llorenç d'Hortons, Sant Martí Sarroca, Sant Pere Molanta (Olèrdola), Sant Pere de Riudebitlles, Sant Sadurní, Sitges i Vilanova i la Geltrú (INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES: *La rabassa morta...*:72).

² Zulueta va ser diputat del districte del 1903 al 1923. Procedia del republicanisme possibilista. Milità també a la UFNR i més tard va esdevenir el cap del Partit Reformista a Catalunya. Com a diputat del districte de Vilafranca, a banda de destacar com a defensor dels interessos agraris -especialment els vitivinícoles-, tant de productors, com d'industrials, comerciants i exportadors, es distingí també sempre per tenir certa sensibilitat cap a les reivindicacions sindicals rabassaires. Cosa que col·laborà al fet que tingués el suport de la major part del republicanisme penedesenc fins al 1923, malgrat les posicions monarquizants que assumí dins el Partit Reformista. En les eleccions de juny de 1919 obtingué el suport de tot el republicanisme del districte, inclòs el radical.

³ Declaracions de Josep Zulueta a *El Diluvio*, 1-1-1920:16.

⁴ Les poblacions que en aquest primer moment sé que comptaven amb una secció de la FCSOAABP eren: El Pla del Penedès, Puigdàlber, Mediona, La Granada, Pacs, Castellví de la Marca i Monjos (*Lluitem* (Vilafranca del Penedès), 13-9-1919 i 20-9-1919).

⁵ *El Diluvio*, 1-1-1920:16.

la FCSOAABP. Almenys a l'Alt Penedès ambdues federacions mantingueren una forta competència sindical que a la fi guanyà aquesta darrera⁶.

L'acord que el republicanisme zulueta aconseguí amb els socialistes del Penedès per tal que s'integressin a la federació fou clau per entendre aquesta victòria o superioritat⁷. L'acord es mantingué en peu entre 1919 i 1921. De fet, en els districtes de Vilanova i la Geltrú i de Vilafranca del Penedès -àmbit d'actuació de la FCSOAABP- hi havia hagut diversos pactes electorals entre republicans i socialistes en anys anteriors i durant aquest període. A nivell de districte havien sostingut l'aliança que aquestes dues forces polítiques havien mantingut fins aleshores a nivell estatal. Al Garraf, per exemple, el socialista Fabra Ribas tingué el suport dels republicans en les eleccions generals de juny de 1919; en les provincials del juliol del mateix any els socialistes donaren suport a la candidatura d'esquerres amb els noms de Joan Pujol Carbonell, Frederic Frigola i Ramon Pla Armengol⁸. Per altra banda, al districte de Vilafranca els socialistes recolzaren Josep Zulueta en les eleccions generals de 1919.

Un dels dirigents socialistes locals que oferí el suport a Zulueta amb més convenciment fou Joan Esteva i Mañosas, del Pla del Penedès. Precisament aquest fou el primer president de la FCSOAABP. Era considerat el "leader de l'actual moviment rabassaire" del Penedès per bona part de la premsa catalana de l'època. Almenys durant el 1919-1920, Josep Zulueta i Esteva i Mañosas foren els dirigents polítics de la FCSOAABP

---

⁶ La FRC aconseguí el seu màxim de federats el 1922 amb 1.023 associats. El 1920 en tenia 615 i el 1921, 857. (La xifra del 1920 a INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES: *Censo electoral social*, Madrid, 1920; i les xifres de 1921 i 1922 les he deduït de l'estat de comptes de l'entitat a Exp. 6159, AGCB).

⁷ La integració dels socialistes dins la FCSOAABP féu que aquesta s'acostés o almenys tingués tractes amb la UGT. En les "*Actas UGT*, vol.1919-1920. Referència AARD, 23-8-1919" (Fundación Pablo Iglesias) -que he pogut consultar mercès a la generositat de David Ballester- Joan Duran anuncià el congrés de la federació penedesenca del desembre de 1919 a Sant Sadurní. Per altra banda el periòdic socialista *La Internacional*, en les seves cròniques regionals del 1920, dedicà força espai a la FCSOAABP. De totes maneres i malgrat els esforços que hi esmerçà el sindicalista Joan Duran, de Sitges, aquesta federació penedesenca mai arribà a afiliar-se a la UGT.

⁸ *Democràcia*, 22-6-1919. Ja el 1918 el Partit Republicà Federal de Vilanova presentà el socialista -en aquell moment molt reformista- Largo Caballero com a candidat a les eleccions generals del districte. En aquest districte l'acord entre republicans i socialistes hagué d'anar més enllà d'unes conjuntures electorals, ja que en el periòdic republicà *Democràcia* durant tota l'etapa 1919-1920 hi apareixen constantment articles signats per socialistes, articles transcrits de periòdics socialistes i propoganda d'aquests periòdics. Aquest mateix periòdic republicà, el 19-12-1925, dedicà grans elogis a la UGT i a Pablo Iglesias en esdevenir-se la mort d'aquest. De fet, hi havien socis del Centre Federalista de Vilanova que eren militants del PSOE (*Democràcia*, 7-9-1928). Els estatuts d'aquest Centre especificaven que podrien pertànyer a l'entitat tots aquells que professessin "idees republicanes, federals o socialistes" (*Democràcia*, 22-3-1930).

i simbolitzaren a nivell comarcal l'acord polític i sindical que es donà entre part del republicanisme i del socialisme en bona part de la dècada dels anys deu a nivell estatal. Al Penedès aquest acord fou possible mercès a la victòria del reformisme en les tesis agràries del PSOE i de la UGT a partir de 1918⁹.

Ja el 1914 el socialista Fabra Ribas havia elaborat un programa agrari perfectament assumible pel Partit Reformista. De fet, coincidia en allò essencial amb la proposició de llei sobre una reforma agrària que presentà el diputat reformista Filiberto Villalobos el 1918¹⁰. Aquest programa dedicava més atenció als parcers i arrendataris que als jornalers i respectava la figura del petit propietari. Les crítiques dels sectors més radicals ajornaren la victòria reformista del programa agrari de la UGT fins al 1918. En aquest any la UGT es prengué seriosament el problema agrari i s'aprovà una ponència que, tot i que no era tan moderada com l'elaborada per Fabra Ribas el 1914, el reformisme s'hi imposà finalment¹¹. El tema dels arrendaments i parceries, que és el que més estava relacionat amb el conflicte rabassaire del Penedès, quedà redactat en la proposta ugetista gairebé igual com ho tenia Villalobos en la seva proposició de llei de l'abril del 1918. Tot i que el reformisme ugetista fou qüestionat a finals de 1919 quan alguns sectors es radicalitzaren i el 1920 es llançaren propostes per part d'aquests sectors de la UGT per tal que els arrendataris no paguessin les parts als propietaris, el control d'aquest sindicat per part de líders reformistes féu que quedés bastant al marge de l'eufòria revolucionària dels anys 1919 i 1920.

D'aquesta manera es comprèn que Josep Zulueta es pogués entendre amb el socialista Esteva i Mañosas per portar endavant un projecte de federació obrera agrària amb uns objectius sindicals molt moderats. La sintonia de Zulueta amb els socialistes quedà evidenciada quan aquell reconegué que el seu ideal del fet que la terra arribés a ser del que la treballava coincidia amb el del "partido socialista [ja que aquest] acepta la propiedad individual del que la trabaja por sí con la ayuda de su familia"¹². El programa sindical que aprovà la FCSOAABP en forma de reglament de la societat també palesà

---

⁹ BIGLINO CAMPOS, Paloma: *El socialismo español y la cuestión agraria (1890-1939)*, Madrid, 1986.

¹⁰ RODRÍGUEZ DE LAS HERAS, A.: *Filiberto Villalobos. Su obra social y política 1900-1936*, Salamanca, 1985:32-34.

¹¹ BIGLINO CAMPOS, Paloma: *El socialismo español...*

¹² Declaracions de J. Zulueta a *El Diluvio*, 24-12-1919:12. És cert que la UGT defensava teòricament l'expropiació de la propietat rural. Però per això en el programa agrari aprovat el 1918 per aquesta central sindical, i acceptat pel PSOE, hi havia en el preàmbul un aclariment que deia que l'expropiació de la propietat "no alcanza a los pequeños propietarios que por sí o por su familia cultiven la tierra" (BIGLINO CAMPOS, P.: *El socialismo español...*:171).

un caràcter reformista. D'aquest programa es pot destacar la voluntat d'aconseguir una llei agrària favorable al règim de la parcel·la i d'arrendament, la revisió de pactes de manera favorable al pagès i la creació de tribunals mixtos¹³.

Els tribunals mixtos havien de ser per a Zulueta i la FCSOABP la panacea del problema de la conflictivitat rabassaire ja que havien de resoldre els possibles casos de confrontació entre propietaris i parcers. Eren la seva gran esperança sindical¹⁴. En plena collita de 1919 Zulueta demanà al govern que s'adaptés al sector agrari el R.D. sobre Comissions Mixtes per al treball que s'havia aprovat l'11 d'octubre de 1919¹⁵. Zulueta intentà exportar a tots els pobles del l'Alt Penedès a través d'aquesta federació la bona entesa que entre propietaris i rabassaires s'havia arribat al Pla del Penedès el 1919 gràcies a les seves gestions. En aquesta població es constituí un tribunal mixt el 1919 que havia de resoldre, sempre a nivell local, totes les qüestions que entre propietaris i rabassaires poguessin sorgir. No hi havia d'haver "ánimo ni pretensión de trazar una pauta para los demás [pueblos], pues es evidente que las circunstancias de producción y coste de cultivo varían en cada rodalía"¹⁶. Els acords als quals es va arribar a través d'aquest Tribunal Mixt al Pla del Penedès tractaren qüestions tan transcendents com la dels desnonaments i compra de terres per part dels pagesos¹⁷. Caldria, però, esbrinar fins a quin punt es van complir aquests acords¹⁸. Sens dubte el seu estricte compliment hauria tingut la importància i transcendència d'una autèntica reforma agrària per a aquella comarca. Segons Zulueta, propietaris i parcers o rabassaires tenien uns mateixos interessos i calia només asserenar els ànims -que el 1919-1920 estaven molt exaltats- per

---

¹³ INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES: *La rabassa morta...*:72.

¹⁴ També la mateixa UGT s'havia mostrat partidària des de principis de 1919 de mesures de caire corporatiu, sobretot les referents a organismes mixtos que regulessin les relacions laborals (BENGOECHEA, Soledad: *Organització patronal...*:286).

¹⁵ *Agricultura*, 20-10-1919:397. Posteriorment, el 5 d'octubre de 1922 s'instituiran per a tot l'Estat els comitès paritaris amb igual representació obrera i patronal amb l'objectiu d'evitar conflictivitat laboral.

¹⁶ Declaracions de Zulueta a *El Diluvio*, 1-1-1920:16.

¹⁷ Zulueta, a la mateixa entrevista que publicà *El Diluvio* citada en la nota anterior, relata així aquests importants acords: "A propuesta de los propietarios se convino en que si un propietario a la expiración de un contrato desea disponer de su tierra ha de avisar con dos años de anticipación con objeto de que el tribunal mixto facilite al aparcerero otra tierra en buenas condiciones; en caso de que no se encontrara, el propietario concederá dos años más de prórroga. Se sobreentiende que se trata siempre de un buen aparcerero, ya que si fuera malo habría dado motivos de rescisión del contrato. Se logró más: que algunos propietarios se presten a vender a sus aparceros piezas de tierra aisladas y aun la propiedad entera si todos los aparceros se ponen de acuerdo para comprarla. Así que las circunstancias se presten se buscará la manera de dar facilidades a los aparceros para adquirir tierras en propiedad, cosa fácil destinando a la amortización del préstamo la parte que hoy pagan al propietario".

¹⁸ Segons *El Fructidor* (17-6-1922:1), el tribunal mixt constituït el 1921 al Pla del Penedès fracassà.

trobar a través dels tribunals mixtos el punt d'harmonia que podria portar a ser conscients d'aquesta concordança d'interessos¹⁹. Zulueta presidí ell mateix tribunals mixtos en diverses poblacions del seu districte.

Un dels personatges que tingué més protagonisme en l'èxit de la implantació d'aquests comitès paritaris a l'Alt Penedès -amb el vist-i-plau de Josep Zulueta- fou el comandant Bartolomé de Roselló, cap del Negociat d'assumptes socials del govern civil de Barcelona entre 1920 i 1923. Soledad Bengoechea i Fernando del Rey afirmen que hi ha documentació que tracta a Roselló com a "el protector y autor del sindicato libre", i vinculen molt la seva actuació en l'etapa repressiva de Martínez Anido al capdavant del govern civil de Barcelona²⁰. Però uns mesos abans que s'encetés aquesta etapa, Roselló ja havia intervingut en el conflicte rabassaire penedesenc. L'abril de 1920 s'entrevistà amb el republicà i dirigent rabassaire vilafranquí Ferrer Cabra²¹. Durant el 1920 començaren a generalitzar-se els tribunals mixtos en les poblacions que la federació rabassaire penedesenca tenia secció local. A principis de 1921, com a delegat del governador civil de la província, Roselló s'entrevistà amb Esteva Mañosas -en aquest moment secretari de la FCSOAABP- "per canviar impressions referents a la implantació en el Penedès dels Tribunals Mixtos propugnats per Zulueta"²².

Les cooperatives i sindicats agrícoles locals foren, en la major part dels casos, les entitats que assumiren la responsabilitat d'acollir com a funció pròpia la constitució, funcionament i èxit dels tribunals mixtos. Tant la FCSOAABP com el Servei d'Acció Social Agrària de la Mancomunitat dirigit per Josep Maria Rendé²³, així ho disposaren i ho potenciaren. Cal tenir present que en aquesta federació rabassaire s'hi afiliaren aquest tipus d'entitats cooperatives -bona part de les quals eren de caràcter social mixt

---

¹⁹ Declaracions de Zulueta a *El Diluvio*, 24-12-1919:12 i 1-1-1920:16.

²⁰ BENGOCHEA, Soledad i REY, Fernando del: "Militars, patrons i sindicalistes lliures. Sobre el sindicalisme de guetto a Catalunya" a *L'Avenç*, núm.166, gener de 1993. Segons Bengoechea, a *Organització patronal...*:218 i 264, sembla que Roselló estava lligat a cercles tradicionalistes i fou un dels impulsors d'una organització feixista a Catalunya el març de 1923.

²¹ *El Fructidor*, 10-4-1920. No em consta que Ferrer Cabra estigués vinculat a la FCSOAABP. El fet que fos dirigent comarcal del Partit Republicà Radical va mantenir-lo allunyat de Zulueta, sobretot a partir de 1921.

²² *Lluitem*, 15-1-1921.

²³ RENDÉ VENTOSA, Josep Maria: *Organització i guiatge de sindicats agrícoles*, Barcelona, 1923:114-117.

agrupant tant parcers com propietaris-²⁴ i que la mateixa federació impulsà la creació d'aquesta mena d'entitats. El 30 de novembre de 1919, per exemple, tingué lloc una assemblea a Sant Martí Sarroca per constituir un sindicat agrícola mixt de propietaris i parcers que entraria a formar part de la FCSOAABP. Esteva i Mañosas afirmà a l'assemblea que l'ideal seria que tots els pobles del Penedès imitessin la idea d'organitzar-se propietaris i rabassaires dins d'un mateix sindicat que comptés amb un tribunal mixt. Esteva elogià "l'hermós espectacle de que anava a procedir-se fraternalement a la fusió de propietaris i rabassaires en una sola entitat que seria la que debia portar als ànims de tots la desitjada pau social"²⁵.

En general, a través d'aquests tribunals mixtos, els rabassaires aconseguiren importants millores en els seus tractes amb els propietaris. La seva efectivitat hagué de ser similar a l'aconseguida pels anarcosindicalistes sindicats únics a través de la negociació directa sense cap intervenció institucional o política. L'existència d'aquests tribunals al Penedès, però, no anà gaire més enllà del 1922 quan desaparegué la FCSOAABP. En arribar la reacció patronal i la repressió generalitzada a finals de 1920 molts de propietaris es feren enrera en les concessions firmades en els tribunals mixtos i rebutjaren continuar formant part d'aquest tipus de comissions paritàries²⁶. Sant Martí Sarroca, Castellet i la Gornal, el Pla del Penedès i Sant Sadurní foren algunes de les poblacions on -un cop passat el temps de major agitació sindical- els propietaris adoptaren aquesta posició²⁷. Amb l'ambient de repressió que es desencadenà a partir de 1921 fou difícil la continuïtat i èxit dels tribunals mixtos. I el fracàs d'aquests va assenyalar la fi també de la federació

---

²⁴ Dos presidents de dues cooperatives agràries foren els dos primers signants del manifest fundacional de la FCSOAABP el setembre de 1919: Josep Sala, que firmà com a president de la Cooperativa de Puigdàlber, i Paulí Martí, que signà com a president de la Cooperativa de la Granada (*Lluitem*, 13-9-1919:1).

²⁵ *Lluitem*, 6-12-1919.

²⁶ Així ho relata, per exemple, tot denunciant-t'ho, el darrer president de la FCSOAABP, Josep Font -de Sant Martí Sarroca-, a *La Terra* (12-4-1924), on "explicà les millores conseguides pels rabassaires en temps de la Federació del Penedès, les bases que en aquell temps foren firmades pels propietaris i la seva conculcació recent per part dels amos".

²⁷ En la memòria de la Unió de Rabassaires de 1923 es llegeix: "Ja des de principis d'any [1923] els propietaris de Sant Sadurní es negaren a complir lo acordat per la Comissió Mixta d'amos i rabassaires que per iniciativa del ex-diputat Sr. Zulueta s'havia format en 1920 en aquell poble. Aquest mal exemple, que pinta als propietaris tal com són, ha sigut seguit d'un quan temps a aquesta part per alguns propietaris de Sant Martí Sarroca i de les Masucas que no compleixen el que un dia varen firmar (*La Terra*, 26-1-24:3). Al *Fructidor* del 17-6-1922:1 es podia llegir: "Efecto del tribunal mixto que se constituyó corriendo y sin las debidas precauciones bajo la presidencia del señor Zulueta el año pasado en el Pla del Panadés, les ha caído en dicho pueblo una lluvia de demandas judiciales por parte de los propietarios, descabuliéndose de todo lo que representaba mejora para el rabasser". Altres testimonis que confirmen l'incompliment dels pactes per part dels propietaris en els tribunals mixtos són a: INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES: *La rabassa morta...*:31; *La Terra*, 15-2-1923:9; 26-1-1924:3; i 5-4-1924:4.

rabassaire penedesenca.

La radicalització sindical del 1920 ja havia desbordat per complet la FCSOAABP i la seva política pactista i reformista. Dins d'ella es desenvoluparen sectors sindicalment radicals -bona part d'ells provinents dels il·legalitzats sindicats únics- que Zulueta no pogué frenar. Per altra banda, i també com a conseqüència de la radicalització sindical general, el 1920 s'inicià un cert distanciament entre el socialista Esteva i Mañosas i Zulueta. Esteva començava a identificar-se amb la línia més radical del socialisme i, per tant, s'allunyava del posicionament reformista. A partir del maig d'aquell any observem la primera declaració crítica d'aquest contra el diputat del districte quan afirmà que "s'ha[via] posat al costat de Zulueta, no per la política que ell representa, sinó perquè (...) defensava les aspiracions dels rabassaires"²⁸. Tot i que en les eleccions generals de desembre de 1920 Esteva encara defensà Zulueta, els esdeveniments conflictius de l'estiu i la collita d'aquell any havien deixat clar que era molt difícil continuar compartint una mateixa línia sindical. El 29 d'agost Esteva i Mañosas reuní uns delegats als Monjos, on acordaren no collir la part dels propietaris que no havien contestat les demandes de revisió de contractes fetes²⁹. Era una proposta que també havia estat orientada per la mateixa UGT en un moment d'intensa radicalització coincidint amb l'acord d'aquesta central amb la CNT³⁰. Al juny de 1920 la UGT aprovà en un Congrés unes conclusions sobre el problema agrari molt més radicals que les del 1918³¹. Aquella collita, com la del 1919, es va haver de fer al Penedès amb la vigilància de la guàrdia civil.

El 1921 es consumà el trencament d'Esteva i Mañosas -el 1920 ja havia deixat de ser president de la FCSOAABP per passar a ser-ne secretari- amb Zulueta. Eren moments de forta repressió al camp -a l'igual que a la ciutat- amb engarjolaments indiscriminats dels elements més radicals. Esteva -que fou un dels dirigents detinguts el maig de 1921³²- i algunes societats rabassaires també de la federació com la de Sant Sadurní de

---

²⁸ *Lluitem*, 8-5-1920.

²⁹ *La Internacional*, 29-9-1920.

³⁰ BIGLINO, Paloma: *El socialismo español...*:254.

³¹ BIGLINO, Paloma: *El socialismo español...*:254. Malgrat tot, el reformisme havia de continuar sent hegemònic dins la UGT, ja que el mateix juny de 1920 aquest sindicat decidí per àmplia majoria no incorporar-se a la III Internacional i mantenir-se a la Internacional Sindicalista Reformista d'Amsterdam (ROSAL, Amaro del: *Història de la UGT de España, 1901-1939*, Barcelona, 1977, vol. I:197).

³² *Lluitem*, 1-6-1921.

Noia consideraren que Zulueta no féu res per aturar la repressió³³. Mentre el socialista Esteva afirmava que el diputat Zulueta "les había engañado y (...) les había vuelto la espalda, y que no se podía esperar nada de él"³⁴, la Societat de Rabassaires de Sant Sadurní, en una carta al governador civil demanant que s'aturés la forta repressió, afirmava que Zulueta, en haver perdut el control de part del moviment rabassaire que estava integrat dins la FCSOAABP "quiere anular a las sociedades de rabassaires que *ahora* no le son favorables por haber comprobado los engaños de él recibidos"³⁵. Aquesta societat local, junt amb d'altres com la de Sant Pere de Ribas, desenganyades de la política zuletista que intentava per tots els mitjans que no se li escapés de les mans el control de la FCSOAABP, seran precisament les que des del Penedès i Garraf forniran a la Unió de Rabassaires³⁶. *El Fructidor*, de Vilafranca, denuncià el juny de 1921 "la situación crítica de muchos obreros del campo, y la fría actitud del diputado José Zulueta frente a tan grave conflicto. Este señor persiste en desentenderse de todo compromiso, y hace como siempre, o se encuentra enfermo, o está ocupadísimo en otras cosas". L'article continuava dient que molts rabassaires "realmente esperaban su intervención en la racha de deshaucios planteados, y ejecutados, y tanto más cuanto en las propagandas electorales de la última elección, se les había hecho concebir esta esperanza ilusión, y se les aseguraba que la influencia y la autoridad de Zulueta, harían fracasar el propósito de los propietarios"³⁷.

Aquesta darrera crítica fou molt esgrimida pels adversaris de Zulueta. Aquests l'acusaren d'utilitzar la FCSOAABP com a arma electoral al seu favor³⁸. Els cinc-mil associats de la federació li podien garantir a bastament tots els triomfs electorals. No fou casual que la primera derrota de Zulueta en unes eleccions generals després de vint anys arribés -a

---

³³ D'accions de Zulueta contra la repressió només en tinc constància de dues. El gener de 1921 alliberà els "amics de Sant Pere Molanta Eudalt Reventós, Salvador Escala, Joan Tort, Pere Duran i Pere Raventós que havien sigut detinguts governativament" (*Lluitem*, 15-1-1921). Tots excepte Joan Tort formaven part de la junta directiva el 1920 del *Centre d'Agricultors Obrers* de la població que, probablement, pertanyia a la FCSOAABP. Per altra banda Zulueta, també el 1921, alliberaria els directius del sindicat agrícola de Sant Martí Sarroca.

³⁴ *El Fructidor*, 18-6-1921.

³⁵ Número arxivador: 269. Fons antics de l'AGCB.

³⁶ Recordo que el líder obrerista-rabassaire principal de Sant Pere de Ribas, Josep Ricart, fou engarjolat tres vegades des del febrer de 1921 al febrer de 1922 (*Democràcia*, 1921-1922). Ja al juliol de 1920, Ricart, parlant dels greus conflictes agraris del Penedès i Garraf d'aquell moment, afirmava, en una clara referència a Zulueta, que els diputats dels districtes haurien de saber solucionar aquests conflictes (*Democràcia*, 4-7-1920.).

³⁷ *El Fructidor*, 18-6-1921.

³⁸ Per exemple, *El Fructidor*, 25-6-1921.

l'abril de 1923- poc després de la desaparició d'aquesta federació. La repressió i la resposta del diputat -segons els seus adversaris- "con el silencio y la indiferencia más glaciales"³⁹, col·laboraren en bona mesura a la divisió i posterior desaparició de la FCSOABP.

La política d'equilibris entre la salvaguarda dels interessos dels rabassaires i dels propietaris que Zulueta intentà portar a cap durant el 1919-1920 fallà. De fet, Zulueta havia intentat seguir-la des que sortí diputat per primer cop el 1903, quan fou elegit candidat amb el vist-i-plau de bona part de la burgesia agrària i comercial del districte perquè veien en ell un bon element per frenar els republicans més radicalitzats⁴⁰. Realment el 1919 era gairebé impossible satisfer per igual les parts socials enfrontades. I Zulueta estava massa vinculat als interessos dels propietaris rurals com per continuar gaudint del ple suport de tot el moviment rabassaire penedesenc. Incomprendible per als rabassaires més radicalitzats, el 1919 Zulueta havia gestionat davant el Govern Civil la legalització dels estatuts de la important Associació de Propietaris Rurals de Vilafranca. I el 1920 es donà d'alta com a soci de l'IACSI⁴¹. Des de principis de segle aquest polític s'havia bellugat molt a prop d'institucions vinculades o fortament relacionades amb l'IACSI com la Federació Agrícola Catalano-Balear, de la qual en fou president durant 1901-1902 o l'*Asociación General de Ganaderos del Reino*, de la qual en fou representant dins la Cambra Agrícola Provincial a principis dels anys vint⁴². L'ambigüitat sindical i política que sabé mostrar Zulueta des de 1903 era molt difícil de continuar sent exercida en el context de greu repressió sindical de 1921⁴³.

---

³⁹ *El Fructidor*, 25-6-1921.

⁴⁰ Segons Antoni Romeu, Zulueta tingué en les eleccions del 1903 el suport de propietaris, federals i catalanistes. El regionalista vilafranquí Marià C. Roig escriví a Prat de la Riba en motiu de la celebració d'aquestes eleccions: "La elecció de'n Zulueta segurament á nosaltres com a *Centre* ens haurá perjudicat, però al país ha fet un gran bé, no sols per lo que pugui fer com á Diputat sino porque es un fré que conté als republicans esbojarrats. Aquest Sr pot ser el diputat perpetuo d'aquí si els republicans no fan el ximple y s'aguanten com are" (ROMEU i ALEMANY, Antoni: "Els grups polítics a Sant Sadurní durant la Restauració (1876-1903)" a *Miscel·lània Penedesenca 1994*, Vilafranca del Penedès, 1995:299.

⁴¹ INSTITUTO AGRÍCOLA CATALÁN DE SAN ISIDRO: *Anuario* (1920).

⁴² La relació que Zulueta tingué amb aquestes entitats també estigué determinada per la seva especialització professional com a polític i tècnic agrarista. D'aquesta manera, fou membre vocal del Patronat de l'Escola Superior d'Agricultura i fou un dels consellers sobre temes agraris amb qui Prat de la Riba va confiar per portar a terme la política agrària de la Mancomunitat de Catalunya a partir de 1914. Publicà estudis tècnics sobre temes agraris i col·laborà en la revista *Catalunya Agrícola*. Aquesta especialització agrarista fou clau també per entendre l'èxit polític de Zulueta al Penedès durant vint anys.

⁴³ Josep Pla recolliria, tot negant-la, una crítica molt generalitzada pels sectors obreristes contra Zulueta: "Alguns han suposat que el senyor Zulueta fou la quinta essència del confusionisme i que la seva tàctica consistia a fer-se votar pels de baix, per servir els de dalt" (PLA, Josep: *Cròniques parlamentàries (1933-1934)*...:58).

A la repressió, el fracàs de molts tribunals mixtos locals i divisió i desengany polítics com a causes de la desaparició de la FCSOAABP el 1922, també cal sumar-hi el desencís sindical en què es caigué després de l'anomenat trienni bolxevic. I això malgrat l'augment de militància i fins de societats del 1921 a causa del desmantellament cenetista. Serà corrent trobar les expressions "depresión de ánimo" o "falta de ambiente"⁴⁴ per explicar la dissolució d'algunes societats de rabassaires que havien nascut *animades* per la conflictivitat social que es visqué al Penedès i Garraf especialment el 1919 i 1920.

El maig de 1922, en un intent per salvar la FCSOAABP quan ja s'havia posat en marxa el projecte de la Unió de Rabassaires, Zulueta aconseguí que l'Institut de Reformes Socials obrís una informació sobre el problema rabassaire al Penedès i que la part rabassaire de la informació fos representada per la FCSOAABP⁴⁵. Això significa que Zulueta aconseguí mantenir el control de la federació, mentre que les opcions sindicals més radicals se n'apartaren. Les conclusions firmades per aquesta federació en la informació ja no podien ser acceptades com a *socialistes* o *ugetistes*. De les quatre conclusions, la Unió de Rabassaires no n'acceptaria cap per trobar-les excessivament conservadores segons el seu programa de mínims aprovat al congrés de gener de 1923. En elles es defensava la validesa i el manteniment dels contractes de rabassa i de parceria i els tribunals mixtos, quan la Unió de Rabassaires afirmaria que aquests tipus de contractes ja no podien ser vàlids per als pagesos del moment a causa de les injustícies que contenien⁴⁶. Per altra banda aquesta Unió creia que la manca de compliment per part dels propietaris de molts acords firmats en el si dels tribunals mixtos feien inviable la continuïtat d'aquests tipus de tribunals. No era casual que Zulueta fos alhora el 1922 dirigent de la FCSOAABP i associat de pes a l'IACSI.

Les societats rabassaires més radicals de la FCSOAABP que no s'identificaren amb el programa d'aquesta federació s'integraren a la Unió de Rabassaires a partir de l'estiu de 1922 quan aquesta s'organitzà, mentre les més conservadores caigueren en un estat

---

⁴⁴ Aquestes són per exemple les paraules que utilitzà l'alcalde Font-rubí per explicar la causa de la desaparició de la societat de rabassaires local el 1922 (Expd. 10.399, AGCB).

⁴⁵ Aquesta informació es publicà a INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES: *La rabassa morta...*

⁴⁶ La Unió de Rabassaires demanava el 1923 que tots els contractes d'arrendament de vinyes fossin considerats emfiteusis, és a dir, a perpetuïtat i amb dret a redimir-los. Per altra banda el pagament de la renda del pagès al propietari havia de ser sempre en diner i no en fruits. Aquesta renda havia de ser regulada, com a màxim, a un interès no superior al 8% sobre el valor declarat en l'amillament de la terra en el moment de ser creat el contracte entre el propietari i l'arrendatari. Cal dir que a mesura que avançà la dècada dels vint, la Unió moderà els seus objectius sindicals, tal com es veurà més endavant.

d'inactivitat gairebé absoluta fins al 1931. Cas a part serien les cooperatives integrades a la FCSOAABP, les quals continuaren la seva activitat individual amb alguna que altra crida -com la de l'abril de 1924⁴⁷- a la necessitat de federar totes les cooperatives agràries penedesenques sense oblidar la reivindicació del problema rabassaire.

El socialista Esteva i Mañosas, impulsor i líder de la FCSOAABP entre 1919 i 1921, es veié obligat a abandonar aquesta federació en evolucionar ell políticament cap a l'esquerra i bandejar el reformisme. Aquesta evolució també li suposà l'expulsió de la cooperativa agrícola Unió d'Agricultors del Pla del Penedès l'agost del 1922 per considerar-lo "un elemento de discordia para la buena marcha de la Asociación toda vez que fomenta enemistades y rencillas entre aparceros y propietarios, lo cual está muy lejos del objeto de este Sindicato"⁴⁸. Intentà acostar-se a la Unió de Rabassaires en un primer moment en veure que aquesta arrossegava part de les societats rabassaires del Penedès sindicalment i políticament més radicals. En un míting de la Unió a Sant Sadurní el maig de 1922 hi participà Esteva qui elogià a Lluís Companys -màxim dirigent en aquest moment d'aquest sindicat- del qual digué que "mientras se mantenga en la tesitura que ha emprendido tendrá la entusiasta colaboración de todos"⁴⁹. Però aquesta col·laboració s'acabà aquí. Esteva continuà políticament sota l'òrbita socialista i, tot i que la Unió de Rabassaires tindrà en els primers anys certa relació amb societats agràries ugetistes, s'allunyà d'aquest sindicat rabassaire possiblement pel seu caràcter polític republicà. El març de 1923 Esteva participà en un míting socialista a Mataró on encara actuà "en representación de los agricultores del Panadés"⁵⁰. Però la seva influència dins el moviment rabassaire hagué de ser molt minsa a partir de llavors ja que en la resta dels anys vint la força de la UGT en les comarques de l'Alt Penedès i Garraf es limità a una societat agrícola de Sitges encapçalada pel líder socialista Joan Duran.

---

⁴⁷ *El Diluvio*, 29-4-1924:14. Es realitzà una assemblea a Puigdàlber el 27 d'abril de 1924 de caràcter polític reformista en què es parlà de la creació "de una federación de todas las cooperativas locales para establecer un frente único hasta que el Directorio satisfaga las aspiraciones legales y legítimas de los rabassaires".

⁴⁸ Expd. 6.806, AGCB.

⁴⁹ *El Diluvio*, 23-5-1922:18. Esteve Mañosas també havia participat en un míting de la Unió de Rabassaires el 23 d'abril de 1922 a Piera i en l'assemblea que aquest sindicat celebrà a Martorell el 14 de maig d'aquest mateix any (*El Diluvio*, 16-5-1922:26).

⁵⁰ *El Diluvio*, 21-3-1923:31.

3. La Unió de Rabassaires: un sindicat de classe d'influència republicana (1921-1930).

3.1. El naixement i l'organització del sindicat sota el lideratge de Lluís Companys.

3.1.1. La gestació de la Unió de Rabassaires de Catalunya.

La repressió generalitzada contra el sindicalisme rabassaire que es desencadenà a partir de 1920 no portà la pau al camp. S'acabà l'agitació, però es mantingué una important tensió continguda, fruit de les detencions, les represàlies i els molts incompliments per part dels propietaris dels acords a què s'havia arribat durant la mobilització sindical. Amb la repressió s'aprofundí, en realitat, la fractura social que ja no se soldaria fins després de la guerra civil del 1936. El dirigent de la Unió de Rabassaires Josep Ricart, de Sant Pere de Ribes, es referiria a "l'estat de crisi social en què han quedat els pobles del Penedès, Baix Vallès i en algun poble de Baix Llobregat" [justament el nucli geogràfic central de la Unió de Rabassaires] "després de les lluites socials" del 1918-1920¹. L'informe que emeteren els tècnics de l'Institut de Reformes Socials en l'estudi que portaren a cap durant el primer semestre de 1922 sobre la situació social a les vinyes del Penedès reconeixia que, si bé la conflictivitat sindical s'havia calmat, es mantenien "los síntomas del malestar, que no pueden ocultarse"².

La repressió tampoc pogué acabar amb el sindicalisme rabassaire. Fou sens dubte molt efectiva contra els sindicats únics en general. Però la pagesia que havia cregut en els ideals anarcosindicalistes es refugià en altres sindicats per defensar-se dels atropellaments que, en aquell moment més que mai, estava rebent. Per això el 1921 es crearen més sindicats rabassaires que mai al Penedès i més sindicats agrícoles de la llei de 1906 que mai a la província de Barcelona i per això les republicanes Federació Comarcal de Societats Obreres Agrícoles del Penedès (FCSOAABP) i la Federació de Rabassers de Catalunya augmentaren significativament els seus efectius en aquell any. En aquell moment, seria el mateix republicanisme rural d'arrel obrerista, que s'havia

---

¹ *La Terra*, 18-10-1924:3.

² INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES: *La rabassa morta...*:19.

integrat a l'anarcosindicalisme el 1918, el qui intentaria encapçalar novament el moviment sindical rabassaire a partir d'un model sindical més o menys continuïsta amb l'exercit durant el trienni bolxevic. Era un republicanisme que no s'havia acabat d'integrar en l'ampli ventall sindical reformista que aglutinà l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat i que, per tant, estava una mica allunyat del republicanisme més moderat que sí que col·laborà amb aquesta institució. Era, a més, un republicanisme que entroncava molt bé amb aquell federalisme rural de base popular i pagesa que havia assumit el programa *socialitzant* de Pi Margall de 1894 i havia dominat la Federació de Treballadors Agrícoles de la Regió Espanyola (1893-1897). Ara seria la Unió de Rabassaires -almenys inicialment- l'expressió sindical més clara d'aquest tipus de sindicalisme i republicanisme obrerista-rabassaire. Per això aquesta Unió intentà integrar, a partir del seu naixement el 1922, tant les societats pageses locals de la FCSOAABP decebudes del reformisme zuluetista, com altres sindicats rabassaires també de base republicana -però que havien fet d'aixopluc de cenetistes- que s'havien radicalitzat durant el trienni com la Federació de Rabassers de Catalunya.

Lluís Companys fou l'encarregat d'encapçalar aquest procés de recuperació del paper sindical al camp per part del republicanisme que el replegament anarcosindicalista féu possible. Com a advocat laboralista, que havia rebut també les conseqüències de les repressions -com si fos un sindicalista més- amb múltiples detencions i engarjolaments, aquest polític s'havia guanyat durant les lluites del 1918-1920 les simpaties de gairebé tot el sindicalisme obrerista. Companys, a més, ja havia *trepitjat* anteriorment -i, per tant no era un desconegut- les comarques rabassaires que s'afegiran al projecte sindical agrari que ell dirigirà. Almenys des del moviment polític de la Solidaritat Catalana de 1907, en què segons el seu coetani Emilio Navarro, "realizó una campaña entusiasta y continua en defensa de aquel movimiento, dando por toda Cataluña numerosas conferencias y tomando parte en incontables mítines"³, Companys es mostrà com a un infatigable propagandista republicà que va recórrer bona part del país donant-se a conèixer com a un incansable batallador⁴. El fet d'haver seguit, almenys fins al 1915, trajectòries

---

³ NAVARRO, Emilio: *Historia crítica de los hombres del Republicanismo catalán en la última década (1905-1914)*, Barcelona, 1915:208.

⁴ Josep M. POBLET, a la seva obra *Vida i mort de Lluís Companys...*:40, fa referència a una conferència de Josep M. Espanya -donada a Bogotà el 15 d'octubre de 1942- en què aquest afirmà que Companys, en la seva joventut, ja organitzava actes de propaganda pels pobles del voltant de Barcelona. Espanya digué en concret: "En esos tiempos juveniles, Luis Companys daba ya pruebas de su gran vocación política y de su talento. Él iniciaba a la organización de actos de propaganda en los pueblos vecinos de Barcelona, que sucedían sin interrupción. Recuerdo que el primer acto público en què debutó Luis Companys, como orador, fue en Cornellá, población agrícola y fabril de los suburbios de Barcelona, donde dominaba sobre todo la clase obrera, toda ella republicana. Allí tuvo un éxito enorme, porque se expresó como un verdadero tribuno".

polítiques paral·leles a Josep Zulueta i Laureà Miró -diputat pel districte de Sant Feliu de Llobregat del 1907 al 1915-, el portaren a participar en campanyes electorals especialment a l'Alt Penedès i al Baix Llobregat en favor d'aquests dos polítics. Amb Miró, a més, l'uní una gran amistat⁵. Per altra banda, la fidelitat amb què seguí a Francesc Layret -sobretot a partir de 1915- el portà a conèixer el districte de Sabadell. Layret conquerí aquest districte, imposant-se a les dretes, en les eleccions generals del primer de juny de 1919. Precisament Sabadell seria el seu districte a partir de 1920 quan, amb l'assassinat de Layret el novembre d'aquell any, Companys fou elegit candidat de les esquerres en substitució d'aquell i guanyà l'acta de diputat. Aquesta victòria li atorgà en certa manera el paper de continuador de la tasca política i sindical de marcat accent obrerista i d'atenció també per la qüestió rabassaire per la que havia apostat Layret sobretot en els darrers anys de la seva vida. Fou com a diputat d'un districte *rabassaire* que Companys va ser empès a dirigir el projecte sindical agrari que batejarà amb el nom d'Unió de Rabassaires.

En la victòria de Lluís Companys en les eleccions generals del 19 de desembre de 1920 -en la campanya de les quals no pogué participar per trobar-se empresonat a Maó des del novembre d'aquell any juntament amb Salvador Seguí i altres sindicalistes- hi influí, a banda de la divisió de les dretes del districte i l'unànim suport de totes les esquerres, la campanya rabassaire que havia emprès Layret, com a diputat del districte, almenys des de l'agost d'aquell any, i de la qual Companys ja n'estava al corrent, segons revelà al periòdic *L'Avvenir* el primer dia de 1921⁶. A part de guanyar a la ciutat de Sabadell, Companys s'imposà a les poblacions *rabassaires* de Barberà, Castellar, Sant Cugat, Sant

---

⁵ Miró, Zulueta i Companys estigueren molt relacionats a través del diari *La Publicidad* en l'època en què tots tres militaren al Partit Reformista entre 1912 i 1915, any en què morí Miró i Companys abandonà el partit. Entre aquests anys, aproximadament, Miró fou el propietari d'aquest diari mentre que Companys el va dirigir primer i després va ser-ne redactor en cap. L'amistat de Miró i Companys, almenys des de l'etapa en què foren companys a la facultat de Dret de la Universitat de Barcelona el 1898-1899, la confirmen biògrafs d'aquest darrer com Ossorio y Gallardo i Gómez Hidalgo (OSSORIO Y GALLARDO, A.: *Vida y sacrificio de Companys*, Barcelona, 1976:18 i 20; GÓMEZ HIDALGO, F.: *Catalunya-Companys*, Madrid, 1935:68 i 71). Companys va portar el pes de la campanya a favor de Miró en les primeres eleccions que aquest guanyà al districte de Sant Feliu el 1907 (TARDÀ, Joan: *Republicans i catalanistes...*:91). Per altra banda Companys participà al costat de Zulueta almenys en la campanya per a les eleccions generals de març de 1914 en un míting a Sant Sadurní (*La Publicidad*, 3-3-1914:1). Companys participà un mes més tard d'aquestes eleccions, el mes d'abril, a un acte d'homenatge a Josep Zulueta a Vilafranca, així com a un acte d'homenatge a Laureà Miró a Gelida el mes de maig. Companys i Zulueta participaren conjuntament en actes públics en tres ocasions el 1912 i en una el 1913 (JARDI, Enric: *Lluís Companys...*:21, 22 i 26).

⁶ Les dretes presentaren un candidat amb el suport de Lliga, Folguera, i un altre maurista de la UMN, Turull. Companys aconseguí 3.532 vots, Folguera 3.013 i Turull 1.048. Segons Josep M. BENAUL BERENGUER, al seu treball "Dues ciutats i dues polítiques. Sabadell i Terrassa, 1900-1923" a Conxita MIR (ed): *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, Lleida, 1989:137, la dreta local sabadellenca visqué una clara crisi política entre 1918 i 1923.

Quirze i Sentmenat i obtingué un bon resultat, tot i perdre, a Cerdanyola i a Palau de Plegamans. Només perdé molt clarament a Ripollet, Polinyà i Santa Perpètua. Precisament, i no casualment, guanyà a les poblacions que tindran secció local de la Unió de Rabassaires als anys vint, i perdé en les que no en tindran. Les derrotes més contundents foren en les dues poblacions del districte amb sindicat agrícola catòlic adherit a la Federació Catòlica Agrària Barcelonesa⁷.

Dins del suport de totes les esquerres, Companys va rebre un explícit recolzament electoral d'una societat camperola anomenada Comissió de Rabassaires de la Comarca de Sabadell. Aquesta societat pretenia que Companys pogués continuar la campanya agrària que, com a diputat del districte, havia iniciat Layret⁸. Per això, després de les eleccions, de seguida es va posar en contacte amb el nou diputat⁹. La relació entre Companys i aquesta societat camperola es féu especialment estreta a partir de l'abril del 1921 en el marc d'un moviment de pressió de diputats agraristes al govern per tal que estudiés dos projectes de llei de reforma agrària elaborats per Filiberto Villalobos del Partit Reformista i per Ossorio y Gallardo -que en aquell moment ja havia abandonat el

---

⁷ Diversos autors han destacat que els triomfs republicans de 1920 i 1923 al districte de Sabadell vingueren donats en bona part pel vot rabassaire. Per exemple FORTANER PUIG, Núria: *Elecciones a diputados a Cortes por Sabadell de 1914 a 1923*, tesi de llicenciatura, UAB, 1975:200: "Es a partir de 1920 que se advierte una tendencia a votar a las izquierdas, debido quizá a la propaganda llevada a término por la Unió de Rabassaires". De les eleccions generals de 1919 a les de 1920 hi ha en realitat un lleuger augment dels vots esquerrans i també del percentatge dels vots escrutats. Però el salt fort a favor del vot republicà es produí el 1923 quan la Unió de Rabassaires ja estava bastant consolidada i presentà a Companys oficialment com al seu candidat. En les eleccions generals de juny de 1919 Layret obtingué 3.316 vots, la qual cosa suposava un 40,86% dels votants. En les de desembre de 1920 Companys tragué 3.532 vots amb un percentatge de 45,62% dels votants. I en les eleccions d'abril de 1923 el mateix Companys obtingué 4.792 vots amb un 60,88% dels vots escrutats (BALCELLS, A.; CULLA, J.B.: *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923*, Barcelona, 1982).

⁸ Tot i que molt sovint s'ha presentat a Layret com al fundador de la Unió de Rabassaires, cal remarcar que això és fals. Fou la mateixa Unió que sempre estigué interessada a unir-se al nom del màrtir Layret. Companys, per la seva banda, sempre presentà la seva funció dins d'aquest sindicat rabassaire com la continuació de la tasca que havia emprès Layret. Segons Salvi Colomer, en un article titulat "Francesc Layret. Precursor i apòstol de la URC" a *La Terra* el març de 1947, Layret s'introduí en l'àmbit del sindicalisme rabassaire el 1916 en comprometre's a defensar un parcer de Sant Cugat del Vallès en un plet en contra el seu propietari. Segons aquest mateix autor, la sentència del plet -que donaria la raó al pagès- no seria dictada fins al 1919. Per celebrar la victòria se celebraria un míting rabassaire a Sant Cugat amb l'assistència de Layret, Companys i Ernest Ventós. D'aquest míting en sortiria la idea de crear una *Unió de Pagesos* local. També aporta aquestes mateixes dades el llibre de Ramon MAS: *Camins pagesos de Catalunya. Testimoni d'un rabassaire*, Barcelona, 1972:116-119. Donat que a partir de 1919 Layret fou diputat pel districte de Sabadell, és molt possible que com a advocat laboralista treballés en la defensa d'algun cas més del districte en defensa de rabassaires.

⁹ *L'Avenir* diria el 14 de maig de 1921 que d'ençà que Companys era diputat "ha estat sempre en relació directa amb la Comissió [de rabassaires]".

maurisme i fundat el Partit Social Popular de tendència demòcrata-cristiana¹⁰. Fou en aquest moment que Companys entrà en relació estreta amb dirigents *agraristes* espanyols¹¹. Féu profunda amistat amb el regeneracionista agrarista castellà Julio Senador Gómez, amb Santiago Alba -"portaveu liberal dels petits agricultors de Castella la Vella"¹²-, amb Basilio Álvarez -"creador de l'organització agrària de Galícia"¹³- i també amb els autors dels dos projectes de llei que s'havien intentat presentar a les Corts en aquells moments, Villalobos i Ossorio y Gallardo. Tots ells, a partir de l'amistat que tindran amb Companys, col·laboraran més o menys estretament amb la Unió de Rabassaires a partir de la fundació d'aquesta el 1922. Aquesta relació també enfortirà, sens dubte, el paper de Companys com a dirigent sindical agrari.

El mes de maig aquest es proposava intervenir en les discussions del Congrés sobre els dos projectes de reforma agrària. Amb tal objecte demanà a la Comissió de Rabassaires Comarcal de Sabadell que els estudiés i li proposessin esmenes que ell posteriorment pogués defensar al Parlament¹⁴. Alhora que suggerí la idea de celebrar "una assemblea

---

¹⁰ Els dos projectes estan publicats a *L'Avenir*, 14-5-1921 i 21-5-1921 i el de Villalobos està comentat a RODRÍGUEZ DE LAS HERAS, A.: *Filiberto Villalobos...*:32-34. Era la tercera vegada que Villalobos intentava presentar aquest projecte a les Corts des del 1918. Recordo que aquest havia estat assumit gairebé en la seva totalitat per la UGT i, per tant, també per la mateixa Federació Comarcal de Societats Obreres Agrícoles de l'Alt i Baix Penedès. Els aspectes més importants d'aquest projecte eren: la duració mínima de contractes de conreu de vint anys; impossibilitat de desnonament per part del propietari execepte en el cas de falta de pagament "o por evidente depredación de la tierra arrendada"; indemnització de millores al pagès en finalitzar el contracte; instauració de tribunals mixtos rurals per solucionar els litigis entre arrendataris i propietaris; expropiació de terres per part de l'estat d'aquelles terres ermes els propietaris de les quals es neguin a arrendar-les. Per altra banda el projecte d'Ossorio rebaixava el mínim d'anys dels contractes agraris a deu; preveia la continuació dels contractes de parceria (mentre Villalobos no esmentava aquest tipus de contracte); explicitava que els litigis entre propietaris i arrendataris havien de solventar-se davant de l'Audiència territorial o provincial. Ossorio també previa la indemnització de millores al pagès un cop finalitzat el contracte.

¹¹ Des de *L'Avenir*, de Sabadell, -el 16-4-1921- es podia llegir: "Llegim als diaris de Madrid que el senyor Companys s'ha posat en relació amb alguns diputats agrícoles de tendència esquerrana per a defensar els interessos dels parcers i el dret del cultivador de la terra a una compensació per l'augment del valor de la mateixa i la denúncia de certs contractes evidentments immorals".

¹² UCELAY, Enric: *La Catalunya populista...*:28.

¹³ *La Terra*, 30-1-1923:1. Vegeu per a una biografia d'aquest sindicalista agrari: DURAN, J.A.: *Crónicas-1. Agitadores, poetas, caciques, bandoleros y reformadores en Galicia*, Madrid, 1974.

¹⁴ *L'Avenir*, 7-5-1921 i 14-5-1921. La Comissió de Rabassaires comarcal preferí el projecte del reformista Villalobos -amb modificacions- que no pas el del demòcrata-cristià Ossorio. El primer el trobava més acostat a les seves propostes, tot i que no contemplava ni molt menys les reivindicacions dels sabadellencs. El punt principal del programa d'aquests era el de la transformació de tots els contractes de conreus de vinya en arrendament per temps indefinit, és a dir, en una emfiteusi perpètua, tal com posteriorment defensarà la Unió de Rabassaires (*L'Avenir*, 21-5-1921). L'article que agradà més als rabassaires de Sabadell del projecte de Villalobos fou el que parlava de les assegurances de les collites: "El Estado nacionalizará el seguro de cosechas contra el granizo. Este seguro será obligatorio a todos los

provincial de societats rabassaires per a donar més força a les esmenes que tinguem a bé presentar-hi"¹⁵. Aquesta fou la primera vegada que Companys pensava reunir en assemblea societats camperoles de més enllà del seu districte de Sabadell. La Unió de Rabassaires s'havia començat a gestar. La Comissió de Rabassaires de Sabadell havia de ser l'encarregada d'organitzar l'assemblea. El juliol s'anunciava sobre aquesta organització que "els treballs es començaren en plena activitat". Fou el moment en què des de *L'Avenir* un article firmat amb el pseudònim *Un Parcer* anuncià que "el nostre diputat Companys, en sa última conferència de Sabadell -que ha tingut gran ressò- ja va ocupar-se del problema agrícola considerant-lo com el primordial si es vol anar directament a la reconstitució econòmica del país (...). El senyor *Companys s'ha dirigit als amics pagesos per a dir-los que està a la seva disposició*"¹⁶. Era la decisió de Companys d'entrar, ara sí, ja de ple en el món del sindicalisme rabassaire.

A partir d'aquest moment determinà iniciar una campanya, en principi pel districte de Sabadell, amb l'objectiu de començar a organitzar els rabassaires de cada població de cara a tenir el màxim suport del seu districte a la projectada *Assemblea provincial* rabassaire. Teòricament la visita a cada població per part de Companys era amb l'objecte de recollir esmenes dels projectes de reforma agrària de Villalobos i Ossorio. A la pràctica, però, Companys anava a presentar-se ja amb l'etiqueta de dirigent agrari tot esperant rebre l'aprovació dels convocats en el míting¹⁷. Per altra banda tractava d'organitzar els rabassaires de cada població. L'èxit i la credibilitat de Companys en l'esperada *Assemblea provincial* com a dirigent i líder dels rabassaires catalans passava necessàriament pel màxim suport de la pagesia del seu districte. D'aquí que els primers mítings rabassaires els féu al Vallès: a Sabadell el juliol; a Barberà i Sentmenat l'agost; a Cerdanyola i Sant Cugat el setembre¹⁸. La campanya quedà estroncada a mig setembre a causa de la prohibició del governador civil al fet que es continués fent mítings agraris. El míting que havia de fer a Ripollet el 18 d'aquest mes ja no pogué ser realitzat.

---

agricultores que cultiven tierra propia".

¹⁵ *L'Avenir*, 28-5-1921.

¹⁶ *L'Avenir*, 23-7-1921 (el subratllat és meu).

¹⁷ En el míting de Sentmenat, per exemple, Companys, en acabar l'acte, "s'ofereix als cultivadors per a orientar-los i defensar-los. (Grans aplaudiments). A proposta del president, l'Assemblea acorda donar un vot de confiança al Sr. Companys per a què pugui ostentar la representació dels rabassaires" (*L'Avenir*, 3-9-1921).

¹⁸ Tots aquests mítings foren ressenyats per *L'Avenir* de Sabadell (9-7-1921, 20-8-1921, 3-9-1921, 10-9-1921, 17-9-1921 i 17-9-1921) i *El Diluvio* de Barcelona (5-7-1921, 18-8-1921, 2-9-1921, 6-9-1921).

D'aquesta manera l'activitat propagandística de Companys quedà momentàniament paralitzada fins al gener de 1922, quan el govern començaria a cedir en la seva política repressiva, tot i que les garanties constitucionals encara no fossin reestablertes. Companys, però, aprofità el període de prohibició per treballar a Madrid ja plenament com a diputat *agrarista*. El 15 de desembre de 1921 intervenia al Parlament per primer cop amb aquesta nova condició recordant al govern que "hay una proposición de ley, que tomó en consideración la Cámara, presentada por el Sr. Ossorio y Gallardo (...). Pido que con urgencia se informe ese proyecto de ley, para que tengamos todos motivos de poder discutir una cuestión tan interesante, de tan vital interés para el país (...) como son los contratos agrícolas y todo lo que hace referencia al problema social agrario, que es de una importancia extraordinaria, fundamental, para, la vida de este país"¹⁹. L'altre diputat *rabassaire* català, Josep Zulueta, pogué comprovar com li havia acabat d'aparèixer un ferm contrincant en l'assumpte del problema social agrari català.

L'organització de l'esmentada *Assemblea provincial*, gèrmen de la Unió de Rabassaires, obligà a Companys a entrar en contacte amb les dues principals federacions de rabassaires d'aquell moment, la Federació de Rabassers de Catalunya i la Federació de Societats Obreres Agrícoles del Penedès -la FCSOAABP-. L'èxit de l'*Assemblea* també depenia en bona part del suport que aquestes dues societats li donessin. Si bé era difícil obtenir el suport de tota la federació penedesenca en pes, la crisi interna en la que es trobava a causa de la lluita entre els sectors zuluetistes, els moderats, i els anti-zuluetistes, més radicals, podia facilitar entredre's amb aquests darrers. Ja en un dels últims mítings rabassaires que va organitzar Layret abans de la seva mort, a Sant Cugat del Vallès el 14 de novembre de 1920, hi havia pres part i intervingut un representant dels rabassaires de Sant Sadurní d'Anoia²⁰. Precisament aquesta població esdevindrà el principal baluart de la Unió de Rabassaires a l'Alt Penedès des del seu mateix naixement. En el Congrés que la FCSOAABP va celebrar a Sant Sadurní el 21 d'abril de 1921, compongueren la mesa, a part d'un tal Pancraccio, Josep Raventós, d'aquesta població, que serà membre del comitè central de la Unió de Rabassaires del 1922 al 1924, i l'aleshores diputat provincial per Vilafranca, Joan Casanovas Maristany, republicà que havia donat suport a Layret i Companys en el procés de *bolxevització* del Partit Republicà Català el 1920. Casanovas també esdevendria dirigent de la Unió de Rabassaires en els primers anys de la seva existència. Aquest polític, natural de Sant Sadurní, estret col·laborador de Companys als anys vint, hagué de ser clau per a l'acostament entre els rabassaires del Vallès dirigits per Companys i les societats

---

¹⁹ El diari de sessions corresponent al 15-12-1921 està publicat a *L'Avenir*, 24-12-1921.

²⁰ *El Diluvio*, 18-11-1920:11.

camperoles penedesenques de la FCSOAABP descontentes de la política zuletista. El juny de 1921 *L'Avénir* de Sabadell -portaveu dels republicans d'aquesta ciutat- parlà per primer cop dels "valents lluitadors del Penedès", advertint a aquests que "en la creuada per l'assoliment dels ideals de redempció del camp saben que al Vallès compten amb nuclis germans per ajudar a la lluita per la nostra justa causa"²¹.

Però, finalment, la societat camperola que fou decisiva per tirar endavant el projecte de l'*Assemblea provincial* camperola i, al capdavant, per a l'organització de la Unió de Rabassaires, fou la Federació de Rabassers de Catalunya, amb seu a Martorell. La FRC serà el pal de paller de la Unió al llarg dels anys vint i constituirà la principal força comarcal amb què comptarà aquesta Unió. La Federació de Rabassers i Companys coincidiren l'estiu de 1921. Per a la FRC, Companys significava o podia significar el que segons Francesc Riera, president d'aquesta federació i de la Unió del 1922 al 1932, feia tres anys que buscaven, i més el 1921 quan la FRC estava augmentant significativament l'afiliació. Riera recordaria en més d'una ocasió que la FRC hauria fracassat fins al 1921 "porque al frente íbamos unos hombres de buena voluntad, pero faltaban aquellos [en clara referència a Companys] que diesen fuerza moral a la organización y que, estando a cubierto de toda clase de temores, despertaran el entusiasmo de todos. Afortunadamente, ahora estos hombres están con nosotros; son garantía de nuestro triunfo"²². El programa agrari que Companys havia acordat defensar amb la Comissió de Rabassaires de Sabadell i Comarca coincidia o, en tot cas, podia ser assumit perfectament per la FRC.

L'agost de 1921 Companys exposava aquest programa o principis bàsics en els primers mítings de la campanya rabassaire al seu districte, concretament a Barberà i a Sentmenat: els contractes de conreu per a vinya i oliverars han de ser per a temps indefinits; el propietari té l'obligació de pagar les millores efectuades pel pagès a la terra; la parceria s'ha d'abolir; cal denunciar als propietaris que enganyin a hisenda; ni ensenyament ni crèdit agrícola no serviran per a res mentre la terra no pertanyi al qui la treballi²³. Era aquest el programa que recolliria tot seguit la Unió de Rabassaires l'agost del 1922. Era un programa que pretenia distanciar-se del reformisme zuletista i atraure's els descontents d'aquesta política.

---

²¹ *L'Avénir*, 4-6-1921.

²² *El Diluvio*, 31-5-1922:15.

²³ *L'Avénir*, 20-8-1921; 3-9-1921.

El mes de gener de 1922, coincidint amb la campanya per a les eleccions municipals que se celebraren el febrer, Companys reemprengué la campanya de mítings pel districte de Sabadell que s'havia vist obligat a suspendre el setembre anterior. La coincidència amb els comicis electorals forçaren a Companys a enllaçar la propaganda pels candidats republicans amb la campanya rabassaire. Eren, però, dues qüestions de molt fàcil lligar perquè ja feia molts anys que anaven molt unides. Per això els bons resultats que, segons els mateixos republicans, obtingueren en aquelles eleccions les candidatures d'esquerres juntament amb el procés de ressorgiment republicà que es visqué especialment aquell any acceleraren el procés de formació de la Unió de Rabassaires²⁴.

Ja només calia que el govern restablís les garanties constitucionals perquè Companys i els seus col·laboradors més pròxims es llancessin materialment a l'organització de la Unió de Rabassaires. Aquest moment arribà a començaments d'abril amb el nou govern conservador de Sánchez Guerra. La política conciliadora d'aquest permeté una llibertat d'acció sindical que havia d'afavorir la ràpida organització del sindicat. A Companys li faltà temps -el dia 2 d'abril- per anunciar per primer cop, al costat ja de la plana major de la Federació de Rabassers de Catalunya, en el que es pot considerar la primera manifestació pública de la Unió de Rabassaires, que pretenia "*unir els rabassaires i constituir una força, que és l'única manera de triomfar*", i, per tant, "portaria la campanya d'aparceria a altres districtes, ademés del de Sabadell"²⁵. El president de la FRC, Jaume Martrat, respongué que la causa rabassaire "ya tenía quien la orientase e impulsase: el señor Companys, a quien agradecemos ponga su talento y su elocuencia al servicio de nuestra causa"²⁶. No casualment, Companys escollí Martorell per fer aquest important anunci. Ara sí, en un context d'un indubtable ressorgiment del republicanisme català, la primera pedra de la Unió de Rabassaires estava posada.

A partir d'aquell moment els organitzadors d'aquest sindicat, encapçalats sempre i en tots sentits per Lluís Companys, emprendrien una campanya gairebé frenètica de mítings i conferències per tal de conscienciar a la pagesia de la necessitat d'organitzar-se. Del 2 d'abril al 6 d'agost del mateix any, dia en què se celebrà l'assemblea constituent de la Unió a Barcelona, se celebraren actes propagandístics rabassaires a Martorell -dues vegades-, Masquefa, Piera, Sant Quirze del Vallès, Sant Sadurní, Gelida, Sant Llorenç d'Hortons, Molins de Rei, Vilafranca, Esplugues del Llobregat, Rubí -dues vegades-, Sant Cugat del Vallès, Sentmenat, Sant Esteve Sesrovires, Masquefa, Sant Pere de Ribes

---

²⁴ Vegeu l'anàlisi sobre aquestes eleccions i el ressorgiment republicà del 1922 a l'apartat 3.4.3.

²⁵ *L'Avénir*, 8-4-1922 (el subratllat és meu).

²⁶ *El Diluvio*, 4-4-1922:25-26.

i Castellar²⁷. Enmig d'aquests mítings tingueren lloc quatre assemblees pre-constituents, dues de les quals se celebraren a Martorell els dies 14 de maig i 3 de juny i les altres dues a Vilafranca el 18 de juny i el 9 de juliol. Aquestes serien o farien les funcions pròpiament de l'*Assemblea provincial rabassaire* que Companys havia proposat organitzar per primer cop un any abans, el maig de 1921. En elles s'encomanaria a Companys la redacció dels estatuts de la Unió i dels treballs d'organització del que hauria de ser el portaveu del sindicat *La Terra*, es revisarien i s'aprovarien els estatuts de la revista i del sindicat, es nomenaria un Consell d'administració del periòdic sota la direcció de Francesc Riera i amb Companys com a gerent, es constituïria una Societat Anònima editora de la revista i es nomenaria finalment un Comitè directiu de la Unió amb caràcter interí -que la font no detalla-²⁸.

A l'igual que havia succeït en els primers mesos d'organització dels rabassaires del Vallès i de les primeres actuacions de Companys com a diputat al 1921, aquests mesos de treball intens en l'organització del sindicat durant la primera meitat del 1922 s'emmarcaren també en un context de forts debats polítics i públics sobre la reforma agrària a Espanya i la qüestió rabassaire a Catalunya. Les quals coses animaren encara més les tasques propagandístiques i de constitució de la Unió. Abans de dimitir el març de 1922, el govern Maura havia presentat dos projectes de llei de reforma agrària: un de "Colonización y repoblación interior" i un altre sobre redempció de censos i *foros* gallecs. El primer d'ells, que es començà a discutir al Senat el gener de 1922 i que fou aparcat amb el canvi de govern, pretenia fer produir grans extensions de terres ermes. Malgrat que no contemplava resoldre cap de les principals reivindicacions que en aquells moments ja havia plantejat Companys per als rabassaires i pagesos catalans, aquest va demanar infructuosament al president del govern -Maura- que el projecte es comencés a discutir al Congrés²⁹. El nou govern de Sánchez Guerra, en entrar a l'abril, es trobà damunt la taula un munt de projectes sobre matèria social-agrària: els ja *veterans* projectes de Villalobos -proposat des de l'any 1918- i d'Ossorio y Gallardo -del 1921-, el projecte de "Colonización y repoblación interior", un projecte de llei sobre censos i *foros* gallecs i un projecte del nou ministre d'Hisenda Francisco Bergamín, que consistia a obrir en tots els jutjats municipals un registre fiscal de totes les finques urbanes i rústiques. Aquest projecte tenia com a objectiu principal consignar per escrit tots els contractes d'arrendament que en aquell moment fossin verbals amb l'objecte

---

²⁷ Vegeu per als dies en què se celebraren els actes, els oradors que hi participaren i la font documental l'apèndix 8.

²⁸ *El Diluvio*, 16-5-1922:26; 20-6-1922:10; 11-7-1922:9; *L'Avenir*, 17-6-1922:2.

²⁹ *L'Avenir*, 11-3-1922.

"que el Estado tenga mayor base de poder remediar en lo futuro grandes males que afectan al régimen de explotación de la propiedad, sobre todo de la propiedad rústica"³⁰. Aquest fou acollit molt satisfactòriament per Companys i els seus col.laboradors ja que els contractes verbals eren una de les vies més directes per cometre abusos -principalment desnonaments- contra els pagesos. En el moment en què fou presentat a les Corts -al maig de 1922- es mobilitzaren en contra el projecte diverses entitats defensores dels drets dels propietaris com ara la Cambra de la Propietat, l'IACSI, la Cambra Agrícola Provincial de Girona, la Federació Sindical Agrària de Girona i la Lliga Regionalista³¹.

Entretant Companys tingué l'oportunitat de continuar actuant plenament com a diputat *agrarista*. A cada míting rabassaire explicaria la darrera gestió prop del govern i com a diputat per solucionar el problema rabassaire. Aquestes gestions haurien d'*escalfar* la campanya per organitzar la Unió. A mitjans d'abril visità el ministre de Gràcia i Justícia per exposar-li "la necesidad de modificar nuestra legislación civil, que es anticuada y que coloca a los trabajadores del campo en una situación desesperada que puede producir graves conflictos"³². Dies després visità el ministre d'Hisenda per parlar-li "dels contractes d'arrendament de predis rústecs, i dels pactes de rabassa morta i aparceria, encara que sigui aquesta una qüestió d'altres ministeris"³³. El 20 d'abril intervingué al Congrés de diputats dirigint-se novament al ministre de Gràcia i Justícia per indicar-li que "procure modificar la actual legislación en la parte relativa a los arrendamientos de predios rústicos", advertint-li que "en la mayoría de las comarcas catalanas, en las que están vivos los problemas de la rabassa morta y la aparcería, ha comenzado a despertarse una extraordinaria inquietud entre los trabajadores del campo", fent clara referència a la campanya de mobilització camperola que estava dirigint ell mateix. Companys acabà advertint al govern que, en cas que no legislés favorablement, "se creará estados que

---

³⁰ *L'Avenir*, 29-4-1922.

³¹ *Agricultura*, 5-6-1922 i *L'Avenir*, 27-5-1922. Companys afirmà que totes aquestes entitats "no volen que els contractes constin per escrit davant dels Jutjats Municipals perquè són contractes vergonyosos els contractes de rabassa i perquè si constessin al registre del Jutjat no hi hauria manera de que els parcers paguessin la contribució com paguen ni els abonos, puix donaria la sensació d'una enormitat i seria més fàcil anar obtenint ventatges i evitar deshaucis i atropells. Els propietaris no volen que al Jutjat hi hagi els contractes escrits i per això els diputats de la Lliga es disposen, costi el que costi, a què el projecte d'En Bergamín no suri" (*L'Avenir*, 27-5-1922).

³² *El Diluvio*, 20-4-1922:27.

³³ *L'Avenir*, 29-4-1922:4.

pueden traducirse en conflictos de estrépito extraordinario"³⁴.

A partir del mes de maig d'aquest any 1922 les expectatives per a una reforma agrària favorable als rabassaires augmentaren sensiblement ja que començà a córrer el rumor fundat segons el qual el govern Sánchez Guerra seria substituït amb tota probabilitat abans d'acabar l'any per un govern liberal, els principals components del qual -com Santiago Alba- estaven en aquell moment prometent l'aplicació de programes agraris bastant avançats³⁵. Per altra banda també el mes de maig l'Institut de Reformes Socials obrí una *Informació* sobre les característiques del contracte de rabassa morta a la comarca del Penedès. Aquestes bones perspectives polítiques i sindicals col·laboraren a encoratjar especialment els dirigents rabassaires a constituir una central sindical pagesa. Segons Companys, aquesta central hauria de ser decisiva per fer complir les promeses en matèria social-agrària als futurs governants tot mostrant i sensibilitzant a l'opinió pública en general i als governs en particular sobre el malestar econòmic i social profund dels rabassaires catalans. La *Informació* oberta per l'IRS es plantejà com a un bon mitjà per començar a treballar a favor d'aquesta sensibilització. Per això en l'assemblea pre-constituent que la Unió de Rabassaires celebrà a Martorell el 14 de maig s'acordà que les societats locals rabassaires del Penedès prenguessin part en la recollida de dades dels delegats de l'IRS sobre la rabassa morta: "cal que aquests delegats s'emportin a Madrid la sensació de que aquí hi ha un violent malestar entre els

---

³⁴ Diari de Sessions de les Corts de Diputats del dia 20-4-1922. Després de la intervenció de Companys, parlà el president del govern Sánchez Guerra dolent-se que aquest utilitzés sempre tons amenaçadors i fins violents.

³⁵ Des d'aquell moment Companys anava anunciant a tots els mítings rabassaires que "los jefes liberales, que van a ser al poder dentro de unos meses, han prometido en los mítines, en el Parlamento y en la prensa una serie de reformas que limitaran el abusivo derecho de la propiedad" (*El Diluvio*, 4-7-1922:8). La primera vegada que Companys anuncià la pujada al govern dels liberals fou el 21 de maig de 1922 a Sant Sadurní on afirmà "que dentro de unos pocos meses vendrán al Poder los liberales, que han hecho ya promesas categóricas" sobre reformes agràries (*El Diluvio*, 23-5-1922:18). El programa de Santiago Alba serà el més al·ludit pels dirigents rabassaires. Part d'aquest programa fou publicat per *La Terra* el 15-11-1922:3. L'article més important per a les aspiracions rabassaires era la base 27 que deia que "todo arrendatario que a la presentación de este proyecto de ley lleve, por sí en cultivo la totalidad de una finca durante veinte años o más o en unión de sus ascendientes durante treinta años al menos y que se comprometa a pagar la contribución correspondiente o una renta líquida o un líquido superior en un 10 por 100 al que tenga asignado la finca, tendrá derecho a expropiar-la previo pago al propietario del precio que resulte de capitalizar al 5 por 100 el líquido imponible que figure en el amillaramiento, deduciendo el importe de las mejoras y agregando un 10 por 100 por precio de afección". El programa d'Alba, segons *L'Avenir* (27-5-1922), contemplava l'expropiació de les terres ermes, la limitació dels preus dels arrendaments i el cobrament de millores a la finca per part del pagès en acabar-se el contracte. També el reformista Melquíades Alvarez -que estaria dins la coalició governamental el desembre de 1922- havia presentat un programa de reforma agrària que contemplava l'expropiació i parcel·lació de grans latifundis (*La Terra*, 15-11-1922:3).

treballadors del camp" i que en les vinyes catalanes "la contienda social se agudiza"³⁶.

La *Informació* també hauria de col·laborar a aclarir els posicionaments de les societats pageses del Penedès amb respecte l'organització de la Unió de Rabassaires. Totes les entitats que encara el maig de 1922 pertanyien teòricament a la FCSOAABP s'havien de decidir si feien o no el pas cap a l'òrbita de la Unió o romanien dins l'òrbita zulueta. Mentre la Unió de Rabassaires recomanà informar en contra dels aleshores vigents contractes de parceria i rabassa morta -"hemos de exponerles la irrisión que significa el contrato de rabassa morta"³⁷-, Zulueta s'inclinà per defensar fonamentalment aquests contractes. Malgrat que fou aquest diputat el qui havia sol·licitat al Ministeri de Treball la *Informació* i que aconseguí que fos la seva veu rabassaire la que predominés en les conclusions finals³⁸, no pogué evitar que altres veus rabassaires informessin de manera sensiblement diferent a la seva. Veus que intentaria atraure la Unió de Rabassaires³⁹.

---

³⁶ *El Diluvio*, 16-5-1922:26; *L'Avenir*, 27-5-1922.

³⁷ *El Diluvio*, 16-5-1922:26. Tal com s'ha dit anteriorment i s'aprofundirà més endavant, en aquell moment la Unió de Rabassaires demanava que tots els contractes per a vinya fossin considerats emfitesis, és a dir, a perpetuïtat, i amb dret a redimir-los.

³⁸ En el dictamen de l'Institut de Reformes Socials que es féu públic el mes de juliol d'aquell any s'aconsellava al Ministeri de Treball una "regulación substantiva de la institución [rabassa morta] (...) mediante el oportuno proyecto legislativo" (INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES: *La rabassa morta...*:73). La proposta serà recollida el mes de desembre, pocs dies després de prendre possessió del càrrec, pel nou ministre de Treball, el liberal dinàstic Joaquín Chapapietra. En l'apartat 3.2. s'aprofundirà més sobre el tema.

³⁹ Els resultats de la *Informació* foren publicats en la primera part del llibre repetidament citat de l'INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES: *La rabassa morta...* En aquesta primera part no hi aparegué cap opinió que defensés les tesis de la Unió de Rabassaires. La segona part del mateix llibre sí que recull el programa reivindicatiu d'aquest sindicat en forma de conclusions. Però aquesta segona part està dedicada a una altra *Informació*, oberta també pel Ministeri de Treball el desembre del mateix any 1922. En la *Informació* del maig de 1922, segons la publicació de l'IRS, acudiren a la informació exposant les seves conclusions l'Associació de Propietaris de Vilafranca, el Sindicat d'Agricultors de Sant Jaume de Moja (Olèrdola), el Sindicat Agrícola de Moja (Olèrdola) i la FCSOAABP. A la pràctica, aquesta *Informació* del mes de maig estigué bastant mediatitzada pels reformistes zulueta. El setmanari republicà radical *El Fructidor*, de Vilafranca denuncià que la *Informació* no era més que una "celada zulueta" (*El Fructidor*, 20-5-1922). Per això els dirigents de la Unió no pogueren evitar també mostrar cert recel cap la *Informació*. En la primera de les quatre assemblees pre-constituents de la Unió, celebrada a Martorell el 14 de maig de 1922, ja es manifestà la "desconfianza acerca de los resultados prácticos que aquella visita [de l'Institut de Reformes Socials al Penedès per informar sobre la rabassa morta] pudiera dar". Companys afegí "que no cabía esperar mucho (...). Lo más probable es que la comisión redacte un informe que guardará el polvo en cualquier ministerio o en las oficinas del Instituto de Reformas Sociales" (*El Diluvio*, 16-5-1922:26). Per altra banda la Unió de Rabassaires criticà que, en alguns casos, eren advocats de propietaris que estaven fent la feina que pertocava als delegats de l'IRS (*El Diluvio*, 23-5-1922:18).

El 26 de juliol de 1922 el governador civil aprovà els estatuts de la Unió de Rabassaires als efectes de la llei d'Associacions de 1887. Aquests van ser redactats per Companys per encàrrec de la primera de les assemblees pre-constituents, celebrada a Martorell el 14 de maig. Foren acabats de redactar el 5 de juliol i el lletrat Duran i Cañameras els presentà al govern civil⁴⁰. El nom oficial que rebé el sindicat va ser el d'*Unió de Rabassaires de Catalunya-Comité Central*⁴¹. La Unió es constituí com a federació de societats. I encara que els estatuts fan referència a aquestes societats sempre com a *asociaciones [de rabassaires] comarcals*, en l'assemblea constituent del 6 d'agost de 1922 s'acordà que la Unió s'entengués amb les societats locals de cada poble prescindint de les federacions comarcals⁴². L'afiliació de qualsevol pagès al sindicat fou sempre, doncs, de manera indirecta, a través d'una societat o secció local que formés part de la Unió. El responsable de pagar la quota al comitè central d'aquest sindicat era l'entitat local, mai el pagès directament⁴³. L'òrgan sobirà del sindicat seria l'assemblea de delegats, la qual es reuniria, segons els estatuts, cada quatre mesos. Per tenir opció a un delegat amb veu i vot a l'assemblea calia que la societat local tingués un mínim de 50 associats. Les societats que en tinguessin més de 100 podien comptar amb dos delegats; les que en tinguessin més de 200 tres, i així successivament.

En els estatuts, els objectius del sindicat s'especificaven en una sola frase: "acoblar los esfuerzos de los rabassaires de Cataluña en el sentido de ir mejorando por los medios legales su actual condición económica, social y cultural y hacer que la acción de todas las sociedades de cultivadores del campo de Catalunya se desenvuelva de una manera uniforme". En referència a la millora de les condicions econòmica, social i cultural, la Unió intentà aconseguir-la a través de l'acció sindical i política per obtenir una legislació favorable als interessos rabassaires i a través del foment del cooperativisme. En referència a l'acoblament de totes les societats pageses catalanes, la Unió intentaria esdevenir el sindicat -o almenys el portaveu- de tots els pagesos catalans.

---

⁴⁰ Els estatuts es conserven en l'expedient 11.293 de l'AGCB i estan firmats a Martorell el dia 5 de juliol de 1922.

⁴¹ Durant la República canvià el nom pel de Unió de Rabassaires i altres cultivadors del camp de Catalunya. La primera vegada que als anys vint em consta que utilitzà aquest nom fou en un document a l'opinió pública que llancà a principis de maig de 1928 i publicà *El Diluvio* (8-5-1928:35).

⁴² Acta de l'Assemblea, inclosa a l'Expd. 11.293, AGCB. Com a federacions comarcals adherides a la Unió només em consta la Societat Comarcal de Rabassaires de Sabadell, constituïda el 1923; la Societat Comarcal de Rabassaires del Pla de Bages, constituïda també el 1923 i legalitzada el 1924; i la Federació de Rabassers de Catalunya, amb seu a Martorell, que fou fundada el 1907.

⁴³ En l'assemblea constituent s'aprovà la quota a la Unió de 10 cèntims per mes i per associat.

Un cop legalitzada la societat, es convocà la primera assemblea de delegats, l'assemblea constituent, pel dia 6 d'agost, que se celebrà a Barcelona a la seu de la Unió Republicana del districte 7^è al carrer Marquès del Duero, 88. Gairebé totes les assemblees de delegats del sindicat dels anys vint se celebrarien en aquesta seu. En l'assemblea, que comptà amb l'assistència de 47 persones, inclosos organitzadors, delegats locals i algun polític observador, es ratificaren els estatuts i, un cop elegit el comitè central del sindicat, el seu president, Jaume Martrat, de Martorell, "declaró que quedava constituïda la *Unió de Rabassaires de Catalunya-Comité Central* con todas las formalidades de la ley y de los Estatutos"⁴⁴. La resta del comitè quedà format per Josep Ricart, de Sant Pere de Ribes, com a vice-president, Astre Janer, de Sabadell, com a secretari, Josep Raventós, de Sant Sadurní, com a tresorer, Josep Buil, de Piera, com a vice-secretari i Pere Cartró, de Vilafranca, i Joan Bonastre, de Masquefa, com a vocals. Companys no acceptà el càrrec de president honorari que se li oferí⁴⁵.

A la pràctica, però, Companys continuà com a principal organitzador i responsable de fet del sindicat. Perquè, malgrat l'existència de l'assemblea de delegats i d'un comitè central que tenia la seva seu oficial a Martorell⁴⁶, i que estigué constituït sempre per pagesos que presidien les seves respectives societats locals de rabassaires, el sindicat estigué dirigit, de fet, des de Barcelona per Lluís Companys, ajudat pels col·laboradors pròxims que ell mateix s'escollí, com els polítics republicans Ernest Ventós, Duran i Cañameras i Pere Estartús -els dos darrers advocats-, i per la importantíssima figura del

---

⁴⁴ Acta de l'Assemblea, inclosa a l'Expd. 11.293, AGCB. Els noms dels assistents que constaren a l'acta són els següents: (atès que en l'acta sols consta el primer cognom de cada persona afegiré entre claudàtors el nom i/o el segon cognom, en el cas que els conegui, i també la població) [Lluís] Companys, Duran [i Cañameras], [Brauli] Solsona, [Josep] Font, de Sant Martí Sarroca, [Jaume] Martrat, de Martorell, [Francesc] Riera, de Martorell, [?] Basachs, [Joan] Bonastre, de Masquefa, [Josep] Matas, de Masquefa, [Pere] Cartró, de Vilafranca, [Josep] Ricart, de Sant Pere de Ribes, [?] Bertran, de Sant Pere de Ribes, [Josep] Pascual, de Santa Margarida i els Monjos, [Manuel] Giralt, de Sentmenat, [?] Rocabert, [Jaume] Juliana, de Castellar del Vallès, [Astre] Janer, de Sabadell, [?] Torné, [?] Valls, -o bé de Sant Llorenç d'Hortons o bé de Sant Boi de Llobregat-, [Eusebi] Daniel, de Pacs, [Joan] Mercadé, de Sant Esteve Sesrovires, [?] Carbó, de Subirats, [?] Gabarra, [Josep] Raventós, de Sant Sadurní d'Anoia, [Simó] Vàrias, de Sant Sadurní, [?] Coral, [Josep] Buil, de Piera, [?] Fló, [?] Isart, [Josep] Parellada, de Lavern, [?] Bosch, [Salvador] Raventós, de Guryoles d'Avinyonet, [Joan] Pascual, de Sant Pere Molanta, Pérez [de Rosas], [Josep] Solé, d'Avinyonet, [?] Cerdà, [?] Marlés, de Sant Martí Sarroca, [?] Mas, [?] Masferrer, [?] Vallès, [Jaume] Font, de Molins de Rei, [Pere] Aguilera, de Rubí, [?] Torras, [Martí] Torrents, de Vilanova i la Geltrú, [Eduard] Micó, de Barcelona, Vinaixa, de Barcelona i [Josep Oriol] Guafíabens.

⁴⁵ Vegeu la relació de tots els comitès centrals de la Unió fins al 1930 a l'apèndix 7.

⁴⁶ Fins l'any 1928 la seu fou al carrer de la Font, 2, de Martorell. En aquest any es mudà a la Plaça de la Constitució, 43 de la mateixa població. Els membres del comitè central, segons l'article 8 dels estatuts, s'havien de renovar cada dos anys, amb dret a la reelecció. A partir de 1926 s'introduí una esmena a l'article que exigia que cada any s'havia de renovar, també amb dret a la reelecció, la meitat de la junta (Expd. 11.293, AGCB.). A partir de 1924 es dividí l'àmbit geogràfic on la Unió tenia societats locals adherides i s'establí que cada comarca tingués almenys un membre representat en el comitè central.

secretari general. Aquesta figura fou creada per acord del comitè central del sindicat el 17 de juny de 1923⁴⁷. En un primer moment ostentà aquest càrrec el republicà rubinenc Pere Esmendia i, a partir de la mort d'aquest el setembre de 1924, el substituï el polític republicà radical Amadeu Aragay. Aragay mantindria el càrrec durant dotze anys, fins que se'l destituï al congrés de la Unió del maig de 1936⁴⁸. El comitè central es reunia mensualment a casa de Companys i des del domicili del secretari general es portaven les tasques principals de la Unió de Rabassaires: la tasca administrativa del sindicat; la tasca propagandística i d'implantació -redacció i administració *La Terra* i preparació de la campanya de mítings-; la d'assessorament burocràtic i administratiu de les societats locals; la d'assessorament a associats en qüestions conflictives sobre contractes de conreu o relacions jurídiques amb els propietaris. A banda d'aquestes, hi havia la important tasca, dirigida bàsicament per Companys, sobre les gestions polítiques per aconseguir una nova legislació agrària que afavorís els interessos rabassaires. Quan es creï la secció cooperativa de compres del sindicat a partir de 1924 també serà dirigida des de la secretaria general a Barcelona.

El pes inicial dels polítics dins la Unió provocà que tant des de sectors sindicals anarcosindicalistes com de defensa de la propietat acusessin al sindicat d'estar sota la direcció de persones no vinculades a l'agricultura. Des d'àmbits cenetistes s'acusà a la Unió "de confiar sus asuntos a manos ajenas"⁴⁹. I el president de l'IACSI el 1923, Carles Fortuny, digué dels directores polítics rabassaires que "ninguno de ellos tiene arraigo entre los agricultores y de más de uno de los que llevan la voz cantante sé yo de buena tinta que no cultiva más tierra que la de los tiestos de su balcón"⁵⁰. El paper directiu dels polítics, però, no era cap novetat en les grans centrals sindicals rabassaires de tendència republicana que s'havien fundat fins aleshores. Tant la Lliga de Viticultors Rabassaires de Catalunya del 1882-1883 com la Federació de Treballadors Agrícoles de la Regió Espanyola dels anys noranta del segle XIX havien funcionat d'aquesta manera i havien rebut les mateixes crítiques procedents dels mateixos sectors.

---

⁴⁷ *El Diluvio*, 19-6-1923:19; *La Terra*, 15-6-1923:5.

⁴⁸ El filòsof Francesc Pujols afirmaria que la Unió era "menada, de fet, per Amadeu Aragay" i definiria a aquest com a "el cervell dels rabassaires" (BLADÉ DESUMVILA, A.: *Francesc Pujols per ell mateix*, Barcelona, 1967:349 i 351).

⁴⁹ *La Terra*, 6-10-1923:3.

⁵⁰ *RIACSI*, feber de 1923:19. Al mateix article Fortuny acusà als mateixos directores rabassaires de "caciquillos de campanario conducidos por profesionales de la política *soidisant* revolucionaria". També l'escriptor Josep Pla escriuria per a *La Veu de Catalunya* als anys trenta, en ple conflicte rabassaire, que "els creadors del conflicte en aquestes comarques han estat persones que no saben el que és una aixada" (PLA, Josep: *Cròniques parlamentàries...*:181).

3.1.2. L'acció propagandística: una forma d'organització sindical.

Dintre de les funcions de la secretaria general de la Unió que s'han descrit, la que més atenció i dedicació professional comportà fou la propagandística. La tasca propagandística era -i és- fonamental per als partits polítics i sindicats que pretenien arribar al poble i eixamplar la seva base social augmentant l'afiliació. Fins i tot el catolicisme social, que en aquest sentit comptava amb el gran avantatge de tenir en cada poble almenys un propagandista, el rector de la parròquia -que com a mínim un cop per setmana congregava part de la població per *adoctrinar-la*-, dedicà una atenció especial a aquesta funció. Juan José Castillo afirma que "la insistente propaganda era un rasgo inherente a la concepción del desarrollo de la sociedad [Confederació Nacional Catòlico-Agrària], tan consubstancial con el catolicismo social (...). La propaganda y la agitación católica eran un elemento indispensable para la existencia de la CNCA"⁵¹. La Unió de Rabassaires no es quedà curta en aquesta qüestió en comparació amb la seva homòloga catòlica. El creixement de la Unió anà lligat indistriablement amb la campanya de mítings. El sindicat augmentà d'afiliació i d'implantació territorial fins al 1924, moment en què les mesures repressives que imposà la Dictadura frenaren considerablement l'actuació propagandística rabassaire.

Els principals acords de les tres assemblees pre-constituents i l'assemblea constiuent que celebrà el sindicat entre el maig i l'agost de 1922 estigueren dedicats a l'acció propagandística: organització de la campanya de mítings i dels treballs per engegar el periòdic portaveu *La Terra*. La redacció i direcció d'aquest periòdic i l'organització de mítings foren, precisament, les tasques principals del secretari general, per les quals cobrava uns honoraris, que representaven la partida més voluminosa de les despeses del sindicat: el 1923 cobrà 1.210 pessetes, el 1924, 1.980 i el 1925 1.350⁵². Les despeses titulades *Viatges propagandístics* ocupaven també una posició molt important dins el total del pressupost i les despeses del sindicat. Destaca el 1922 que, de les 528'55 pessetes que en total es gastà la Unió, 444'30 anaren destinades a l'acció propagandística⁵³. Pel concepte *Viatges propagandístics* el 1923 es gastaren 511'80 pessetes, el 1924 771'25 i el 1925 699'35. Eren quantitats que només foren superades

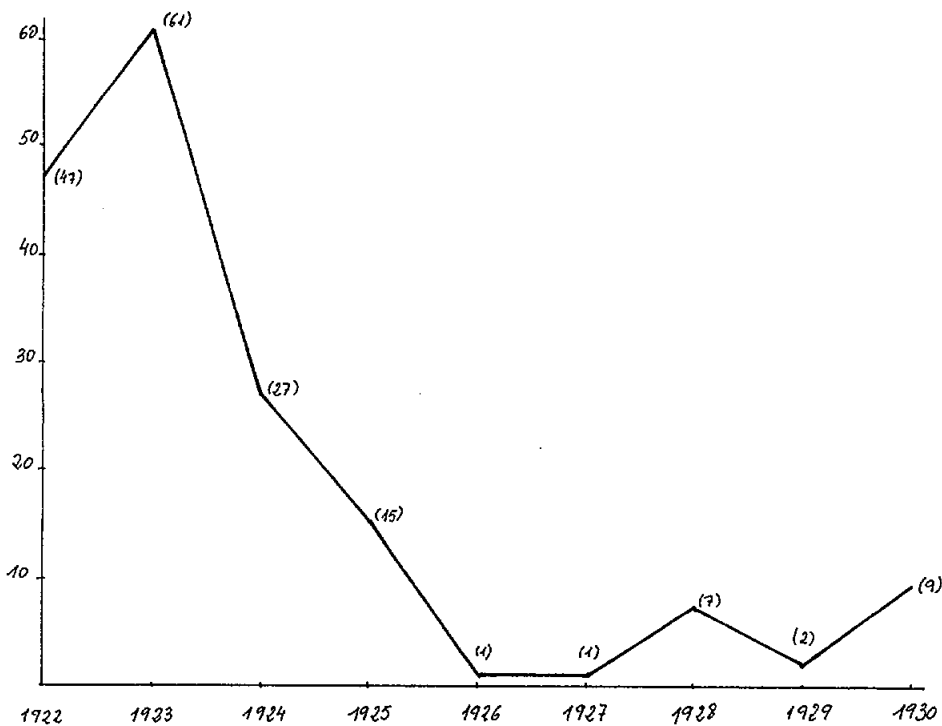
⁵¹ CASTILLO, Juan José: *Propietarios muy pobres...*:167.

⁵² Els estats de comptes d'aquests anys i el del 1922 -quan encara no s'havia creat la figura del secretari general-, són els únics de què diposo amb la partida de despeses detallades. Les fonts d'aquests estats de comptes són les següents: 1922: *La Terra*, 15-4-1923:6; 1923: Expd. 11.293, AGCB; 1924: *La Terra*, 4-4-1925:2; 1925: Expd. 11.293, AGCB.

⁵³ Dins les 444'30 pessetes hi havia una partida de 102'05 dedicades a *viatges propagandístics* i una de 341'80 pessetes que englobava aquests viatges i correspondència de *La Terra*.

pels honoraris del secretari general i pels viatges a Madrid que el sindicat realitzà el 1923 i 1924 i que, de fet, també tenien força càrrega propagandística⁵⁴. La Unió, doncs, es gastà gairebé 2.500 pessetes en mítings i conferències en quatre anys, les quals serviren per finançar els 150 actes propagandístics que celebrà en aquest període⁵⁵. A partir de 1926 l'acció repressiva governamental tallà dràsticament l'activitat *mitinera*, que sols es recuperà tímidament a partir de 1928.

Gràfic 3.1. Actes propagandístics de la Unió de Rabassaires (1922-1930)⁵⁶.

⁵⁴ El 1923 també hi havia una partidaria anomenada *Impremta* -probablement referent a *La Terra*- que pujava 757'10 pessetes. La Confederació Nacional Catòlico-Agrària s'arribà a gastar 300.000 pessetes en la partida d'actes propagandístics entre 1912 i 1922 (CASTILLO, Juan José: *Propietarios muy pobres...*). Certament el finançament dels actes propagandístics era una qüestió que preocupà als partits i sindicats. David Ballester explica que als anys vint la UGT de Catalunya sempre es féu la mateixa pregunta davant la proposta d'emprendre una campanya de propaganda: "qui la finançarà?" (BALLESTER, David: *Marginalitats i hegemonies...*:88).

⁵⁵ Cal tenir en compte que, en alguns casos -suposo que excepcionals-, era la societat de rabassaires local la que es feia càrrec d'algunes despeses del desplaçament. En l'estat de comptes de la Societat de Rabassaires de Gelida del 1929 figura una despesa de 29'30 pessetes "por viaje, fonda y demás gastos de la conferencia dada por el Sr. Estartús", propagandista de la Unió (Expd. 10.896, AGCB).

⁵⁶ El gràfic està construït a partir d'un buidatge exhaustiu dels periòdics i altres fonts indicats a l'apèndix 8. De totes maneres, és possible que d'algun míting celebrat no n'hagi quedat constància en cap de les fonts consultades. O bé perquè alguna d'aquestes fonts no s'ha conservat en la seva totalitat, com és el cas de les revistes *La Terra* o *El Fructidor*, o perquè, senzillament, no es va fer cap ressenya de l'acte enlloc. Per altra banda cal tenir en compte que els actes es refereixen exclusivament als organitzats per la Unió de Rabassaires i, per tant, no s'han comptabilitzat aquells que, tot i la participació de propagandistes de la Unió -àdhuc que aquests parlessin del problema rabassaire o de la mateixa Unió- foren organitzats per altres entitats polítiques o sindicals.

Però almenys en el cas de la Unió de Rabassaires, el míting anà més enllà d'un acte merament propagandístic. El míting fou un dels més importants mitjans d'organització del sindicat. En primer lloc perquè l'organització i desenvolupament del míting -que solien comptar amb l'assistència de delegacions rabassaires de poblacions pròximes- tenia molts aspectes de reunió o assemblea comarcal del sindicat, molt necessaris per al contacte i bona entesa i coordinació entre dirigents sindicals -els oradors del míting- i la base pagesa⁵⁷. I en segon lloc perquè la Unió preveïa que el primer míting en qualsevol població rabassaire havia de ser un pas previ i anterior a la mateixa organització de la societat local pagesa que s'havia d'adherir a la Unió⁵⁸. Aquest primer míting servia per encetar una primera llista d'adherits al sindicat⁵⁹. Hom es valia del gran poder d'atracció sindical d'un míting. El cronista d'una conferència de Companys a Rubí el juliol de 1922 digué: "De resultas de la propaganda realizada en Rubí se han asociado, de momento, más de 400 labradores" a la Unió⁶⁰. Tan sols 21 poblacions, del total que reberen els 170 actes propagandístics rabassaires que se celebraren entre 1922

---

⁵⁷ Normalment era Companys el qui, al final de l'acte, rebia els diferents delegats locals assistents. Però el punt de reunió podia començar en el mateix tren on a mesura que avançava cap a la població del míting anaven pujant delegacions dels diferents pobles amb estació ferroviària. El cronista de *La Terra* descrivia així el míting que se celebrà a Sant Pau d'Ordal el desembre de 1924: "De Barcelona anàrem a Sant Pau d'Ordal en el tren de les nou els senyors Casanovas i Companys (...). A diferents estacions del trànsit ja se'ls reuniren altres amics, i a Martorell pujà el president Francesc Riera. A l'estació de Sant Sadurní foren saludats els expedicionaris pel grupo dirigent d'aquella població" (*La Terra*, 6-4-1924:1). De fet, Companys aprofitava tots els desplaçaments que per a diferents motius podia fer a les poblacions rabassaires per entrar en contacte amb els dirigents sindicals locals. També en els mitings polítics republicans -no organitzats per la Unió, encara que amb participació de propagandistes de l'equip d'aquest sindicat- Companys rebia delegacions rabassaires al final de l'acte. Exemples d'aquests són els mitings d'Igualada i Masquefa el novembre de 1922 (*El Diluvio*, 7-11-1922:14 i 9-11-1922:18).

⁵⁸ La Unió publicà a *La Terra*, 15-6-1923:6 unes instruccions que aconsellava seguir "als pobles quins pagesos vulguin adherir-se al moviment agrari català". Segons aquestes *instruccions*, s'establien uns passos per a la plena integració d'una societat local a la Unió. El primer d'ells era l'organització i la celebració d'un míting a la població; després venia el pas d'"organitzar-se en societat"; el tercer era "adherir-se a la Unió de Rabassaires" i, finalment, el quart "cotitzar en la Unió".

⁵⁹ Per exemple, de l'acte que se celebrà a Artés el 2 de març de 1924 s'afirma que en aquesta població "la Unió no tenia organización y si apenas media docena de amigos. El domingo, acabado el míting, se apuntaron más de un centenar de socios" (*El Diluvio*, 5-3-24:22). Després del míting de Sant Esteve Sesrovies el juliol de 1922 "s'apuntaren prop de cent cinquanta socis a la Federació de Rabassers". I després d'haver-se fet un míting a Sant Pere de Ribes es diu que "la societat de rabassers de dita població és ja de prop de cinc-cents socis" (*L'Avenir*, 29-7-1922:3). En el míting a Santa Perpètua de Mogoda el gener de 1923 també es diu que, acabat l'acte "s'inicia la llista d'adherits" (*L'Avenir*, 20-1-1923). Semblantment es descriu a Rubí en el primer míting que hi celebrava la Unió un cop ja estigué legalitzada, el juliol de 1922 (*El Diluvio*, 27-7-1922:13) i a Piera l'octubre del mateix any (*La Terra*, 30-10-1922:9).

⁶⁰ *El Diluvio*, 27-7-1922:13.

i 1930, no s'adheriren -almenys així em consta- a la Unió com a secció o societat local⁶¹.

Des de la secretaria general de la Unió es rebien les sol·licituds per celebrar el míting i aquesta orientava a les societats locals en les gestions a realitzar per obtenir el permís de l'autoritat per a la celebració de l'acte. Durant la Dictadura la secretaria de la Unió oferia un model d'instància que calia presentar a l'Ajuntament de la població per tal que fos concedit el permís per a la realització de l'acte. Aquests mítings rabassaires estaven oberts al públic en general, no només el pagès. El poder de convocatòria dels oradors rabassaires era molt fort si hem de creure les cròniques periodístiques que ressenyaven els actes, sempre amb un bon punt de partidisme atès que la premsa que no compartia els ideals de la Unió gairebé sempre ignorava completament la celebració d'aquests actes. Descripcions com les que segueixen eren les més normals: "A pesar de la capacidad del local-teatro en el que se dió el mítin, resultaba insuficiente y el gentío se apiñaba, de pie, en un verdadero problema de ordenamiento"⁶²; o bé, "lleno, atestado el local, apretujados los oyentes en el pasillo central, los laterales, y agolpándose en las puertas de entrada, abiertas de par en par para que pudiesen escuchar los que quedaban fuera, empezó el míting"⁶³.

També tenien aspectes d'actes festius. I per això, a voltes alguns periòdics parlaven de *festes agràries* per definir aquesta activitat. I no n'hi havia per menys. Alguns mítings estaven amenitzats fins i tot per orquestra, com el que se celebrà a Sant Pere de Ribes el juliol de 1922: "cuando el señor Companys y sus amigos penetraron en el nuevo y majestuoso edificio de la Sociedad, el público, que llenaba el soberbio salón, se puso en pie aplaudiendo, mientras una orquesta daba con sus sonas mayor colorido y prestaba más grande realce a la simpática fiesta"⁶⁴. Normalment se celebraven en diumenge per

---

⁶¹ La qual cosa no significa que no hi haguessin rabassaires d'aquestes 21 poblacions no adherides que no estiguessin associats en societats rabassaires de poblacions veïnes o en la societat rabassaire comarcal. El cas d'Artés o Santa Perpètua, acabats de citar, en poden ser bons exemples. Perquè ni l'una ni l'altra consten que tinguessin societats locals adherides a la Unió als anys vint. En canvi, probablement, els pagesos que s'afiliaren a la Unió després dels mítings rabassaires que se celebraren en aquestes poblacions podien adherir-se alhora a la Societat Comarcal de Rabassaires del Pla de Bages i a la Societat Comarcal de Rabassaires de Sabadell, ambdues afiliades a la Unió.

⁶² Referit al míting de Gelida de gener de 1925 (*El Diluvio*, 10-1-1925:20).

⁶³ Referit al míting de Martorelles el gener de 1924 (*El Diluvio*, 23-1-1924:23).

⁶⁴ *El Diluvio*, 25-7-1922:11. Dins el repertori ofert per les orquestres no hi solia faltar, com en els mítings estrictament republicans, *La Marsellesa* i peces de Clavé. Del míting anteriorment citat de gener de 1924 a Martorelles se'n féu també una descripció molt festiva: "Los expedicionarios de Barcelona, entre quienes iba el ex diputado a Cortes nuestro querido amigo don Luis Companys, fueron recibidos a la entrada de la población por un gran gentío. Para aquel pueblo atrayente fué el día del domingo el

tal que destorbés el mínim la feina del camp. Per altra banda solia ser l'únic dia que els propagandistes, molts d'ells residents a Barcelona, estaven lliures d'altres ocupacions. Per a aquests -contràriament als assistents oients als actes- solia ser una feina més, a voltes dura. Companys, en plena campanya, el maig de 1924 diria: "no és que sigui gaire grat anar de poble en poble per carreteres i camins (...), però el fer-ho és un deure"⁶⁵. I anys més tard, en plena República, deixà escrit, referint-se a les campanyes de la Unió que ell mateix havia dirigit, que "durant alguns anys, tots els dies de festa els vaig dedicar a recórrer les contrades rurals de Catalunya, singularment de la comarca [es refereix a la província] de Barcelona, realitzant una propaganda persistent. La feina era dura i poc agradable. Sense més estímul que la consciència del deure"⁶⁶.

No sempre era fàcil trobar un local amb condicions per celebrar-hi el míting. Les societats locals rabassaires gairebé mai disposaven de sales d'actes amples per a aquestes ocasions. Llavors s'havia de recórrer a demanar o llogar altres locals de la població. La majoria de cops els locals utilitzats pertanyien a entitats de caràcter polític i sindical pròxims a la Unió que també solien comptar amb associats rabassaires: centres republicans, cooperatives o ateneus. En canvi, mai es feren en locals de sindicats de tipus agrari o obrer amb els quals la societat de rabassaires local hi podia mantenir competència de tipus sindical. A voltes s'havia de llogar locals de cinema o teatre o, en darrer terme, a l'aire lliure, en la plaça pública, tal com sempre es feia a Piera, o en un envelat especialment muntat per a l'ocasió, tal com es féu a Subirats l'abril de 1923⁶⁷.

Solien ser presidits pels dirigents rabassaires locals, que eren els primers a parlar tot

---

día de fiesta mayor. Llegaron comisiones y representaciones de gran número de pueblos comarcanos y el mitin se convirtió, por la afluencia de personas, en un verdadero *aplec* comarcal".

⁶⁵ *La Terra*, 10-5-1924:3.

⁶⁶ PUIG, Nònit: *Què és la Unió de Rabassaires...*:14.

⁶⁷ Em consta, segons les fonts documentals dels mítings -vegeu l'apèndix 8-, que s'utilitzava el local del centre republicà de la població en els mítings realitzats a Martorell, Rubí, Sabadell, Sentmenat, Valls, Arenys de Munt i Caldes de Montbui. El de la cooperativa a Manresa, Cerdanyola, Font-rubí, Sant Martí Sarroca, Cervelló, Olesa, Barberà i en una ocasió a Martorell. El del mateix local de la societat de rabassaires adherida a la Unió a Sant Pere de Ribes, Castellar i Ullastrell -en aquests darrers casos es tractava dels locals del sindicat agrícola de les respectives poblacions fundats als anys vint i adherits a la Unió-. El local d'un teatre a Navarces, Canet, Artés, Vilanova i la Geltrú, Pont de Vilomara, Vilafranca i en una ocasió a Manresa i a Ullastrell. El de l'Ateneu a Sant Boi i a Cervelló. El del cine a Sant Feliu del Llobregat i a Castellar. A Terrassa s'utilitzà el de la Casa del Poble i a Molins de Rei el de la Federació local obrera. Cal dir que en moltes cròniques periodístiques dels mítings no s'especificava en quin local es realitzava. Per altra banda en moltes ocasions s'esmentava el local d'una societat concreta sense especificar de quin tipus d'entitat es tractava.

presentant l'acte⁶⁸. L'atracció màxima i el moment culminant era el discurs de Companys, que era sempre el darrer a parlar, perquè era el més esperat. S'havien arribat a posposar mítings pel fet que Companys, a darrera hora, li havia sorgit un imprevist que li feia impossible assistir-hi. Per exemple, a Fontrubí el desembre de 1922⁶⁹. O s'arribà a aturar la campanya el juny de 1924 a causa de l'empresonament governatiu que hagué de sofrir Companys durant aquest mes. *La Terra* va haver de donar missatges com els següents: "Cal (...) que els nostres amics se facin càrrec de que en Companys no pot anar a tot arreu; que no pot dividir-se, ni és possible que respongui amb 15 dies d'anticipació de si no li sobrevindrà algun accident o causa que li impedeixi"⁷⁰. Les intervencions de Companys podien arribar fins a dues hores de duració: al míting a Sant Vicenç de Castellet del gener de 1924 Companys "pronuncia un discurso de cerca de dos horas que fué escuchado con gran devoción, impresionando vivamente"⁷¹. Era un gran expert en aquest tipus d'actes. Sabia arribar al cor de la gent, encara que sense grans condicions oratòries. Bellmunt escriuria d'ell el 1933: "Bon orador de multituds, no és, però, home de grans recursos oratoris ni lèxic abundant i preciós. Posseeix, en canvi, el secret d'arribar al cor de la massa popular i de fer-la vibrar d'entusiasme"⁷². En un míting rabassaire a Sant Llorenç d'Hortons el desembre de 1924 "parlà de manera tan sentida que molts dels oients no van poguer contenir les llàgrimes"⁷³. I el seu biògraf Ossorio i Gallardo diria: "conocía a las multituds. Su palabra sencilla y cálida se adueñaba del corazón del auditorio"⁷⁴. El míting acabava quan "las últimas palabras del señor Companys [eran] rubricadas por una ovación delirante"⁷⁵. L'acte es podia donar definitivament "per finit vitoreixant a la Unió i a n'en Companys", tal com s'explica que

---

⁶⁸ En temps de la Dictadura la presidència de l'acte l'ocupava un delegat governatiu que supervisava el míting.

⁶⁹ *La Terra*, 30-12-1922:9.

⁷⁰ *La Terra*, 11-8-1923:2. En un altra ocasió aquesta revista hagué de dir també en relació a aquest mateix tema: "Per fortuna al costat de la Unió hi ha no sols Companys, que és clar que no ho pot fer tot" (*La Terra*, 15-5-1923:2).

⁷¹ *El Diluvio*, 30-1-24:10.

⁷² BELLMUNT, Domènec de: *Figures de Catalunya*, Vol I, Barcelona, 1933:7.

⁷³ *La Terra*, 13-12-24:2. Eren molt normals les descripcions que es feien dels discursos de Companys com la que es realitzà en motiu del míting de desembre de 1922 a Esparraguera: Companys "pronunció un discurso sentidísimo, produciendo emoción vivísima en el auditorio" (*El Diluvio*, 27-12-1922:17).

⁷⁴ OSSORIO Y GALLARDO, A. : *Vida y sacrificio de Companys...*:294.

⁷⁵ En referència al míting de Vilanova del Vallès el març de 1924 (*El Diluvio*, 11-3-1924:39).

passà a Sant Pau d'Ordal el desembre de 1924⁷⁶.

Però Companys no parlava sol. Anava acompanyat per un bon equip de propagandistes que ell mateix s'havia escollit.

Quadre 3.1. *Propagandistes de la Unió de Rabassaires (1922-1930).*

	Nombre d'actes	Primer míting	Últim míting
Companys Jover, Lluís	104	2-4-1922	13-3-1930
Aragay Daví, Amadeu	81	21-5-1922	29-5-1930
Riera Claramunt, Francesc	68	2-4-1922	17-5-1928
Duran Cañameras, Fèlix	47	28-5-1922	11-5-1924
Ventós Casadevall, Ernest	33	2-7-1922	1-5-1930
Estartús Eras, Pere	30	4-2-1923	?-1-1930
Font Marió, Jaume	26	8-12-1922	20-1-1924
Bonastre Ferrer, Joan	20	2-4-1922	25-5-1924
Ricart Rovira, Josep	19	13-8-1922	?-3-1924
Raventós Casanovas, Josep	17	16-4-1922	30-4-1928
Ferrer de Vilches, Miquel	16	17-7-1922	19-8-1923
Martrat Porta, Jaume	14	2-4-1922	18-2-1923
Janer Boix, Astre	13	23-4-1922	2-8-1925
Casanovas Maristany, Joan	11	28-5-1922	8-12-1924
Buil Bafaluy, Josep	8	16-4-1922	13-9-1925
Lamo, Regina	8	15-4-1923	25-9-1925
Picó Martí, Josep	7	1-4-1928	1-5-1930
Viver Altamira, Isidre	7	2-7-1922	16-9-1923
Oliveras (de l'Hospitalet)	6	2-4-1922	19-9-1923
Solsona Ronda, Brauli	6	18-6-1922	10-9-1922
Aguilera Garriga, Pere	5	4-1-1923	12-9-1925
Ferrer Cabra, Jaume	5	16-4-1922	30-4-1928
Torrents Brunet, Martí	5	23-7-1922	30-4-1924
Carol, Pere	4	17-12-1922	11-5-1924
Crehuet Roig, Carles	4	10-12-1922	2-1-1923
Griso, Joan	4	22-9-1922	15-10-1922
Valldeneu, Joan (del Masnou)	4	4-2-1923	8-4-1923
Escudé Bacardí, Francesc	3	25-5-1924	15-8-1924
Sellés Figueres, Jaume	3	2-17-1922	2-11-1924
Font, Josep	2	12-11-1922	6-4-1924
Masachs Llorach, Josep	2	22-4-1928	17-5-1928
Micó Busquets, Eduard	2	12-8-1922	13-9-1923

Els set primers, els més importants propagandistes amb què comptà la Unió de Rabassaires, eren, tret de Riera, polítics republicans residents a Barcelona que també col.laboraren en les tasques sindicals i d'organització de la Unió. Dels 32 propagandistes que en conjunt formen el quadre -vegeu l'apèndix 9 titulat *Els homes de la Unió de Rabassaires* on hi ha una ressenya biogràfica de la major part d'ells- només tretze foren pagesos afiliats al sindicat: Riera, Bonastre, Ricart, Raventós, Martrat, Janer, Buil, Aguilera, Carol, Escudé, Sellés, Font i Masachs. Tots tretze ocuparen càrrecs de direcció dins la Unió. La resta eren fonamentalment amics i normalment correligionaris polítics

⁷⁶ *La Terra*, 6-12-1924:1.

de Companys que aquest mateix havia escollit personalment⁷⁷. Dintre d'aquests hi havia polítics republicans d'àmbit local i comarcal com el federal Viver de Sabadell, Oliveras de l'Hospitalet, Valldeu del Masnou, el diputat provincial reformista del districte de Sant Feliu de Llobregat i cunyat de Companys, Eduard Micó, i el republicà radical Ferrer Cabra de Vilafranca. De tots els polítics escollits per Companys, l'únic que comptava amb un historial de defensa del sindicalisme rabassaire digne d'esment era Ferrer Cabra, el qual ja havia participat al costat de Baldomer Lostau en la Federació de Treballadors Agrícoles de la Regió Espanyola a finals del segle XIX. Els dotze propagandistes pagesos esmentats també estigueren més o menys vinculats a la política local, tots dins d'una òrbita ideològica republicana. Als anys trenta, alguns d'ells -Riera i Sellés-, participarien també en la política catalana com a diputats.

Els propagandistes no sempre foren els mateixos durant els nou anys analitzats. Companys aconseguí el màxim nombre de col.laboradors justament quan la campanya fou més intensa, entre desembre de 1922 i l'abril de 1923. A partir del setembre de 1923 el grup de propagandistes es reduí dràsticament. De fet, fou el moment quan el nombre de mítings sofrí una davallada important a causa del cop d'estat de Primo de Rivera. Dins de l'estiu de 1923 abandonaren la campanya Ferrer de Vilches, Viver, Oliveras i Micó. Ja a principis d'aquell any havien plegat Crehuet i Martrat, tot i que tingueren uns bons substituïts amb la incorporació en aquell moment de Font Marió i Pere Estartús⁷⁸. El 1924, amb un retrocés important de l'activitat propagandística, però també en part per motius de discrepàncies sindicals, desaparegueren de l'equip el destacadíssim -per l'activitat que havia desenvolupat fins la seva baixa- Duran i Cañameras, Bonastre, Ricard, Casanovas -que s'exilià a l'estranger per motius polítics-, Torrents, Carol i Escudé -que morí el 1925-. De manera que el conjunt publicitari de Companys, a partir de mitjans de 1924 quedà reduït fonamentalment a ell mateix, Aragay, Riera, Ventós i Estartús. I el 1928 s'hi incorporà Josep Picó, advocat secretari de Companys i dibuixant

---

⁷⁷ Lluís Companys digué el març de 1923, quan pràcticament ja es portava un any d'intensa campanya rabassaire: "és just que jo vulgui assenyalar l'encert que he tingut en triar els amics que m'honoren amb la seva adhesió i afecte" (*La Terra*, 30-3-1923:3), referint-se als principals propagandistes de la Unió.

⁷⁸ El primer d'abandonar la campanya fou Solsona al setembre de 1922. Aquest només hi havia participat durant tres mesos. Segons explica a les seves *Evocaciones políticas y periodísticas*, Barcelona, 1970:144, "formé parte del equipo de propagandistas que, bajo la dirección de Luis Companys, hizo campaña (...), aunque me retiré al ver que la campaña tomaba un giro demagógico. Sin embargo, seguí en relación con algunos de sus directivos". Concretament amb Francesc Riera, el qual era el representant a Martorell del negoci que tenia Solsona sobre conservants per a vins.

de *La Terra*. Perquè encara que el 1928 Companys obtingué la col.laboració del ja ancià Ferrer Cabra o de Masachs, el nivell d'integració d'aquests dos dins la Unió no es pot comparar amb els sis anteriors, els quals es poden considerar, per la seva constància i dedicació, sobretot Aragay⁷⁹, els més destacats propagandistes de la Unió de Rabassaires dels anys vint⁸⁰.

Companys també obtingué, en alguns mítings, col.laboracions esporàdiques -tots ells amb només una sola participació- de polítics republicans amb més o menys renom: Marcel·lí Domingo, Emili Junoy, Josep Oriol Guañabens, Jaume Ninet, Basilio Àlvarez i Àngel Samblancat⁸¹. Eren personatges que s'esperava que atraguessin més públic als actes. També s'anuncià en una ocasió l'assistència de l'ex-diputat republicà pel Vendrell Lluís Figuerola i en una altra Emiliano Iglesias, els quals, finalment, no es presentaren a l'acte⁸².

Segons el mateix president de la Unió, Francesc Riera, hi havia mítings de *orientación* - els que es feien per primera vegada en una població- i els de *renovación de confianza*⁸³.

---

⁷⁹ Aragay tenia un historial com a propagandista polític similar al de Companys quant a intensitat. Emilio Navarro destacà ja el 1915 que "la rápida progresión del partido radical sabadellense obra ha sido de Aragay, eficazmente secundado por Vilatobá y aquellos quince o veinte amigos que tuvieron la *osadía* de presentar batalla a la Solidaridad Catalana, es decir, a todo Sabadell. La magnitud de la empresa da idea de lo que ha sido la actuación de Amadeo Aragay como propagandista. Organizador en Sabadell de numerosos actos públicos, ha tomado parte en todos ellos, así como en varios mítines importantes celebrados en otras poblaciones y en Barcelona. También ha concurrido a casi todos los celebrados por el partido o por las Juventudes en esta ciudad, representando a los radicales sabadellenses" (NAVARRO, Emilio: *Historia crítica...*:149-150). Pere Esmendia definí a Aragay com "el espíritu selecto por excelencia y orador de frases elocuentes, mitad poesía, mitad dolor" (*El Diluvio*,12-1-24:24-25).

⁸⁰ Caldria incloure, per ser justos amb la important tasca desenvolupada en el sindicat per Duran i Cañameras en els dos anys en què hi col.laborà -del 1922 al 1924-, a aquest polític republicà dins el conjunt de destacats propagandistes de la Unió en aquesta dècada. Cal tenir en compte que, tot i que abandonà el sindicat el maig de 1924, ocupa el quart lloc en el quadre de propagandistes -darrera Companys, Aragay i Riera- segons l'ordre de nombre de mítings assistits.

⁸¹ L'agost de 1924 Samblancat s'oferí a Companys per ser un propagandista més de la Unió (*La Terra*, 9-8-1924:2). A aquests dos els unia una gran amistat. Finalment, però, Samblancat només participà en un míting rabassaire.

⁸² *La Terra*, 24-2-1924:2 i *El Fructidor*, 7-4-1928.

⁸³ *El Diluvio*, 10-1-1925:20.

Els actes de *renovació de confiança* o de *refermament*, segons el primer secretari general de la Unió el 1924, Pere Esmendia, eren ja molt necessaris a principis de 1924. Aquest afirmà que bona part dels socis de la Unió tenien desconfiança i només continuaven afiliats "per l'acció d'enardiment momentània d'un míting, però que fora d'aquell moment ne palparlen, si molt convé, i paguen la quota quasi amb disgust per lo que és necessari l'acudir a donar-hi un míting per aixecar els ànims novament. Això passa, i no ho desmentirà ningú, amb la Unió de Rabassaires"⁸⁴.

A part dels mítings de *conquesta* i *reforçament*, hi havia els d'*exhibició*. Eren els que s'organitzaven en un moment en què convenia políticament o sindicalment demostrar la capacitat de convocatòria o la força de la Unió. Aquests es preparaven prèviament amb reunions per assegurar-se l'èxit de l'acte en tots els aspectes. Un dels aspectes més importants era assegurar-se que la premsa comarcal i diària barcelonina se'n faria ressò. Havien de celebrar-se en poblacions de fàcil accés i amb cert pes del sindicat. Exemples d'aquests són els que se celebraren a Martorell el 24 de febrer de 1924 -on, segons paraules de la mateixa Unió, pretenia fer "una nova exhibició de força i voluntat"⁸⁵- o el 22 d'abril de 1928 a Vilafranca⁸⁶. En aquests no hi faltà tota la plana major de l'equip de propagandistes del sindicat i s'hi invità, tot i que finalment no hi assistiren, alguns dels destacats líders republicans que ja havien col·laborat en alguna ocasió amb la Unió com Domingo o Samblancat.

D'un caràcter propagandístic molt semblant a aquests mítings d'*exhibició* foren els dos congressos oberts a totes les entitats pageses de Catalunya que la Unió celebrà a Barcelona. La proposta de la realització d'aquests congressos aparegué ja a la primera assemblea de la Unió el 14 de maig del 1922 "[donde] se habló de una gran Asamblea de toda Cataluña"⁸⁷. Companys es prengué tan seriosament la proposició que hi dedicà tot el capítol IV dels estatuts de la Unió titolat "Del Congreso Regional". Segons aquest capítol, cada any a l'abril el sindicat organitzaria un congrés regional de pagesos -s'entén

---

⁸⁴ *La Terra*, 19-1-24:3.

⁸⁵ *La Terra*, 23-2-1924:1.

⁸⁶ Per preparar el de Vilafranca hi hagué una reunió de tots els delegats rabassaires de la Unió de l'Alt Penedès (*El Fructidor*, 7-4-1928).

⁸⁷ *El Diluvio*, 16-5-1922:26.

a nivell de Catalunya⁸⁸. En l'assemblea constituent del sis d'agost de 1922 s'acordà -a proposta de Companys- que el comitè del sindicat comencés a organitzar un congrés per al mes de desembre⁸⁹. Aquest es realitzà el dia 6 de gener de 1923 a Barcelona. El següent, i últim de la dècada a causa de les limitacions polítiques, se celebraria justament un any després. Les dates d'aquests dos únics congressos corresponen als moments de màxim apogeu d'aquest sindicat en aquests anys. El 1928, en un moment de nova expansió i desplegament propagandístic a través de mítings, hi hagué un intent de celebrar-ne un altre. Però la repressió política i sindical ho impedí⁹⁰.

La prova que en aquests congressos el caràcter propagandístic prevalia per damunt de tot és que la mateixa Unió es preocupà d'indicar prèviament que sols havien de ser "una demostración de voluntad y de entusiasmo" sense esperar debat ni discussió: "no ha de prestarse, por lo numeroso, a una discusión"⁹¹. Riera havia afirmat dies abans del congrés de 1923 que aquest "tendrá, sobre todo, un carácter de afirmación, de acto de presencia"⁹². I dos dies abans del congrés de 1924 es recordà que "por lo numeroso que forzosamente ha de ser el acto de la mañana, no se prestaría a debates ni es prudente que se originen, quedando convertido en una exposición de voluntad y de fuerza y dándole carácter público"⁹³. La Unió, per tal d'asegurar-se un bon nombre d'assistents, féu gestions davant les diferents companyies de tren que arribaven des de les diferents comarques rabassaires a Barcelona per obtenir tarifes rebaixades per als pagesos congressistes i la concessió de tres trens especials -un des de Vilanova, un altre des de Vilafranca i un altre des de Martorell- per poder transportar congressistes a Barcelona en el lloc del congrés⁹⁴. Per al de 1923 es llogà el Teatre de la Marina i per al del 1924 el Teatre Nou del Paral·lel. En ambdues ocasions els periòdics parlaren d'una assistència

---

⁸⁸ Els congressos s'havien de celebrar cada any en una població distinta i de diferent comarca. Els estatuts també establien que la Unió fixaria un reglament del Congrés.

⁸⁹ Acta de l'assemblea del 6-8-1922 a Expd. 11.293, AGCB.

⁹⁰ En el document a l'opinió pública que publicà la Unió el maig de 1928 s'afirma que "dintre d'un quant temps la Unió organitzarà una gran assemblea" (*Agricultura*, 15-6-1928).

⁹¹ *El Diluvio*, 30-12-1923:21.

⁹² *El Diluvio*, 19-12-1922:25.

⁹³ *El Diluvio*, 4-1-1924:21.

⁹⁴ *La Terra*, 5-1-1924:1; i *La Terra*, 30-12-1922:2. Per al Congrés de 1923, finalment, només sortí un tren especial, i fou des de Martorell.

de 3.000 pagesos⁹⁵. Malgrat que la xifra podia ser inflada, quedaven encara molt lluny del nombre de pagesos que en temps de la Federació de Treballadors Agrícoles de la Regió Espanyola havia estat capaç de reunir Vallès i Ribot, segons recordà el mateix Companys en un dels mítings més importants que celebrà la Unió -un mes i mig després del Congrés de gener de 1924- als anys vint, a Martorell: "representem força perquè les altres estan desfetes però no podem fer encara una ostentació de força com en Vallès i Ribot la féu, reunint 30.000 homes a Vilafranca uns anys enrera"⁹⁶.

Dins l'activitat propagandística de la Unió de Rabassaires, també cal apuntar l'intent que féu durant la primera meitat del 1925 de convertir la representació d'obres teatrals de temàtica social agrària en festes amb forta càrrega publicitària rabassaire. El 1925 coincidí que s'estrenaren a Catalunya els drames *Vidas Rectas* de Marcel·lí Domingo i *Terra Nostra (el rabassaire)* d'Amadeu Aragay⁹⁷. Totes dues obres procuraven denunciar l'estat d'explotació social i econòmica de la pagesia del moment i exigir-ne una solució. El fet que corresponguessin a autors molt estimats i relativament pròxims al públic rabassaire al qual s'intentava dirigir les féu especialment atractives. L'obra de Domingo s'havia estrenat a Madrid on es representà en més de quaranta ocasions. A principis de febrer es representà al Teatre Bosch de Vilanova i la Geltrú, on la Unió hi tenia molts simpatitzants. En l'assemblea que celebrà la Unió el dia quinze d'aquell mes de febrer "acordó manifestar al sr. Domingo la complacencia de los trabajadores del campo por haber llevado al teatro nuevamente, en estas oportunidades, el grave problema de la indefensión y desamparo en que se hallan los campesinos"⁹⁸. Dies després, en motiu de la representació de l'obra a Mataró, Domingo digué que "habiendo descubierto en el

---

⁹⁵ *La Terra*, 15-1-1923:1; *El Diluvio*, 8-1-1924.

⁹⁶ *La Terra*, 11-3-1924:3. El dia abans de l'acte de Martorell, *La Terra* (23-2-1924:1) parlant del Congrés del 6 de gener de 1924, afirmà: "és cert que a l'Assemblea de Rabassaires de Barcelona hi van assistir prop de tres mil homes. Però què és això per la gent que treballa al camp? En anys passats, durant la primera campanya en que es va obtenir alguna cosa, en època d'en Vallès [i Ribot], a Vilafranca es van reunir prop de trenta mil pagesos".

⁹⁷ Tant Domingo com Aragay, a banda de la seva producció de llibres de temàtica política i social, assajaren també la producció literària de novel·les i obres de teatre. De Domingo es pot destacar, a part de *Vidas Rectas*, *Teatro: Flores del Almendro y Táctica Nueva* (1906), *Un visionario* (1922), *El pan de cada día*, *Comedia en tres actos* (1926), *La isla encadenada...* (1926), *Los príncipes caídos*, *Juan sin tierra* i *Encadenados*. Per la seva banda, Aragay el 1915 ja havia escrit el drama *El ocaso de las almas* i l'opereta *El pirata*. El 1925 escrigué *Terra Nostra (el rabassaire)* i el 1926 publicà la novel·la en castellà *La Tragedia de Quimet*.

⁹⁸ *El Diluvio*, 17-2-25:23.

teatro una tribuna quizá la más eficaz para difundir ideas, la aprovechaba en los actuales momentos para despertar en la masa ideales de renovación y justicia"⁹⁹.

El 25 de març *Vidas Rectas* es representà a Sant Sadurní d'Anoia. La Unió aprofità l'ocasió per fer-ne una gran festa rabassaire. Es cuidà l'assistència de diferents delegacions rabassaires de la comarca i d'alguns dels principals propagandistes de la Unió: el president Riera, Aragay, Casanovas, Raventós i Ferrer Cabra. Aquests parlaren, com si es tractés d'un míting més, al final de la representació. Hi faltaren, però, Companys i l'autor de l'obra, el qual, a través de Casanovas, excusà la seva absència per trobar-se a Madrid. La Unió repetiria la festa novament a Martorell quatre dies més tard¹⁰⁰.

L'11 d'abril s'estrenà l'obra d'Aragay a Terrassa. *La Terra*, tot anunciant dies abans el drama, digué: "la nostra causa rep un esforç inestimable amb aquest nou procediment de divulgació"¹⁰¹. Companys, que assistí a l'estrena acompanyat de diferents delegacions rabassaires, va afirmar amb satisfacció que "*Terra Nostra* farà més propaganda que dotzenes de mítings". En l'estrena, Aragay "va ésser cridat a escena al final de tots els actes i obligat a sortir per la insistència dels aplausos al final del segon i tercer"¹⁰². L'èxit de l'estrena va animar a la Unió a organitzar representacions en diferents poblacions adherides al sindicat. El 16 de maig *La Terra* anunciava representacions de *Terra Nostra* a Mollet (20-5-1925), Vilafranca (28-5-1925), Sant Sadurní, Martorell, Sabadell, Teià, Sant Boi de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, Esparreguera, Manresa i Badalona. Només em consta, però, que se celebressin -i ho feren a finals de juny- a Sant Sadurní i a Martorell¹⁰³.

A partir d'aquest moment, desconec si fou per problemes de censura o per simple prohibició governativa o per altres causes, es deixaren de fer representacions, almenys sota l'organització de la Unió, de les obres de Domingo i Aragay. El sindicat rabassaire es limità a cuidar de publicar l'obra d'Aragay i a donar-li la més àmplia difusió possible,

---

⁹⁹ *El Diluvio*, 25-2-25:13.

¹⁰⁰ *La Terra*, 28-3-1925:1.

¹⁰¹ *La Terra*, 21-3-25:3.

¹⁰² *La Terra*, 18-4-25:1.

¹⁰³ *La Terra*, 27-6-1925:3.

especialment entre els seus associats¹⁰⁴.

La tolerància que en un primer moment el govern de la Dictadura va demostrar cap a l'activitat propagandística de la Unió va anar sent socavada per la pressió dels sectors sindicals contraris a la central rabassaire i defensors dels drets dels propietaris. El gener de 1924, quan la Unió decidí reemprendre la campanya de mítings, després que ella mateixa hagués optat per aturar-la com a simple mesura cautelar -no per imperatiu legal- en el moment de produir-se el cop d'estat el setembre de l'any anterior, un allau de crítiques dels periòdics dretans es llançaren contra aquella represa demanant al govern que la prohibís¹⁰⁵. *La Terra* denuncià el 26 de gener "la premsa representativa dels interessos de la vagància, que es llença damunt nostre exitant al Directori perquè persegueixi la propaganda de nostres doctrines". I continuava dient: "El to ple d'audàcia provocatiu d'alguns diaris d'extrema dreta (...) no ha de privar-nos pas de nostra serenitat. (...) Mentre ells esvaloten i criden, nosaltres seguirem per terres catalanes despertant la intel·ligència i l'emoció de la pagesia, sembrant llavor de fortalesa i de bondat, afirmant una consciència i un ideari que quedin clavats en l'ànima i en el cervell dels nostres germans".

Encara que només em consti una ordre expressa del govern per prohibir la propaganda oral de la Unió, la qual aturà per complet la campanya des del maig de 1928 fins l'abril de 1929¹⁰⁶, la pressió política per tal que aquest sindicat rabassaire abandonés la seva propaganda hagué de tenir certa força des del 1924 a pesar que fins a finals de 1925 es continuaren fent mítings rabassaires amb més o menys regularitat. A partir de 1926 sí que canviaren les coses. Des d'aquest any fins al 1930 només se celebraren 20 actes

---

¹⁰⁴ *La Terra*, 2-5-25:2; 9-5-25:1. Xavier FÀBREGAS, a la seva obra *Teatre català d'agitació política*, Barcelona, 1969:247, diu que el 1934 es féu una tercera edició de l'obra d'Aragay.

¹⁰⁵ En concret, segons Companys -a *L'Avenir*, 26-1-24-, *El Debate* de Madrid de l'11-1-24 deia que "nostre llenguatge a l'Assemblea rabassaire fou 'no ya duro, sino violento y en ciertos párrafos francamente amenazador' i que 'no se justifica la tolerancia de un acto de esta naturaleza ni la difusión que han logrado por la publicidad de las ideas en el mismo vertidas'".

¹⁰⁶ *El Diluvio*, 24-5-1928:15.

rabassaires, mentre que de 1922 a 1925 se n'havien celebrat 150¹⁰⁷. Mítings suspesos a darrera hora pel delegat governatiu com els que s'havien de celebrar a Sant Martí Sarroca el 5 de febrer de 1924 o el de les Gunyoles i Terrassa a l'octubre del mateix any o el de Martorell i Manresa a l'abril de 1925 o el d'Argentona el maig de 1928, reunions suspeses com la que pretenia celebrar la Societat de Rabassaires de Sant Pau d'Ordal al llarg de 1927 per tal que el delegat de la societat pogués explicar el viatge que la Unió féu a Madrid aquell any o la que pretenia fer la Comarcal rabassaire del Bages el març del 1925¹⁰⁸, visites al governador civil per demanar-li que els delegats governatius de segons quins districtes no possessin tants obstacles per a la celebració de mítings, com la que féu Estartús a l'abril de 1925 en referència als districtes de Terrassa i Granollers demostren, tot plegat, que, efectivament, hi hagué certa repressió política per frenar o aturar la campanya rabassaire¹⁰⁹.

La pressió de l'IACSI prop de les autoritats contra els mítings rabassaires hagué de ser clau per entendre aquesta política repressiva. En la *Memòria* d'aquesta entitat de 1928 es reconeixia que la prohibició de fer més actes propagandístics rabassaires a partir del maig d'aquell any arribà després de "reiteradas nuevamente las lamentaciones de los agricultores cerca de la autoridad por la celebración de dichos mítines"¹¹⁰. Des del portaveu de l'IACSI es palesà el sospir que per aquesta entitat suposà aquella prohibició: "Por fin el Gobierno ha ordenado la suspensión de los meetings de propaganda llamada rabassaire"¹¹¹. L'any anterior, el 1927, Ernest Ventós havia denunciat "coacciones y violencias" contra la Unió¹¹².

Els mítings, de fet, s'acabaren el 1928, i, durant el 1929 i 1930, tot i que es donaren moments de força permissivitat governamental, la Unió només celebrà conferències.

---

¹⁰⁷ Pere Estartús digué el gener de 1928 que "desde que se fundó la Unión de Rabassaires ninguna autoridad ha debido intervenir y menos suspender acto alguno de nuestra propaganda oral" (*El Diluvio*, 31-1-1928:36). Però això no fou cert, tal com es veurà tot seguit.

¹⁰⁸ *La Terra*, 28-3-1925:2.

¹⁰⁹ Durant la dictadura els governadors civils tingueren un paper clau en la política repressiva de cada província ja que des del govern, en aquest aspecte, se'ls oferí força autonomia.

¹¹⁰ INSTITUTO AGRÍCOLA CATALÁN DE SAN ISIDRO: *Memoria*, 1928:104.

¹¹¹ *RIACSI*, maig 1928:115.

¹¹² *El Diluvio*, 7-4-27:16.

Aquestes, òbviament, no tenien la força emotiva i el poder d'atracció dels mítings, tot i que sempre se n'havien celebrat, fins i tot en el període anterior a la dictadura. Entre 1926 i 1930 les conferències foren molt més tolerades que els mítings, sobretot si es disfressaven d'activitat cultural o de divulgació, tal com es van veure obligats a fer els propagandistes polítics i sindicals d'esquerres en aquests anys. Durant els dos darrers anys abans de la República, els propagandistes rabassaires dedicaren sens dubte més esforços en les campanyes polítiques de reorganització del republicanisme que en les sindicals agràries, tot i que ells consideressin que es tractava d'una mateixa causa i tot i que aprofitaven totes les trones públiques en què participaren per fer propaganda de la Unió i del seu programa.

3.1.2.1. La conquesta territorial a través del míting¹¹³.

A través d'un seguiment geogràfic i temporal dels actes propagandístics que la Unió realitzà entre 1922 i 1930 es pot anar descobrint les línies principals d'implantació territorial del sindicat durant aquests anys. Línies que es poden observar també al següent quadre.

Quadre 3.2. *Societats i seccions locals de la Unió de Rabassaires (1922-1930).*

		Fundació	Ingrés Unió	Abandó Unió	Núm. socis
Anoia					
Masquefa	Societat Obrera Agrícola	1922?	1922		
Piera	Societat de Rabassaires	1922?	1922		
Piera (S. Jaume Sesoliv.)	Soc. de Rab. de S.Jaume Sesoliveres(L)	1923	1923		
Alt Penedès					
Avinyonet (Les Gunyoles)	Soc. de Rab.? La Concòrdia Obrera?(L)	1920	1922		78(1925)
Gelida	Soc. de Rab(L)/S.A. Germanor(L)	1921/1930	1922/1930		160(1925)
Pacs	Secció local	1922	1922	1924?	
S.Cugat Segarrigues	Secció local	1922	1922	1922	
S.Llorenç d'Hortons	Soc. de Rab. de Sant Llorenç d'H.(L)	1923	1922/1923		105(1925)
S.Llorenç d'H.(Beguda Alta)	Secció local	1925?	1925?		
S.Martí Sarroca	Soc. de Rabassaires de S. Martí S.(L)	1922	1923?		
S.Sadurní d'Anoia	Societat Obrera Agrícola(L) ¹¹⁴	1923	1922/1923		317(1923)
Sa Marg. i M. (Monjos, els)	Secció local	1924?	1924?		
Subirats	Soc. de Rab. Subirats(Torrebramona)(L)	1923	1922/1923		121(1924)
Subirats (Lavern)	Societat de Rabassaires de Lavern(L)	1924	1922/1924		141(1924)
Subirats (S. Pau d'Ordal)	Soc. de Rab. de Sant Pau d'Ordal(L)	1923	1923		91(1925)
Vilafranca del Penedès	Societat d'Obrers Agricultors	1923	1922/1923		
Bages					
Fonollosa (Fals)	Sindicat Agrícola de Fals i comarca(L)	1921	1924?		47(1930)
Manresa	Soc. Comarcal de Rab Pla de Bages(L)	1923	1925		
Rajadell	Sindicat Agrícola de Rajadell(L)	1921	1924?		66(1930)
S.Salvador de Guardiola	Secció local	1924?	1924?		

¹¹³ Les fonts de tots els actes propagandístics als quals faci referència en aquest subapartat estan indicades a l'apèndix 8 titulat *Mítings i conferències de la Unió de Rabassaires (1922-1930)*.

¹¹⁴ La primera societat de rabassaires vinculada a la Unió de Sant Sadurní d'Anoia fou, molt probablement, la Societat de Rabassaires de Sant Sadurní fundada el 1921. A causa de divisions internes aquesta es dividiria o es dissoldria i el sector més acostat a la Unió fundaria la Societat Obrera Agrícola el 1924. Els 317 afiliats de Sant Sadurní a la Unió el 1923 pertanyien a la Societat de Rabassaires de Sant Sadurní.

S.Vicenç de Castellet	Secció Local/S.A. de S. Vicenç(L)	1923?/1912	1923?/1923?	225(1930)
Barcelonès				
Badalona	Sec. Local/S.A. Badalona i Canyet(L)	1922/1922	1922/1922	110(1930)
Sa Coloma de Gramanet	Unió Agrícola(L)	1924	1924	
Baix Llobregat				
Abrera	Secció local	1923?	1923?	
Cervelló	Viticultora Cervellonenca(L)	1923	1923	170(1925)
Corbera de Llobregat	Sind. Agrícola Unió de Rabassaires? (L)	1928	1928?	44 (1930)
Esparraguera	Soc. Rab./S.A. Unió de Rabassaires(L)	1923/1926	1923/1926	142(1930)
Martorell	Federació de Rabassers de Catalunya(L)	1908	1922	494(1924)
Molins de Rei	Secció de la Federació local obrera(L)	1918	1922	1922
Papiol, El	Societat de Rabassaires del Papiol	1923	1923	
S.Boi de Llobregat	Societat de Treballadors de la Terra(L)	1922	1923	
S.Esteve Sesrovires	Secció local	1922	1922	
S.Feliu de Llobregat	Soc. de Rab. i Arrend del Llobregat(L)	1923	1923	153(1924)
Garraf				
Canyelles	Secció local	1922	1922	1923?
S.Pere de Ribes	Centre d'Agricultors Obrers(L)	1920	1923	1924
Vilanova i la Geltrú	Societat de Treballadors Agrícoles(L)	1913	1923	
Maresme				
Arenys de Munt	Sindicat Agrícola d'Arenys de Munt(L)	1923	1923	218(1930)
Argentona	Soc La Redemptora(L)/S.A. Redempció(L)	1916/1929	1928/1929	61(1930)
Canet de Mar	Sind. Agric. Germanor(L)	1924	1924?	73(1930)
Malgrat	Sind. Agric. El Progrés(L)	1915	1924?	160(1930)
Teià	Associació d'Agricultors(L)	1919	1923	73(1924)
Tiana	Secció local/S.A. La Justícia(L)	1923?/1928	1923?/1928	32(1930)
Vallès Occidental				
Barberà del Vallès	Gremi d'Agricultors de Barberà?	1910	1922	1923?
Castellar V (S. Feliu Racó)	Secció local	1922	1922	
Castell del Vallès	Soc de Rab/Sind. Agric. L'Harmonia(L)	1922/1925	1922/1925	184(1930)
Castellbisbal	Soc de Rab(L)/Sind. Agric. de Rab. (L)	1925/1930	1925/1930	
Folinyà del Vallès	Cooperativa de Rabassaires?	1930	1930?	
Rubí	Societat de Rabassaires de Rubí(L) ¹¹⁵	1924	1922/1924	88(1927)
Sabadell	Soc. Comarcal de Rab. de Sabadell(L?) ¹¹⁶	1923	1922/1923	
S.Cugat del Vallès	Secció local	1923?	1923?	
S.Quirze del Vallès	Secció local	1923?	1923?	
Sentmenat	Secció local	1922	1922	
Ullastrell	Soc de Rab/ S.A. El Progrés(L)	1923?/1929	1923?/1929	80(1930)
Viladecavalls	Soc de Rab?/Unió Viticultora?(L)	1924?/1930	1924/1930?	
Vallès Oriental				
Caldes de Montbui	Secció local	1930?	1930?	
Martorelles	Soc de Rab(L)/S.A.La Unió?(L)	1923/1929	1923/1929?	108(1923)
Mollet del Vallès	Secció local/S.A. de Mollet?(L)	1924/1929	1924/1929?	
Montornès	Secció local	1923	1923	

- Aclariments sobre el quadre¹¹⁷

¹¹⁵ Abans que es fundés la Societat de Rabassaires de Rubí, funcionava, afiliada a la Unió de Rabassaires, la Unió de Parcels de Rubí, creada el 1922, i no legalitzada. Probablement, en legalitzar-se, canvià el nom pel de Societat de Rabassaires de Rubí.

¹¹⁶ La Societat Comarcal de Rabassaires de Sabadell té un interrogant a la L perquè la premsa difongué que els estatuts de la societat havien estat aprovats per l'autoritat militar (*La Terra*, 29-9-1923:3), i, en canvi, no consta al registre del Govern Civil.

¹¹⁷ La (L) indica que l'entitat local en qüestió consta en el registre d'entitats del Govern Civil de Barcelona (SOLÀ GUSSINYER, Pere: *Història de l'associacionisme...*) -la qual cosa no vol dir que s'hagués conservat el seu expedient-. Per tant, significa que l'entitat va ser legalitzada per aquest Govern Civil. L'excepció és la Societat de Treballadors Agrícoles de Vilanova, que no consta al registre del Govern Civil perquè no té expedient propi, però en canvi consta com a secció de la Cooperativa Agrícola de Vilanova que sí que té expedient. Per altra banda existeixen els casos dels sindicats agrícoles aprovats segons la llei de sindicats de 1906, que en cap cas consten al registre d'associacions del govern civil. En aquests casos els he posat una (L) si constaren als censos oficials de sindicats agrícoles publicats pel Ministeri de Foment o el d'Agricultura.

Les poblacions on la Unió celebrà mítings entre l'abril i el juliol del 1922 -és a dir, durant els quatre primers mesos de campanya intensa abans de l'assemblea constituent- assenyalen l'àmbit geogràfic *primari* o *bàsic* del sindicat. Amb alguna excepció, foren les poblacions que més incondicionalment s'adheriren al projecte rabassaire que començava a dirigir Lluís Companys. Aquestes poblacions pertanyien fonamentalment a dues zones geogràfiques ben pròximes: en primer lloc, i com a més important, la comarca sindical de Martorell -o *Martorellenc*, per simplificar-, on se celebraren vuit dels nou primers mítings -o deu dels dinou que en total es realitzaren en aquesta primera etapa- i el Vallès Occidental, on se'n celebraren sis¹¹⁸. Els mítings restants es durien a terme en zones de no tan fàcil accés, en principi, per a la Unió: a Sant Pere de Ribes, al Garraf; a Esplugues de Llobregat, a la part del Barcelonès limítrofa amb el Baix Llobregat; i a Vilafranca del Penedès, a la part no *martorellenca* -la banda central i occidental- de l'Alt Penedès¹¹⁹.

- Les fonts utilitzades per a la columna del nombre de socis són els expedients de les entitats conservats al Govern Civil -generalment m'he basat en els estats de comptes de les diferents entitats-. Per als sindicats agrícoles el cens oficial al *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, 31-1-1930. Quan en una població hi ha societat de rabassaires i sindicat agrícola el nombre de socis es referix sempre a aquest darrer.

- Els casos en què en la columna sobre l'ingrés a la Unió hi ha dos anys poden respondre als dos motius següents: o bé perquè en la mateixa població hi havia dues entitats vinculades a la Unió i s'especifica l'any per a cada una de les dues entitats; o bé perquè s'especifica en primer lloc l'any d'ingrés d'una secció local rabassaire -no detallada a la segona columna del quadre- i en segon lloc l'any d'ingrés de la societat rabassaire local que sí que es detalla a la segona columna.

- Tots els Sindicats Agrícoles indicats al quadre estaven adherits, però no afiliats, a la Unió, excepte en el cas del d'Arenys de Munt.

- S'ha posat un interrogant al Sindicat Agrícola Unió de Rabassaires de Corbera, a la Cooperativa de rabassaires de Polinyà del Vallès, a la Unió Viticultora de Viladecavalls, al Sindicat Agrícola la Unió de Martorelles i al Sindicat Agrícola de Mollet perquè no dispo de proves definitives que confirmin la seva adhesió a la Unió de Rabassaires, tot i que és molt probable que així fos.

- Abreujaments: Arrend.: Arrendataris; Rab.: Rabassaires; S.A.: Sindicat agrícola; Sec.: Secció; Soc.: Societat.

¹¹⁸ Els sis del Vallès Occidental es realitzaren a Rubí, Sant Quirze, Sant Cugat, Sentmenat i Sant Feliu del Racó. I els deu del *Martorellenc* a Martorell, Masquefa, Piera, Sant Sadurní, Sant Llorenç d'Hortons, Gelida, Molins de Rei i Sant Esteve Sesrovires. Totes aquestes poblacions, excepte Sant Quirze, cotitzaren a la Unió ja el 1922. (En l'estat de comptes de 1922, publicat a *La Terra*, 15-4-1923:6, es detallà les poblacions que anaren cotitzant a la Unió per mesos, des del juliol al desembre).

¹¹⁹ Als anys vint aquesta comarca sempre mostrà, amb respecte la Unió, un comportament bastant diferenciatiu entre la zona d'influència *martorellenca* -l'oriental- i la resta de la comarca. El 1925, de les 11 seccions locals adherides a la Unió de l'Alt Penedès, 7 pertanyien al *Martorellenc* -Sant Sadurní, Sant Llorenç d'Hortons, La Beguda Alta, Gelida, Subirats, Lavern, Sant Pau d'Ordal- i només 4 a la resta de la comarca: Vilafranca, Gunyoles d'Avinyonet, els Monjos i Sant Martí Sarroca. A més, les xifres d'associats de les societats locals de l'àrea *martorellenca* eren molt superiors a les de l'altra àrea. I tot això tenint en compte que la zona d'influència *martorellenca* era, en extensió, aproximadament un terç del

Tan sols la forta ofensiva propagandística rabassaire que es portà a terme entre l'agost i el desembre de 1922, amb vint-i-vuit mítings en total, permetria aconseguir les primeres *conquestes* territorials en aquestes tres zones, a més de la part nord del Barcelonès i el Maresme. Pel que fa a l'Alt Penedès, com a resultat dels set actes propagandístics que s'hi celebraren durant el 1922, a finals d'any la Unió pogué obtenir l'afiliació de tres seccions locals de la part no *martorellenca* de la comarca: Vilafranca, Pacs i Gunyoles d'Avinyonet. L'any següent federaria també Sant Martí Sarroca. De la banda *martorellenca* comptà ja el 1922 amb l'adhesió de Sant Sadurní, Sant Llorenç d'Hortons, Gelida, Subirats i Lavern¹²⁰.

El Garraf tampoc es mostrà en la dècada dels vint com una zona incondicional ni de grans efectius sindicals per a la Unió. A través dels mítings efectuats durant el primer any a Sant Pere de Ribes, Vilanova i Canyelles, s'aconseguí captar les simpaties dels rabassaires d'aquestes tres poblacions, encara que només Vilanova es mantindria fidel al sindicat rabassaire al llarg de la dècada. L'única població d'aquestes tres que cotitzà a la Unió el 1922 fou Canyelles, malgrat que a partir del 1923 la secció local d'aquest municipi desaparegué del mapa rabassaire. Sant Pere de Ribes també desapareixeria a finals de 1924, després que un canvi de junta del Centre d'Obrers Agricultors de Sant Pere de Ribes separés aquest definitivament -almenys fins al 1930- de la Unió¹²¹. Els quatre mítings que es realitzaren en aquesta població entre 1923 i 1924 no foren suficients per mantenir dins el sindicat aquest important nucli rabassaire que pretenia dirigir el propagandista agrari Josep Ricart¹²².

Pel que fa al Barcelonès, dos actes entre el novembre i desembre de 1922 aconseguiren que el Sindicat agrícola de Badalona i Canyet, fundat el 1920, s'adherís a la Unió en aquell mateix any. Mesos més tard, el juliol de 1923, un míting a Santa Coloma de

---

conjunt de la comarca.

¹²⁰ L'equip propagandístic rabassaire dirigit per Companys celebrà de l'agost al desembre de 1922 actes a Sant Martí Sarroca, Pacs, Guardiola de Font-rubí i Vilobí del Penedès, a part d'un a Sant Sadurní i un a Lavern, pertanyents a la zona *martorellenca*. El mes d'octubre de 1922 també havia cotitzat a la Unió una secció local Sant Cugat Sessgarrigues. Però no tinc cap referència sobre la vinculació d'aquesta secció local a la Unió al llarg dels anys vint (*La Terra*, 15-4-1923:6). Per altra banda, entre 1923 i 1924 també es perdrà el nucli de Pacs, el qual no es recuperarà fins als anys trenta.

¹²¹ *La Terra*, 25-10-1924:2; 6-12-1924:2.

¹²² A part de les poblacions citades del Garraf, només tinc constància que Olivelles i Sitges enviaren comissions de pagesos al míting rabassaire de Sant Pere de Ribes del gener de 1923.

Gramanet posà les bases per a la creació d'una societat de rabassaires local que el 1924 ingressarà a la Unió. Santa Coloma i Badalona seran les dues úniques places rabassaires del Barcelonès, no només als anys vint, sinó també als trenta¹²³.

La conquesta de Badalona el novembre de 1922 obrí les portes a la Costa de llevant. A mitjans de desembre d'aquest mateix any se celebrà el primer míting al Maresme, concretament a Teià. Arran d'aquest acte l'Associació d'Agricultors de Teià, fundada el 1919, ingressà a la Unió. Durant el 1923 es cuidà força l'activitat propagandística en aquesta comarca. Des del febrer al setembre d'aquest any se celebraren set importants actes al Maresme els quals aconseguiren l'adhesió del Sindicat Agrícola d'Arenys de Munt i de juntes locals rabassaires de Canet, Malgrat i Tiana¹²⁴.

El 1923 i el 1924, com sabem, foren els anys del gran desplegament propagandístic i territorial de la Unió. En el primer d'aquests dos anys, a part de la consolidació del Maresme com a comarca rabassaire, per primera vegada es trepitjà el Vallès Oriental i el Bages i es feren diverses conquestes locals al Vallès Occidental, a l'Alt Penedès i al Baix Llobregat. En l'Anoia, malgrat els mítings a Hostalets de Pierola i a Vallbona, no s'aconseguí, ni s'aconseguirà en tota la dècada, anar més enllà dels municipis de

---

¹²³ A banda d'aquestes dues poblacions tan sols em consta una lleu relació de l'Hospitalet del Llobregat amb la Unió. Una comissió de pagesos d'aquesta població participà al míting rabassaire de Martorell de març de 1928. També fou de l'Hospitalet el republicà Oliveras, un dels propagandistes que ajudaren a Companys en la campanya de mítings entre 1922 i 1923. Per altra banda tot sembla indicar que la conferència que Companys donà a Esplugues el juliol de 1922 no tingué cap incidència sindical respecte a la Unió.

¹²⁴ El dirigent rabassaire que més cuidà sindicalment la comarca del Maresme fou el lletrat Pere Estartús. El febrer de 1923 *El Diluvio* informava que "la campanya agrària se extiende por el Litoral, dirigida por el competente letrado Estartús Eras, de acuerdo con Companys" (*El Diluvio*, 8-2-1923:12). El 1925 la Unió tenia adherits del Maresme els Sindicats Agrícoles *El Progrés* de Malgrat, el *Germanor* de Canet i societats locals pageses d'Arenys de Munt, de Tiana i de Teià. Aquesta darrera comptava amb alguns associats d'Alella, segons informà *La Terra*, 13-12-1924:4. En aquesta comarca la Unió també havia de comptar amb força simpatitzants al Masnou i a Mataró. Al Masnou es rebia *La Terra* i d'aquesta mateixa població era Joan Valldeu, que va col·laborar com a orador en quatre mítings de la Unió, entre el febrer i l'abril del 1923. Al míting de la Unió del desembre de 1922 a Teià hi assistiren comissions de rabassaires del Masnou i Mataró, concretament de les societats agrícoles *La Protectora* del Masnou, la de vitivinicultors de Mataró i una de jornalers d'aquesta mateixa població. També de Mataró assistí una comissió de pagesos al míting de Montornès del març de 1925. Per altra banda, en el míting d'Arenys de Munt del febrer de 1923 hi assistí una comissió de pagesos de Tordera.

Masquefa i Piera, pertanyents a la comarca sindical agrària de Martorell¹²⁵.

Els mítings que es donaren a l'abril i al juliol de 1923 a Montornès i a l'agost del mateix any a Martorelles aconseguiren obtenir l'adhesió a la Unió aquell mateix estiu d'aquestes dues poblacions del Vallès Oriental. A Martorelles es constituïria a finals d'aquell any la Societat de rabassaires de Martorelles. A aquestes dues poblacions del Vallès Oriental s'hi afegí Mollet el 1924 després dels mítings de juliol i octubre d'aquell any en aquesta població. El quadre rabassaire del Vallès Oriental es completà el 1930 amb la incorporació de Caldes de Montbui, després que Ernest Ventós hi anés a donar una conferència¹²⁶.

El Bages rebé el primer míting el febrer de 1923. La població que l'acolli fou Sant Vicenç de Castellet, el principal puntal d'aquesta comarca dins la Unió. Aquest mateix any es constituí la Societat Comarcal de Rabassaires del Pla de Bages amb la pretensió de reunir totes les forces rabassaires de la comarca. Aquesta societat, però, no ingressà oficialment a la Unió fins al novembre de 1925¹²⁷. Per convèncer als pagesos de la comarca de Manresa dels beneficis que els reportaria ingressar a la Unió, a aquesta li calgué donar onze mítings entre 1923 i 1925. Totes les poblacions que reberen aquests mítings tindrien pagesos afiliats a la Unió: Sant Vicenç de Castellet, Manresa, Fals,

---

¹²⁵ Dins el municipi de Piera existia l'important feu rabassaire de Sant Jaume Sesoliveres, que rebé el primer míting de la Unió l'octubre de 1922. A Sant Jaume es fundà el maig de 1923 la Societat de Rabassaires de Sant Jaume Sesoliveres, la qual estigué adherida a la Unió durant els anys vint.

¹²⁶ Els dos mítings celebrats a Vilanova de la Roca durant el 1924 no tingueren cap repercussió a nivell d'adhesió local d'aquesta població a la Unió. La Unió de Rabassaires també comptà amb simpatitzants almenys a Montmeló, Vallromanes, Granollers i Sant Fost de Capcentelles. En el míting que es féu a Montornès el març de 1925 hi assistiren comissions d'aquestes tres primeres poblacions (*La Terra*, 14-3-1925:1). Sant Fost contestà l'enquesta que obrí *La Terra* sobre contractes de conreu el 1923 (*La Terra*, 24-11-1923:1).

¹²⁷ El procés d'adhesió de la Comarcal del Bages a la Unió fou llarg. Tot i que durant el 1923 i 1924 representants rabassaires del Bages participaren en diferents assemblees de la Unió -la primera fou en el Congrés del gener de 1923-, no fou fins al 1925 en què s'arribà a acords entre ambdós sindicats. En l'assemblea que celebrà l'abril del 1925 la Comarcal del Bages hi assistiren els dirigents de la Unió Companys, Amadeu Aragay i el president Francesc Riera (*La Terra*, 18-4-1925:2). Aquests mateixos dirigents serien presents a l'assemblea de la Comarcal del novembre del mateix any en què s'acordaria per unanimitat ingressar a la Unió (*El Diluvio*, 3-12-1925:15). De totes maneres, la Comarcal del Bages ja constà com a adherida a la Unió el juliol del 1925 en el manifest a l'opinió pública que llançà aquesta central sindical. Juntament a la Comarcal del Bages, en el manifest aparegueren les seccions locals de rabassaires de Sant Salvador de Guardiola i de Sant Vicenç de Castellet i els sindicats agrícoles d'aquesta mateixa població, de Rajadell i de Fals (GENERALITAT DE CATALUNYA: *Els contractes de conreu...*:19-20).

Fonollosa, Sant Joan de Vilatorrada, Artés, Sallent i Pont de Vilomara¹²⁸.

Durant el bienni 1923-1924, però sobretot el 1923, també es dedicà una atenció especial al Vallès Occidental, una de les àrees *primàries* de la Unió. S'hi feren en total dinou actes propagandístics -setze el 1923 i tres el 1924-¹²⁹. Hagueren de ser especialment fructífers els mítings de Sabadell -per constituir la Societat Comarcal de Rabassaires de Sabadell l'estiu d'aquell any-, el d'Ullastrell, els dos de Viladecavalls, el de Castellbisbal i el de Sant Cugat del Vallès. Totes aquestes poblacions ingressaren a la Unió entre 1923 i 1925. Cal tenir en compte, però, que en altres poblacions de la comarca -almenys del districte electoral de Sabadell- també hi podien haver associats rabassaires que pertanyessin a la Societat Comarcal. En el moment de la constitució d'aquesta Comarcal el setembre de 1923 aquesta tenia afiliats a totes les poblacions del districte: Barberà, Cerdanyola, Ripollet, Polinyà, Palau-solità, Santa Perpètua, Sant Cugat, Sant Quirze, Sabadell, Sentmenat i Castellar del Vallès¹³⁰. El 1925, però, tant sols tenien delegació local pròpia dins la Unió les cinc darreres¹³¹.

Pel que fa al Baix Llobregat la campanya de mítings del 1923 també significà la

---

¹²⁸ Cal tenir molt present, però, que les quatre darreres d'aquestes poblacions no em consta que arribessin a tenir als anys vint societat o secció local rabassaire pròpia. Probablement estarien integrades dins la Comarcal. En la crònica del míting d'Artés de març de 1924 s'afirma que Companys parlà amb delegats rabassaires de Manresa, Sallent, Calders, Avinyó, Cabrianes, Horta i Monistrol (*El Diluvio*, 5-3-1924:22). En el míting de gener de 1924 a Sant Vicenç de Castellet hi participà una delegació de rabassaires de Callús. En el del maig de 1924 a Viladecavalls hi participà una comissió de Mura. I en el que se celebrà l'abril del 1928 a Navarces hi assistí una comissió de pagesos de Navàs.

¹²⁹ De fet aquesta comarca fou la que rebé més actes de la Unió -si deixem de banda, és clar, el *Martorellenc*, que en rebé 63- entre 1922 i 1930: 38.

¹³⁰ *La Terra*, 25-8-23:1; *L'Avenir*, 1-9-23.

¹³¹ Barberà del Vallès havia cotitzat a la Unió de l'octubre al desembre de 1922 (*La Terra*, 15-4-1923:6), però posteriorment se'n deslligà. Dins el Vallès Occidental la Unió també hagué de tenir força simpatitzants o alguns associats a Terrassa, encara que als anys vint mai em consta que aquesta ciutat tingués delegació local pròpia dins el sindicat rabassaire. En l'assemblea que celebrà la Unió el novembre de 1922 hi assistí per primer cop en un acte del sindicat rabassaire un representant rabassaire de Terrassa (*El Diluvio*, 28-11-1922:18). El desembre del mateix any la Unió celebrà un míting a Terrassa, i molt sovint comissions de rabassaires d'aquesta població es desplaçaren en altres llocs per assistir a actes propagandístics rabassaires: en el míting de Sant Vicenç de Castellet del gener de 1924; en el de Viladecavalls del maig de 1924 -on també hi assistí una comissió de Vacarisses-; en el de Gelida del gener de 1925; i en el de Martorell de març de 1928. Els anys trenta sí que Terrassa tindrà secció local rabassaire.

consolidació de la comarca dins la Unió, tot i que es perdé Molins de Rei¹³². En aquest any es constituïren les societats rabassaires de Sant Feliu, Cervelló, Esparraguera i el Papiol. El desembre de 1922 s'havia constituït la de Sant Boi. Totes aquestes poblacions reberen mítings de la Unió des del desembre de 1922 i al llarg del 1923. Com també en rebé Abrera, que el 1925 constaria com a associada a la Unió. En canvi, Olesa i Begues, tot i rebre durant el 1923 un acte propagandístic cada una d'elles, no arribaren a constituir-se com a secció local, malgrat que podien tenir pagesos associats a aquesta central a través de la Federació de Rabassers de Catalunya, amb seu a Martorell, que funcionava com a federació comarcal afiliada a la Unió¹³³.

El 1924 la Unió de Rabassaires arribà al seu màxim potencial social durant els anys vint. En aquest any aconseguí tenir prop de 4.500 afiliats. El 1923 havia superat els 4.000 i el 1922 havia arribat als 2.650. El 1925 tornà a baixar per sota de la ratlla dels 4.000. I el 1927 estigué a punt de baixar la dels 3.000¹³⁴. Durant el 1925 el nombre de mítings rabassaires davallà força: només quinze. I la majoria d'aquests quinze foren molt més de *renovació de confiança* -segons la definició feta pel president Riera esmentada més amunt- que *d'orientació* o conquesta. Possiblement l'únic que fou de conquesta va ser el de la Beguda Alta, el gener de 1925, ja que, sense haver-li descobert cap relació amb la Unió fins a aquesta data, aquesta població apareixerà com a federada al sindicat rabassaire en el manifest que aquest publicà el juliol de 1925. Les adhesions i afiliacions detallades en aquest manifest marquen l'àmbit geogràfic fonamental per on s'implantà la Unió durant la dècada dels vint¹³⁵.

---

¹³² Molins de Rei havia cotitzat a la Unió com a secció local del setembre al novembre de 1922 (*La Terra*, 15-4-1923:6).

¹³³ Castellví de Rosanes, per exemple, tenia pagesos afiliats a la Federació de Rabassers de Catalunya (*La Terra*, 8-3-1930:3). Olesa també havia rebut un míting el 1922. Pagesos d'Olesa havien assistit almenys a dos mítings diferents de la Unió: al de Pont de Vilomara de novembre de 1924 i al de Martorell de març de 1928. També altres poblacions de la comarca que no estigueren adherides als anys vint a la Unió participaren a algun míting rabassaire: la Palma i Vallirana al míting de Cervelló de febrer de 1924 i Sant Andreu de la Barca al de Martorell del mateix mes.

¹³⁴ Aquestes xifres estan deduïdes dels estats de comptes de l'entitat les fonts dels quals he detallat més amunt. Les xifres concretes de socis del 1923, 1924, 1925 i 1927 són exactament: 4.170, 4.401, 3.985 i 3.054 respectivament.

¹³⁵ Aquestes adhesions i afiliacions es poden deduir del quadre 3.2. -*Societats i seccions locals de la Unió de Rabassaires (1922-1930)*-. Són totes les poblacions que no tenen cap any d'abandonament del sindicat, excepte Argentona, Corbera de Llobregat, Polinyà del Vallès i Caldes de Montbui, que s'afiliaren a la Unió amb posterioritat al 1925.

Amb la recuperació de l'activitat propagandística i de conquesta territorial a partir de 1928 s'aconseguí federar la societat agrícola *La Redempció* d'Argentona i una secció local de Caldes de Montbui i també es guanyaren les adhesions dels sindicats agrícoles *La Justícia* de Tiana i *El Progrés* d'Ullastrell, a més dels sindicats o cooperatives agràries de Corbera, Polinyà, Viladecavalls, Martorelles i Mollet¹³⁶. Però el salt qualitatiu -més que quantitatiu- important quant a l'acció propagandística i al desplegament territorial en aquesta darrera etapa cal situar-lo el 1930 quan s'aconseguí sortir per primer cop dels límits de la província de Barcelona i penetrar en la de Tarragona. Cinc conferències, celebrades a les comarques del Baix Penedès, Alt Camp i Conca de Barberà, certifiquen l'expansió cap al sud de la Unió. Una expansió, però, que no serà efectiva fins al 1931, ja que no em consta que abans de la proclamació de la II República cap entitat agrària de les comarques tarragonines ingressés a la Unió¹³⁷. Segons les ressenyes periodístiques sobre els actes d'aquest sindicat a la província de Tarragona el 1930, la Unió fou molt ben rebuda. En la conferència de Companys a Valls, que fou la que obrí les portes tarragonines a aquesta central sindical, hi assistiren "representaciones y grupos de la mayoría de pueblos de la comarca". I en el míting del primer de maig d'Aragay i Picó a Cabra del Camp també hi hagué "nutridas representaciones de los pueblos comarcanos"¹³⁸. El Baix Penedès, l'Alt Camp i el Tarragonès seran els feus rabassaires

---

¹³⁶ El míting que es preveí fer el maig del 1928 a Argentona fou prohibit pel govern civil (*El Diluvio*, 24-5-1928). Pel que fa a la secció local de Caldes de Montbui, tot i que *El Diluvio* (6-5-1930:18) afirmés que era el "sindicato agrícola de Caldas" [el que estava] "adherido a la Unión de Rabassaires", és poc probable que aquesta adhesió es referís al Sindicat Agrícola de Caldes de Montbui, fundat el 1914 i presidit el 1930 per Francesc de P. Tomàs Sayol, vocal de la junta de l'IACSI en aquest mateix any. Si bé és cert que dins el mateix sindicat existia corrents favorables a la Unió, és difícil que aquests corrents aconseguissin dominar el sindicat abans del 1931. La prova més evident és que al setembre de 1931 es fundà un sindicat d'esquerres -el Sindicat Agrícola Rabassaire de Caldes de Montbui- paral·lel al sindicat de 1914. El 1929, dins aquest sindicat agrícola existia una secció "d'obrers trilladors" dominada per una tendència sindical i política republicana. Aquest any aquesta secció participà, per exemple, en els actes de l'aniversari de la victòria dels republicans sobre els carlistes" (*El Diluvio*, 4-8-1929:13). Aquest aniversari se celebrava cada any i sempre hi era convidat Lluís Companys per tal que hi fes un parlament.

¹³⁷ Només existeix la possibilitat que la societat agrària de Cabra del Camp fos l'excepció, ja que fou l'organitzadora de l'acte propagandista de la Unió el primer de maig de 1930. Antoni GAVALDA, al seu llibre *El pensament agrari de l'anarcosindicalisme...*:108-109, afirma -basant-se en un article publicat a *Acción* el 23 de novembre de 1930- que "alguns pagesos de Cabra del Camp, davant del perill de desnonaments, havien intentat entrar a l'organització rabassaire", en referència a la Unió.

¹³⁸ *El Diluvio*, 31-1-1930:13; 3-5-1930:2.

tarragonins dels anys trenta¹³⁹.

L'activitat propagandística de la Unió en la dècada dels vint es quedà sense penetrar tant a les províncies de Girona i Lleida com a les comarques barcelonines d'Osona i el Berguedà¹⁴⁰. L'única presència del sindicat en aquestes zones hagué de ser a través del periòdic *La Terra*¹⁴¹.

---

¹³⁹ Cal indicar que la Unió, des de la seva mateixa fundació, mai deixà de pensar en la província de Tarragona com a zona a conquerir. Ja en la primera assemblea que celebrà el sindicat -el 14 de maig de 1922 a Martorell- s'acordà "responder a entidades de otras comarcas, como Vendrell y Mataró, que al enterarse por la prensa de la campaña que se realiza piden que se extienda allí la propaganda iniciada por el señor Companys, acordándose hacerlo cuando las realidades de tiempo y trabajo lo permitan" (*El Diluvio*, 16-5-1922:26). El gener de 1923 *La Terra* (30-1-1923:4) anuncià que el propagandista de la Unió Font Marió estava explorant l'esperit dels pagesos del Baix Penedès per mirar d'estendre la campanya per aquesta comarca. El març de l'any següent, el 1924, s'anuncià per primera vegada en ferm, tot i que no es realitzaria, un míting al Vendrell (*El Diluvio*, 11-3-1924:39). El mes anterior a aquest anunci s'havia lamentat des de *La Terra* (16-2-1924:2) la suspensió del periòdic republicà *Natura*, del Vendrell, perquè "esperàvem que el seu concurs, en la nostra propera empresa de propaganda en el districte de Vendrell, ens hauria sigut de molta utilitat". El 1928 també s'anuncià la possibilitat de celebrar un míting al Vendrell. Però la suspensió de la campanya per ordre del govern civil al maig d'aquell any ens impedeix saber si l'anunci era fonamentat o no. Per altra banda, el maig de 1924, després que la Unió fes gestions a través de Marcel·lí Domingo per celebrar un míting a Barberà de la Conca, l'exdiputat provincial per Montblanc Maties Guarro comunicà a la Unió que la cooperativa de Barberà havia pres l'acord de convidar a la Unió a celebrar-hi un míting (*La Terra*, 3-5-1924:3 i 17-5-1924:1). Malgrat aquesta oferta, el míting no es realitzà.

¹⁴⁰ Al Berguedà la Unió arribaria a tenir set delegacions locals el 1933. En canvi, a Osona, sols una, la de Prats de Lluçanès. A l'octubre de 1925 Aragay donà una conferència a Gironella, del Berguedà, sobre el tema *Educació ciutadana*. Tot i que la conferència no fou organitzada per la Unió ni, en principi, estava previst que Aragay fes propaganda rabassaire, *El Diluvio* (4-10-1925:14), tot anunciant la conferència, digué que "hay entre los rabassaires [de Gironella] gran impaciencia por oír al incansable líder de la emancipación campesina". Sobre les dificultats de la penetració de la Unió a Osona als anys trenta vegeu CASANOVAS PRAT, Josep: "L'associacionisme agrari a Osona (1903-1939). Transformació i conflictivitat al camp osonenc contemporani" a *Estudis d'Història Agrària*, núm. 10, 1994.

¹⁴¹ L'única població d'aquestes àrees geogràfiques amb la que la Unió mantingué contactes fou amb Llançà, de l'Alt Empordà. En aquesta població es publicava *Nova Vida*, des del qual, en diferents ocasions, es defensà la Unió i el seu programa, sobretot a través dels articles dels republicans Jaume i Pere Purcalles, els quals seran els organitzadors de la Unió de Rabassaires als anys trenta a la província de Girona (PUJOL, Rafael i CLARA, Josep: "Acció Social Agrària de les terres gironines" a *Revista de Girona*, núm. 81 i 84, 1977 i 1978).

3.1.2.2. *La Terra*, portaveu de la Unió de Rabassaires.

La repressió política i sindical de la dictadura hauria pogut causar un cop mortal a la Unió, sobretot a partir de 1926, si aquesta no hagués pogut comptar amb un altre element propagandístic i de cohesió importantíssim: el portaveu *La Terra*. El redactor en cap del periòdic el 1923-1924, Pere Esmendia, ho va dir molt clarament pocs mesos després del cop d'estat: "Si la Unió de Rabassaires (...) fos privada d'aquest senzill portaveu, reberia una ferida tan punyent i dolorosa que qui sap si podria sobreviure (...). El periòdic és, indiscutiblement, el més poderós auxiliar que té la Unió (...). Què fariem sense ell?"¹⁴². Precisament per això, Companys, director oficial de *La Terra* des de la seva fundació, tingué molta cura del fet que durant la dictadura no se suspengués per motius polítics el periòdic. Revistes republicanes -amb les que *La Terra* i la Unió mantingueren una relació d'amistat i cordialitat importants- com *La Lluita*, de Rubí, *Nova Vida*, de Llançà o *Natura*, del Vendrell sofriren llargs períodes de suspensió. *La Terra*, contràriament, sols hagué de sofrir la censura. I encara que en molts números aquesta *mutilà* bona part dels articles d'opinió, no s'obligà mai -ni un sol número- al tancament del periòdic¹⁴³.

La Terra, a l'igual que el míting, fou també un important i fonamental element d'organització del sindicat rabassaire. Durant la dictadura es convertí en el més valuós "nexa de relació entre els associats" rabassaires, segons es reconeixia des del mateix periòdic¹⁴⁴. Tingué, de fet, la mateixa importància que per a tots els partits i sindicats de l'època significava tenir un portaveu. Importància brillantment assenyalada per Tuñón de Lara: "todo periódico de este género se convierte, por el simple hecho de su distribución y difusión, en un factor de carácter organizativo. Muchas veces adonde no llegó la estructura orgánica del movimiento laboral, llegó el corresponsal del periódico

¹⁴² *La Terra*, 29-12-23:2. El republicà Eladi Gardó, amic personal de Companys, com a president de la Federació Regional de Cooperatives de Catalunya, el 1927 diria unes paraules semblants a les d'Esmendia en referència a la seva federació -la qual compartia certs postulats polítics i sindicals amb la Unió- i el seu portaveu *Acción Cooperatista*: "sin periódico una organización como la Federación de Cooperativas de Cataluña carecería de importancia y su existencia se haría casi imposible. Es el periódico la voz, el pensamiento y casi la acción de quienes dirijan, para llegar al alma y al cerebro de los afiliados; y del acierto de la inspiración y los dotes de los que lo confeccionen depende, que produzca todos los efectos que por arma tan potente como es la prensa puedan lograrse el fin que se persiga. Gracias, pues, a la existencia de *Acción Cooperatista*, que cumple esa finalidad y que constituye el factor relación y propaganda que es indispensable a toda organización" (GARDÓ, Eladio: *La cooperación catalana. Recopilación histórica, 1898-1926*, Barcelona, s.d. [1927 ?]:333).

¹⁴³ Sobre la repressió contra la premsa catalana durant la dictadura vegeu el capítol "Mediatització de la informació a Catalunya" de ROIG ROSICH, Josep M.: *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Barcelona, 1992.

¹⁴⁴ *La Terra*, 3-1-25:1.

en torno al cual se forma un pequeño grupo. El periódico implica hábitos de correspondencia, administración, regularidad de fechas y, sobre todo, la creación de una red de personas en torno a esta tarea"¹⁴⁵.

Els dos directors més influents la Unió als anys vint, Companys i Aragay, coneixien perfectament la importància que per al progrés d'un sindicat significava un portaveu. Ambdós eren gats vells en el periodisme de batalla, segons expressió de l'època, i comptaven amb una veritable vocació periodística. Companys havia participat des de 1904-1905 a *La Publicidad* com a reporter. Entre 1912 i 1915 va arribar a dirigir aquest diari i a ser-ne el redactor en cap. Havia fundat i havia estat redactor en cap el 1912 del setmanari *La Barricada* -que, segons Torrents i Tassis, no passà del número quatre- i del combatiu diari *La Lucha* a partir de 1916, fins que desaparegué el 1919. Els anys trenta serà el fundador i director del diari *La Humanitat*. Durant la guerra, segons Josep Maria Poblet, adquirí els drets en propietat de *La Campana de Gràcia* i va fundar el diari *Última Hora* i el magazine *Catalans!*¹⁴⁶. Emilio Navarro definí a Companys el 1915 com a "ante todo, periodista". I continuava dient que "en el periodismo republicano ha conquistado sus mejores lauros y ama su profesión, que coincide absolutamente con sus aficiones y aptitudes"¹⁴⁷. Companys firmà el manifest fundacional del Partit Republicà Català el 1917 com a periodista¹⁴⁸. Durant la dictadura de Primo de Rivera constà com a director, almenys sobre el paper, dels periòdics republicans *L'Avenir*, de Sabadell, *La Lluita*, de Rubí i *La Acción*, de Terrassa, a banda de *La Terra*. La inseguretats amb la que s'havien de moure aquest tipus de publicacions durant aquell període aconsellava fer constar com a director un polític de prestigi, com podia ser Companys, el qual tenia la categoria i condició -sempre reconeguda en tots els medis- de diputat a Corts cessat pel cop d'estat.

Per la seva banda, Aragay havia col·laborat assíduament en tots els periòdics republicans radicals de Barcelona després de 1907. Va fundar a Sabadell el periòdic contrari a la Solidaritat Catalana *¡Rebeldes!*. Fundà després *El Combate* i va dirigir el setmanari *El Pueblo*, convertint-lo en diari. El 1915 col·laborava a *Revolución* de Barcelona i a

¹⁴⁵ TUÑÓN DE LARA, Manuel: *El movimiento obrero en la historia de España*, Madrid, 1972:151.

¹⁴⁶ CADENA, J.M.: "El periodista combatiu: *La Barricada* i *La Lucha*" a BARRERA, Heribert i altres: *Lluís Companys. Trajectòria d'un president*, Barcelona, 1991; POBLET, Josep M.: *Vida i mort de Lluís Companys*, Barcelona, 1976:17; TORRENT, Joan i TASSIS, Rafael: *Història de la premsa catalana*, Barcelona, 1966:534.

¹⁴⁷ NAVARRO, Emilio: *Historia crítica...*:209.

¹⁴⁸ PÉREZ BASTARDAS, Alfred: *Els republicans nacionalistes i el catalanisme polític: Albert Bastardes i Sampere (1871-1944)*, Barcelona, 1987:306 (I vol).

*Sabadell Federal*¹⁴⁹. Aragay fou el redactor en cap i, a la pràctica, director i redactor de tots els articles no signats -que no eren pocs- de *La Terra* des de la mort de Pere Esmendia el setembre de 1924 fins almenys al 1931¹⁵⁰.

La idea de publicar *La Terra* com a portaveu de la Unió de Rabassaires fou anterior àdhuc a la mateixa constitució legal del sindicat. La revista hauria d'arrodonir la tasca propagandística que tan cuidadosament dirigia Companys i en la qual en principi comptava amb la beneficiosa ajuda dels periòdics republicans comarcals *L'Avenir* per al districte de Sabadell; *La Lluita* de Rubí i *La Acción* de Terrassa per al districte d'aquesta ciutat; *El Fructidor* per al de Vilafranca; i *Democracia* per al de Vilanova¹⁵¹. A part d'aquests, Companys aconseguí que el prestigiós diari republicà *El Diluvio* de Barcelona -amb el qual tenia molt bones relacions- es fes ressó de gairebé tots els mítings i assemblees que celebrà la Unió als anys vint¹⁵². Però el concurs d'aquests periòdics, en els quals Companys es va recolzar abans d'aparèixer *La Terra*, hauria estat insuficient. Molt més eficaç havia de ser comptar amb un portaveu propi. Per això en la primera assemblea pre-constituent de la Unió del 14 de maig de 1922 ja "[se] parló de la conveniència de editar una publicació agrària que fuese órgano de la Unión"¹⁵³. La idea es recollí immediatament i, en la següent assemblea del 3 de juny, s'aprovaren

¹⁴⁹ NAVARRO, Emilio: *Historia crítica...*:150.

¹⁵⁰ En moltes ocasions Aragay era esmentat als diaris dels anys vint com al director de *La Terra*, tal com féu *El Diluvio* el 16-4-1930:13.

¹⁵¹ La premsa comarcal republicana col·laborà en les tasques d'expandiment territorial de la Unió. En donar *La Terra* la notícia de la suspensió del periòdic *Natura* del Vendrell el 1924 es lamentà de la següent manera: "esperàvem que el seu concurs, en la nostra propera empresa de propaganda en el districte de Vendrell, ens hauria sigut de molta utilitat" (*La Terra*, 16-2-24:2).

¹⁵² En general, la Unió de Rabassaires fou ben tractada des de la premsa republicana de l'època, la qual publicava, se suposa que per mediació de Companys, les notícies o manifestos que la Unió demanava que es publicués. En el congrés d'aquest sindicat rabassaire del sis de gener de 1924 s'aprovà agrair "el concurs i col·laboració amb què la premsa catalana ens ha ajudat en la feina de propaganda, contribuint així a l'èxit de l'Assemblea. Infinitat de setmanaris i revistes dels pobles han convidat als seus llegidors a l'acte, essent de remarcar particularment l'interès dels volguts confreres *Fructidor*, de Vilafranca; *L'Avenir*, de Sabadell; *Democracia*, de Vilanova; *La Acción*, de Terrassa; *La Lluita*, de Rubí; *Natura*, del Vendrell i molts d'altres d'aquesta província i de les de Tarragona i Girona. Els diaris de Barcelona, llevat de *La Vanguardia* i *La Veu de Catalunya*, també han publicat extenses ressenyes, molt particularment *El Diluvio*" (*La Terra*, 12-1-1924:2-3). Fins i tot la premsa republicana de Madrid tingué en compte a la Unió. En *La Terra* del 29-3-1924:2, amb motiu del viatge que uns comissionats de la Unió havien de fer a Madrid, es diu que la Unió intentarà utilitzar la premsa de Madrid per pressionar al govern comptant amb que "el Sr. Companys imposarà sa influència, que és molta, entre el periodisme madrileny (...). La cooperació de la premsa de Madrid pot ésser d'una utilitat insospitada per la Unió de Rabassaires". Després del viatge, *La Terra* (5-4-24:2) donava la notícia que tots els diaris liberals madrilenys parlaren "amb encomi i respecte de la nostra organització". El 1928 Aragay també reconegué que "en Madrid hay periódicos que nos prestan su solidaridad" (*El Fructidor*, 24-3-1928).

¹⁵³ *El Diluvio*, 16-5-1922:26.

els estatuts -elaborats per Duran i Cañameras- de la publicació. Companys admeté encarregar-se dels treballs d'organització de la revista i es constituí una societat anònima editora. En l'assemblea del 18 de juny es nomenà un consell de redacció interí presidit per Francesc Riera i es confià la gerència a Companys¹⁵⁴. Finalment, en l'assemblea ja constituent del 6 d'agost s'anuncià que s'havia cobert tota l'emissió d'accions per a la publicació de *La Terra*. Aquesta aparegué per primer cop a la llum pública el 15 d'octubre d'aquell any¹⁵⁵.

La Terra arribà a ser una prolongació de la Unió. Allí on geogràficament no arribà el sindicat hi arribà *La Terra*. I si bé el tiratge d'aquesta era inferior al del nombre de socis del sindicat, als anys vint la revista aconseguí abastar poblacions i comarques que el sindicat no pogué atènyer. La presència de *La Terra* en aquestes poblacions hagué de ser un element molt valuós per a la posterior expansió de la Unió als anys trenta. D'alguna manera, en aquestes poblacions no conquerides inicialment pel sindicat -sobretot de les comarques de fora la província de Barcelona-, *La Terra* sembrà la llavor, el fruit de la qual recolliria la Unió als anys trenta.

¹⁵⁴ El Consell de redacció quedà finalment constituït per Riera com a president, [?] Font com a vice-president, el mateix Duran com a secretari i Joan Bonastre, Josep Ricart i Aragay com a vocals. Aquest consell, però -segons Duran i Cañameras al seu *Dietari*:703-, no s'arribà a reunir mai.

¹⁵⁵ Entre el primer número i el número quinze (15-6-1923) fou quinzenari. Sortia els dies 15 i 30 de mes. Excepcionalment, als mesos de novembre de 1922 i del febrer de 1923 només aparegué el número del dia 15. Tenia un format de 26'5 X 20 centímetres, molt semblant al de les revistes agrícoles del moment com *Agricultura* o la *Revista de l'IACSI*. Tenia 14 pàgines. El subtítol era: *Revista Popular Agrària. Portaveu de la Unió de Rabassaires de Catalunya*. A partir del número setze (15-7-1923) s'introduïren una sèrie de canvis, la major part dels quals es mantingueren almenys fins al 1931. El format passà a ser de 42'5 X 30. El nombre pàgines es reduïren a quatre. I el preu, per tant, també baixà: de vint-i-cinc cèntims que costava un exemplar de la primera etapa es passà a quinze cèntims. La periodicitat passà a ser setmanal. Sortia cada dissabte i ho féu ininterrompudament almenys fins al gener de 1930. En el subtítol s'eliminà la part que deia *Revista Popular Agrària*. A partir del número de 8-3-1930 s'introduí una altra modificació en el subtítol: l'expressió *Portaveu de la Unió de Rabassaires de Catalunya* es canvià per *Portaveu dels treballadors del camp de Catalunya*.

Malgrat la important difusió geogràfica, cal tenir present que *La Terra* tenia un tiratge que no anava més enllà dels 1.000 exemplars. Quan el redactor en cap del periòdic el 1923-24, Pere Esmendia, el gener de 1924, llançà la proposta de fer obligatòria la recepció de *La Terra* per part de tots els associats de la Unió, argumentà que la revista tenia un tiratge molt curt: "els que llegeixen *La Terra* són els únics convençuts de cada poble. Són aquesta selecció de 10 ó 12 homes abnegats". Esmendia afirmà que un poble amb 100 socis rabassaires solia comprar uns dotze o quinze exemplars com a molt¹⁵⁷. Segons aquestes xifres, si la Unió tenia el 1924 4.400 associats, el periòdic es venia com a màxim a uns 600 afiliats¹⁵⁸. La notícia, diverses vegades publicada, que es repartien gratuïtament exemplars endarrerits de *La Terra* a qui ho sol·licités per tal de dipositar-los en llocs públics com cafès o barberies per fer propaganda dels ideals de la Unió, demostra que solien sobrar bastants exemplars de cada número¹⁵⁹. Per altra banda, en l'intent d'arribar a on no arribava la Unió, *La Terra* oferí un servei exclusiu per als subscriptors que no era extensiu a tots els associats del sindicat: un consultori jurídic. El servei l'oferí des del novembre de 1922, en un moment en què la Unió com a tal encara no el prestava, amb la qual cosa es pot dir que sindicat i portaveu s'intercanviaren papers. Probablement, però, no fou més que una estratagema ben legítima per aconseguir nous lectors.

En el relatiu baix tiratge del periòdic, hi degué influir el fet que *La Terra*, en general, visqué bastant allunyada de la realitat local sindical i agrària més pròxima a la pagesia. *La Terra* va ser administrada i redactada sempre des de Barcelona sense disposar d'una bona xarxa de corresponsals locals o comarcals¹⁶⁰. Com a conseqüència, estigué força

---

¹⁵⁷ *La Terra*, 19-1-24:3. Esmendia proposava que *La Terra* arribés de franc a cada soci a canvi d'augmentar un xic la quota d'associat. Afirmà que els anuncis eren imprescindibles per mantenir econòmicament la revista. La proposta d'Esmendia fou rebutjada per falta d'unanimitat en l'assemblea del sindicat del 27 d'abril de 1924 (*La Terra*, 3-5-1924:3). Aquesta proposta es faria efectiva als anys trenta.

¹⁵⁸ El nombre d'exemplars que conec que arribaven a dues poblacions diferents confirmen aquestes xifres. A Masquefa arribaven entre 14 i 15 exemplars setmanals el 1924 pel que es dedueix del deute que tenia aquesta població amb la redacció (*La Terra*, 16-8-24:3). I a Teià el 1923 hi arribaven 7 exemplars, quan la societat local adherida a la Unió tenia 73 socis (*La Terra*, 15-6-1923:11).

¹⁵⁹ *La Terra*, 20-10-1923; 17-11-1923:3.

¹⁶⁰ Els diferents redactors en cap que tingué als anys vint sempre visqueren a Barcelona. Foren Ernest Ventós i Duran i Cañameras fins al juny de 1923 (*La Terra*, 15-6-1923:3) -tot i que Duran i Cañameras afirma al seu *Dietari*:703 que en realitat, a la pràctica, el primer redactor en cap fou ell exclusivament-; Pere Esmendia, del juny de 1923 fins al setembre de 1924; i Aragay, a partir d'aquest moment i ja fins el 1930. Dels quatre redactors, Pere Esmendia fou el que tingué una vinculació més directa amb la pagesia mentre fou redactor, ja que els caps de setmana els passava a la masia dels seus pares -que eren pagesos- a Rubí. Ell mateix havia estat pagès. Fins al número 73 (16-8-1924), *La Terra* tingué la Redacció i Administració al carrer Calders, 12, 1er, de Barcelona. A partir de l'octubre de 1924 tingué l'Administració al carrer Escudillers, 53 -casa on Aragay regentava una sastreria- i mantingué la Redacció

desconnectada del sindicalisme de base rabassaire que es covia a les comarques amb afiliació de la Unió. No li arribaren, o no les buscà, les informacions sobre les actuacions concretes de les societats rabassaires ni, per exemple, sobre la problemàtica concreta -de casos concrets, valgui la redundància- al voltant de les relacions contractuals entre pagesos i propietaris. *La Terra* pràcticament no parlà mai de desnonaments reals, específics, ni dels judicis que se seguïen sobre aquests. Per altra banda, sobre la greu crisi del vi, que afectava la gran majoria d'associats de la Unió, el portaveu rabassaire més aviat la ignorà. Només es donaren notícies breus o se'n parlà mínimament en 30 números dels 91 que s'han conservat d'entre 1922 i 1930¹⁶¹, quan en la resta de revistes agràries publicades a les comarques rabassaires en cap número -o només molt excepcionalment- es deixà de parlar d'aquesta qüestió, si no s'hi dedicaven seccions o monogràfics sencers.

Més que un periòdic que informés de la realitat agrària i sindical local i comarcal, *La Terra* dels anys vint, en conjunt, fou un periòdic de caràcter bàsicament doctrinari -"una fulla de lluita i de difusió de doctrina", tal com els mateixos redactors la definien¹⁶², on els articles d'opinió, signants o no, portaren el pes principal del periòdic. No va ser mai una revista agrària més, que tractés especialment temàtiques agronòmiques o comercials agràries, com les que hi havia a l'època. Aquest aspecte sí que el deixà clar en l'article de salutació, en la primera pàgina del primer número: "Per a fer una revista d'ensenyança agrària, de difusió de moderns sistemes de cultiu, no ens haguéssim cregut en l'obligació

---

al carrer Calders. A partir del març de 1930 mudà la Redacció i Administració al carrer Joanqueres, 8, domicili en aquell moment de la secretaria general de la Unió (*La Terra*, 3-1-1931:2) i probablement també domicili particular d'Aragay -almenys fins al 1925 ho fou segons *La Terra*, 2-5-1925:1-.

¹⁶¹ En la col·lecció de *La Terra* que es conserva a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona, que he pogut completar amb un número conservat al Museu Vicenç Ros, de Martorell -el núm. 9 (15-3-1923), manquen els següents números entre els anys 1922 i 1930: núm. 39 (22-12-1923) de l'any 1923; núms. 46 (9-2-1924), 50 (8-3-1924), 51 (15-3-1924), 56 (19-4-1924), 70 (26-7-1924), 71 (2-8-1924), del 74 (23-8-1924) al 81 (11-10-1924), 84 (1-11-1924), 85 (8-11-1924) i 91 (20-12-1924) de l'any 1924; del núm. 96 (24-1-1925) al 102 (7-3-1925), 107 (11-4-1925), 109 (25-4-1925), del 113 (23-5-1925) al 116 (13-6-1925), del 119 (4-6-1925) al 138 (14-11-1925), del 140 (28-11-1925) al 144 (26-12-1925) de l'any 1925; de l'any 1926 al 1929 manquen tots els números; del 1930 manquen tots excepte els núm. 361 (8-3-1930), 379 (12-7-1930) i 390 (27-9-1930). Del 1929 vaig poder consultar la fotocòpia d'una portada del número corresponent al 10-8-1929 gràcies a la generositat de Ferran Balanza, de Martorell. I del 1930, a part dels tres números esmentats, conec els sumaris, que s'anaven publicant a *El Diluvio* -normalment el mateix dia en què apareixia el setmanari-, dels números corresponents als dies 22 i 29 de març, 5 i 26 d'abril, 10, 17 i 24 de maig, 7, 14, 21 i 28 de juny, 19 i 26 de juliol, 2 d'agost, 6 de setembre, 4 d'octubre i 7 de desembre. En tot cas, ni els números corresponents a aquests sumaris ni al de la portada del 1929 els he compatibilitzat dins els 91 números de *La Terra* que he dit que s'han conservat. Tots els comentaris i informació que he donat i donaré en aquest apartat sobre *La Terra* l'he basat en els susdits 91 números.

¹⁶² *La Terra*, 15-7-1923:2. Aquesta fou la definició que se li volgué donar quan es convertí definitivament en setmanari a partir d'aquest mateix número.

d'aparèixer, ja n'hi han"¹⁶³. I si bé s'especificava en el mateix article que "l'interès primordial de *La Terra* serà l'estudi de la qüestió social agrària i la defensa de les reivindicacions del cultivador", la perspectiva amb què s'estudià aquesta qüestió es caracteritzà per ser gairebé sempre general, que no tenia perquè ser defectuosa o falsa, però sens dubte era incompleta si no s'oferia o s'acompanyava també d'una perspectiva més local.

Certament, les informacions -de tota mena- sobre poblacions o societats locals adherides a la Unió foren ben escadusseres. Aquestes pràcticament només foren noticiables quan s'havia de ressenyar algun míting de la Unió dins les seves campanyes pels diferents districtes rabassaires. Fóra d'això, en comptadíssimes ocasions -en concret, n'he comptat quatre- se seguí des del setmanari algun assumpte local de cert interès amb una mica de deteniment. I en tot cas foren assumptes que es pogueren seguir pràcticament també des de la premsa diària de Barcelona per la transcendència política que tingueren: el conflicte de la comissió mixta de propietaris-rabassaires de Sant Sadurní, que va durar alguns mesos del 1923; les detencions i empresonaments de dirigents rabassaires locals de Cervelló i Martorelles després del cop d'estat de Primo de Rivera; el conflictiu canvi de direcció del Centre d'Obrers Agricultors de Sant Pere de Ribes el 1924 -i que suposà la baixa d'aquest Centre dins les files de la Unió-; i les acusacions per corrupció de l'alcalde i secretari de l'ajuntament de Sant Martí Sarroca també el 1924. Les xifres sobre notícies concretes locals per comarques, incloent aquests conflictes citats, aparegudes en els 91 números de *La Terra* d'entre 1922 i 1930 que s'han conservat, corroboren la poca perspectiva local del periòdic. Les comarques rabassaires -amb implantació de la Unió- de les que s'oferiren més notícies foren el Baix Llobregat i l'Alt Penedès amb tan sols trenta-dues cada una¹⁶⁴. Martorell fou la població que va rebre més atenció des de *La Terra* amb només 9 notícies, si deixem de banda els quatre conflictes esmentats que reberen una atenció especial. Dels 91 números consultats, en

---

¹⁶³ *La Terra*, 15-10-1922:1.

¹⁶⁴ Cervelló sol, amb el conflicte de les detencions, ja va rebre dotze notícies, Sant Sadurní onze i Sant Martí Sarroca vuit. En la resta de comarques el nombre de notícies fou el següent: sis de l'Anoia; vuit del Bages; nou del Barcelonès; tretze del Garraf, vuit de les quals eren de Sant Pere de Ribes; quinze del Maresme; vint del Vallès Occidental i vint-i-tres del Vallès Oriental, setze de les quals eren sobre Martorelles. S'han tingut en compte totes aquelles notícies relacionades amb la població o amb la societat rabassaire local de què *La Terra* n'havia fet esment, encara que no tinguessin res a veure amb la Unió, el camp o el sindicalisme. No s'ha inclòs, però, les notícies relacionades amb la propaganda oral de la Unió, ni les notícies que venien donades a través de cartes enviades des dels pobles com la secció de correspondència o del Consultori jurídic. A banda de les comarques rabassaires on estava implantada la Unió, *La Terra* publicà també poques notícies locals: cinc de Llançà, de la comarca de l'Alt Empordà; una de la Fuliola, de l'Urgell; una del Vendrell, del Baix Penedès; una de Mora d'Ebre, de la Ribera d'Ebre; i una sobre el Tarròs, de l'Urgell. D'aquestes poblacions, només Mora d'Ebre i el Vendrell no em consta que rebessin *La Terra*.

18 no es féu cap esment de cap població rabassaire¹⁶⁵.

Tampoc els subscriptors o corresponents col·laboraren a trencar el divorci entre la redacció i la realitat local. *La Terra* estava oberta a la publicació de cartes dels lectors i a ella hi dedicà la secció de *Cartes dels pobles*. No obstant això, en els 91 números sols es publicaren 108 cartes firmades des de pobles. Baluarts sindicals rabassaires com Martorell i Sant Sadurní -tal vegada els més importants de la Unió- no escriviren mai cap carta en aquesta secció. De totes les poblacions del Baix Llobregat només se'n publicaren quatre. Les poblacions que destacaren en aquesta secció foren Montornès (22), Ullastrell (11), Teià (10) i Santa Coloma de Gramanet (9). Aquestes quatre poblacions plegades gairebé arribaren a la meitat de totes les cartes provinents dels pobles que publicà *La Terra* fins al 1930.

I tampoc els principals dirigents pagesos de la Unió que vivien a comarques foren gaire afeccionats a escriure articles d'opinió a *La Terra*¹⁶⁶. El president Francesc Riera sols firmà tres articles entre 1922 i 1930. D'aquests dirigents destacà Josep Ricart, de Sant Pere de Ribes, vice-president de la Unió entre 1922 i 1924, amb 21 articles i Astre Janer, de Sabadell, primer secretari de la Unió, amb 14 articles. Ricart era també col·laborador assidu de *Democràcia*, de Vilanova i la Geltrú. A part d'aquests dos i de Riera, tan sols escriviren vuit delegats locals rabassaires més, sis d'ells amb un sol article: Salvador Raventós, de Gunyoles d'Avinyonet (4), Josep Font, de Sant Martí Sarroca (2), Pau Baqués, de Sant Pau d'Ordal (1), Pere Carol, de Sant Boi de Llobregat (1), Eusebi Daniel, de Pacs (1), Jaume Miró, de Sabadell (1), Joan Tetas, de Sant Jaume Sesoliveres (1), i Martí Torrents, de Vilanova i la Geltrú (1)¹⁶⁷. Ni Martrat, ni Josep Raventós, ni Bonastre, ni Buil ni Pere Aguilera -tots ells propagandistes orals de la Unió- firmaren mai cap article a *La Terra* -almenys en els 91 números conservats corresponents als anys vint i 1930-¹⁶⁸. Per contra, els sis directius que tingué la Unió en

---

¹⁶⁵ Convé insistir en què per deduir aquestes xifres no he tingut en compte les ressenyes sobre els mítings i conferències que celebrava la Unió. I en canvi, sens dubte, aquestes ressenyes foren la millor font d'informació local que oferí *La Terra*. Per tant, cal tenir present que la majoria d'informacions locals que oferí *La Terra* indirectament i que he intentat aprofitar al màxim per a aquest estudi no estan comptabilitzades dins les xifres sobre notícies concretes locals que he acabat d'oferir.

¹⁶⁶ Vegeu l'apèndix 10 titulat *Articulistes de La Terra (1922-1930). Nombre d'articles per etapes del periòdic.*

¹⁶⁷ Vegeu les ressenyes biogràfiques de Raventós, Font, Baqués, Carol, Daniel i Torrents a l'apèndix 9. No he tingut en compte per elaborar aquesta llista les cartes publicades a la secció *Cartes dels pobles*, que no pretenien ser exactament articles d'opinió, encara que a voltes tinguessin molta càrrega d'opinió. Tampoc he comptat les poesies. Pere Esmendia i Salvador Raventós en publicaren moltes a *La Terra*.

¹⁶⁸ Aguilera sí que ho féu a *La Lluita*, de Rubí, i a *Acción*, de Terrassa.

aquesta dècada residents a Barcelona -i que no eren pagesos- firmaren entre tots ells 153 articles: Aragay (76), Duran (31), Companys (15), Ventós (15), Esmendia (9) i Estartús (7). Sens dubte el pes urbà es deixà sentir molt en la revista.

Aquest pes encara fou més accentuat, si cabia, el 1930, quan pràcticament *La Terra* deixà de parlar del camp i es concentrà en la lluita política que es covia a la ciutat per aconseguir instaurar la República. El 8 de març de 1930, en encetar el periòdic una nova etapa, amb canvi de subtítol i l'adquisició de nous col·laboradors, s'expressà explícitament la voluntat de ser un periòdic urbà -o també urbà-: tot i ser "portaveu dels cultivadors del camp, [*La Terra*] ve a palesar el seu desig d'arribar al cor de la ciutat vital, per a fondre en ell els seus batecs (...). La pagesia catalana ve a fer acte de presència entre llurs germans [de la ciutat] a l'hora del dreçament civil". És molt possible que en aquells moments *La Terra* acabés sent més comprada i llegida a Barcelona que a les comarques rabassaires.

Malgrat tot, *La Terra* no deixà de seguir mai molt de prop les actuacions sindicals, propagandístiques i d'organització de la direcció i del comitè central de la Unió. A part, no convé oblidar el paper destacat que exercí en el vessant doctrinari sindical i polític, el qual sempre fou la base -i no se n'amagà mai- del periòdic. En el fons, aquestes dues qüestions, seguiment de l'actuació de la cúpula directiva del sindicat i desplegament doctrinari, a les quals s'ha d'afegir el fet que la revista es convertís en un factor de caràcter organitzatiu pel simple objecte de la seva distribució i difusió, es mostraren suficients per tal que *La Terra* exercís el paper de cohesionador de la Unió i de nexa de tots els seus associats. Paper que se li exigí i sabé complir eficaçment fins en els moments de més perill per a la subsistència del sindicat.

3.2. La terra per al qui la treballa o l'obsessió per a una llei de contractes de conreu.

L'aspiració cabdal de la Unió de Rabassaiers al llarg dels anys vint fou la d'aconseguir una llei de reforma agrària o, com a mínim, unes modificacions en la legislació vigent que milloressin les condicions laborals i contractuals de tots els cultivadors de la terra. No era una aspiració nova en el moviment sindical pagès català. Almenys des del segle XIX, les reivindicacions rabassaires apel·laven fonamentalment a la necessitat de canvis legislatius en el règim de propietat i contractació.

Durant tot el primer terç del segle XX hi hagué una assumptió molt generalitzada del fet que la qüestió rabassaire era un problema fonamentalment jurídic, que es podria resoldre a través de la legislació. Companys diria: "la solución del problema está pues en el Código, se ha de canalizar des de la Gaceta con mano enérgica y viril". I el seu correligionari Ernest Ventós afegiria que el problema rabassaire no és "sino un problema de solución jurídica en manos del poder gobernante, el actual o cualquier otro"¹. Era una concepció del problema que compartia gairebé plenament tot el republicanisme, el qual mai perdé una visió esperançadora de les possibilitats legisladores dels poders públics. Precisament un dels polítics republicans que es considera que va col·laborar més decisivament a col·locar la primera pedra de la Unió, Francesc Layret -probablement el principal mestre i orientador de Lluís Companys fins al seu traspàs el 1920-, tingué una fe cega en el poder de la llei, malgrat el radicalisme polític i sindical que abraçà en els darrers anys de la seva vida. Pere Coromines escrigué un article a *La Campana de Gràcia* el 1929 titulat "Francesc Layret, home de lleis", en què afirmava que "Gumersindo de Azcárate i Francisco Giner de los Ríos li havien emmotllat el pensament en la seva escola jurídica. Tots els problemes socials trobaven la seva fórmula en el concepte i en l'acció de l'Estat. Res no era impossible en religió, en sobirania, en organització social si podia entrar en la forma limitada d'una llei"². Serà el mateix *legalisme* que traspuà per tot arreu la Unió al llarg de la seva història i que s'emmotllà perfectament al reformisme social que, malgrat tot, governà bona part de les opcions polítiques i sindicals de l'Espanya del primer terç del segle XX. Cert que dins la primera Unió, com en el mateix Layret, existí un fort component de republicanisme obrerista que tenia sobrats motius de desconfiança en el règim de la Restauració -i més després de l'experiència del trienni bolxevic i de la duríssima repressió del 1920-1921-. Era una desconfiança molt pròxima a l'aprensió anarquista i anarcosindicalista cap a

¹ *El Diluvio*, 2-5-1928:21; 27-4-1927:14.

² *La Campana de Gràcia*, 30-10-1929.

aquest règim i cap a la viabilitat política per aconseguir lleis favorables. Fou, de fet, una dosi de desconfiança que no desaparegué mai dins la Unió, ni en temps de la II República, sostinguda pels sectors més radicals del sindicat. Però els reformistes i *legalistes* s'acabaren imposant dins aquesta organització rabassaire, encara que no sense problemes. La tradició de lluita reformista rabassaire per modificar la legislació era ja quasi centenària el 1922. I d'alguna manera el *legalisme* de la Unió i de Layret estava molt relacionat amb l'intervencionisme estatal per a la correcció de desigualtats socials i la protecció dels treballadors que reclamaven els republicans "socialistes" en la seva polèmica amb els republicans "individualistes" a mitjan segle XIX³.

En la tradició de lluita rabassaire *legalista* pesaven aspectes molt pròxims a la vida rutinària i diària del pagès. Aquest sabia que si només un jutge, esgrimint lleis i drets, el podia expulsar de la terra on treballava, només canviant aquestes lleis podia aconseguir l'anhelada estabilitat sobre aquesta terra. Josep Pla, amb el seu estil propi, en ple conflicte rabassaire als anys trenta ho descriuria així: "el pagès del Penedès és essencialment legalista. És un pagès que fa capítols matrimonials per dos matalassos, tres flassades i un llit. És un pagès que creu en l'autoritat constituïda i sent una admiració barrejada de pànic davant dels advocats, actuaris i procuradors (...). Quan el parcer sap que té darrera una llei en què estintolar-se, creix instantàniament"⁴. D'alguna manera era el que el 1927, Marcel·lí Domingo, des d'una visió més pròxima a la Unió, resumiria dient: "si hay alguna clase social que necesite la legalidad como único refugio es la clase que yo represento en estos momentos, la clase del pueblo"⁵.

Però no només l'arrel jurídica del problema o la tradició sindical rabassaire tutelada pel republicanisme van col·laborar a l'adopció d'una línia reformista *legalista* per part de la Unió de Rabassaires. El posicionament sindical d'aquesta central cal emmarcar-lo dins el domini sindical que a nivell d'Espanya i d'Europa exercí el reformisme agrari durant els anys deu i vint de l'actual centúria. El triomf de la revolució bolxevic a Rússia i la consegüent confiscació i el repartiment de terres dels grans propietaris, de l'Església i de l'Estat incidiren en el sorgiment i enrobustiment de forts moviments sindicals agraris arreu d'Europa que exigien una reestructuració de la propietat. Fos per la por al bolxevisme o per la fortalesa d'aquests moviments, o per ambdues coses alhora, fins a tretze països europeus endegaren reformes agràries entre 1918 i 1922: Alemanya,

---

³ GABRIEL, Pere: "Socialisme, lliurepensament i científisme" a vol V *Història de la Cultura Catalana*, Barcelona, 1994:158.

⁴ PLA, Josep: *Cròniques parlamentàries (1933-1934)*...:37.

⁵ *El Fructidor*, 26-11-1927.

Àustria, Bulgària, Estònia, Finlàndia, Sèrbia, Grècia, Hongria, Letònia, Lituània, Polònia, Romania i Txecoslovàquia⁶. Segons Paloma Biglino, aquestes reformes "en general, fueron llevadas a cabo para hacer frente a la excesiva concentración de la propiedad y a los problemas derivados de ella: baja productividad, pobreza de la población campesina y excesivo poder político de los terratenientes que en algunos casos coincidían con minorías dominantes extranjeras. El método seguido por las mismas para poner remedio a la situación existente fue sobre todo la parcelación. Con ésta, acompañada en algunos casos por la intención de fomentar el cooperativismo, se procuró crear una pequeña burguesía rural que sirviese de dique a la propaganda bolchevique y mantuviese alejado el peligro revolucionario. Sólo en los países donde los socialistas detentaron o influyeron directamente en el poder (Austria, Hungría y Alemania), la reforma agraria siguió un rumbo distinto: su principal objetivo fue favorecer el desarrollo de las pequeñas explotaciones, sin procurar la parcelación de las grandes propiedades"⁷.

L'impacte que produïren al conjunt d'Espanya aquestes refomes no fou lleu. La major part de les revistes sindicals agrícoles del moment en parlaren. A Catalunya, per exemple, mentre el portaveu de l'IACSI criticà les "reformas agrarias llevadas a cabo en diferentes países, afirmando que en ellas sólo hemos aprendido que no han dado los resultados que se esperaban"⁸, el portaveu de la Unió de Rabassaires, a banda de múltiples referències, dedicà almenys quatre articles a elogiar aquestes reformes⁹. Quasi totes les posicions polítiques i sindicals, inclosa la de la Unió, que reclamaven la necessitat d'una reforma agrària a Espanya als anys vint recordaven repetidament l'exemple d'aquells tretze països europeus que s'havien atrevit a tirar endavant una reforma sota paràmetres reformistes. La bona predisposició a que demostraren *tots* els governs espanyols que se succeïren al llarg dels anys vint per estudiar possibles reformes agràries -per tímides que fossin- estigué en part condicionada per aquelles tretze reformes europees.

Però a banda del context internacional, Espanya també comptava amb factors *interns* favorables a la reforma. Des de finals del segle XIX el pes del discurs del

---

⁶ BIGLINO, Paloma: *El socialismo español...*:216; CASTRO, Cristóbal de: *Al servicio de los campesinos. Hombres sin tierra. Tierra sin hombres. La nueva política agraria*, Madrid, 1931; DÍAZ DEL MORAL, Juan: *Las Reformas Agrarias Europeas de la Posguerra, 1918-1929*, Madrid, 1967.

⁷ BIGLINO, Paloma: *El socialismo español...*:219-220.

⁸ *RIACSI*, octubre/novembre de 1929.

⁹ "Resultados de la reforma agraria en Rumania" a *La Terra*, 15-6-1923:9; "La lluita per la terra al estranger" a *La Terra*, 29-9-1923:2; "La reforma agrària a Yugoslavia" a *La Terra*, 19-7-1924:2; "Resultados de la reforma agraria en la Europa central y oriental" a *La Terra*, 18-4-1925:3.

regeneracionista Joaquín Costa entre sectors liberals i republicans i la influència del reformisme social catòlic entre els sectors conservadors i catòlics imprimiren també un marcat accent reformista a bona part dels programes sindicals agraris. Segons Ricardo Robledo, "la influencia del discurso de Costa será duradera a lo largo del siglo XX, especialmente por la recuperación de la política agraria ilustrada y de los proyectos de F. Estrada, y por su papel difusor de las ideas de H. George (...). Dicho de otra forma, buena parte de los programas del reformismo agrario iban a tener como criterios la defensa del modelo de pequeña explotación como el más idóneo para impulsar el crecimiento económico, estabilidad y rentas bajas para el arrendatario, y suspicacia -más o menos beligerante- contra los terratenientes, por ser éstos los más favorecidos por el progreso del primer tercio de siglo"¹⁰. Eren uns criteris que la Unió de Rabassaires compartiria plenament. En la defensa de l'explotació familiar o de la petita propietat hi coincidiren ben diverses propostes de reformistes agraris que podien anar des dels catòlics a socialistes¹¹ i fins i tot arribar a certes tendències anarquistes¹².

Fins i tot en alguns sectors de la gran burgesia agrària havia anat prenent cos des de principis de segle una certa convicció del fet que un dels remeis per al problema social agrari a Espanya passava per la conversió dels jornalers en petits propietaris. L'aspiració de convertir el major nombre possible de jornalers i pagesos sense terra pròpia en petits propietaris havia estat recollida en la famosa Encíclica *Rerum Novarum* del papa Lleó XIII publicada el 1891, on per primer cop es plantejava en un document eclesial d'aquest tipus el problema sindical obrer¹³. D'aquesta manera, Luis Marichalar, el Vescomte d'Eza, una de les figures més rellevants del catolicisme social espanyol -gran propietari reformista-, serà l'inspirador dels principals projectes de llei de colonització que s'intentarà portar a cap des del govern i des de l'Institut de Reformes Socials a partir de 1907. En aquest any Eza era el successor de Gumersindo Azcárate en la presidència de l'IRS¹⁴. Fou l'any en què, sent també Director General d'Agricultura, s'aprovà l'anomenada llei Besada -patrocinada pel ministre de Foment, González Besada- que creà la *Junta Central de Colonización y Repoblación Interior*. F.J. Monclús i J.L. Oyón

---

¹⁰ ROBLEDO HERNÁNDEZ, Ricardo: *Economistas y reformadores españoles: la cuestión agraria (1760-1935)*, Madrid, 1993:106.

¹¹ BIGLINO, Paloma: *El socialismo español...*

¹² GAVALDÀ TORRENTS, Antoni: *El pensament agrari de l'anarcosindicalisme...*; MALEFAKIS, Edward: *Reforma agraria y revolución campesina en la España del siglo XX*, Barcelona, 1972: 183.

¹³ Vegeu el capítol "Crear muchos pequeños propietarios" del llibre de Juan José CASTILLO: *Proprietarios muy pobres...*:229-254.

¹⁴ Es mantindrà en la presidència d'aquest Institut fins al 1921.

creuen que en la persona i el pensament d'Eza "se condensa el espíritu de la actuación de la Junta y de su evolución histórica hasta 1926", any en què fou dissolta¹⁵. L'objectiu de la Junta era afavorir la formació de colònies agrícoles que, segons la mateixa llei, havien de repoblar "nuestro territorio, de manera que las pequeñas explotaciones constituyan la masa del ejército conquistador". Es tractava d'"arraigar en la nación a las familias desprovistas de medios de trabajo o de capital para subvenir a su sustento, oponiendo un dique a la emigración y repoblando el país, determinando además, un cultivo adecuado en terrenos improductivos o insuficientemente cultivados"¹⁶. La Junta es dedicà a ampliar l'àmbit de la llei Besada, elaborant-se fins a quatre projectes de colonització: el primer el 1911, el segon el 1917, el tercer el 1919 i l'últim el 1921. La qual cosa demostra que la tasca de la Junta, com diuen Monclús i Oyón, no fou immobiliària, com podria deduir-se de l'escassa repercussió pràctica de les seves activitats: "el inmovilismo residía más bien en los órganos legislativos encargados de sancionar las propuestas y de elaborar con más decisión el problema agrario"¹⁷. Al 1926 la Junta Central de Colonització havia establert 11.028 hectàrees de superfície total en 1.670 lots diferents de colònies agrícoles¹⁸. La major part de terres establertes eren del sud d'Espanya.

A part d'aquests projectes, també cal apuntar el de reforma fiscal de Santiago Alba del 1916 d'inspiració georgista. Precisament Henry George fou molt estimat dins la Unió de Rabassaires¹⁹. El projecte imposava una sobretaxa graduada, que anava del 15 al 30 per cent, a tots els increments no acreditats del valor de la terra, de manera que afectava, sobretot, a la gran propietat. Era una reforma agrària encoberta, que tampoc pogué portar-se a cap atesa la pressió de la gran propietat²⁰.

---

¹⁵ MONCLÚS, F.J. i OYÓN, J.L.: "De la colonización interior a la colonización integral (1900-1936). Génesis y destino de una reforma agraria técnica" dins GARRABOU, Ramon i altres (eds.): *Història Agraria de la España Contemporánea*, vol.III, Barcelona, 1986:354.

¹⁶ CASTRO, Cristóbal de: *Al servicio de los campesinos...*:189.

¹⁷ MONCLÚS, F.J. i OYÓN, J.L.: "De la colonización interior...356-358.

¹⁸ CASTRO, Cristóbal de: *Al servicio de los campesinos...*:193.

¹⁹ En nombrosos mítings rabassaires es diria que la Unió era una gran defensora de l'impost únic sobre la renda de la terra i no sobre el capital o el treball, tot afirmant que aquesta era la teoria de Henry George. Amadeu Aragay ho teoritzà per escrit en un article a *La Terra* titulat "L'impost únic" (21-11-1925:1).

²⁰ GÓNGORA ECHENIQUE, Manuel: *El problema de la tierra*, Madrid, 1922; CASTRO, Cristóbal de: *Al servicio de los campesinos...*; MALEFAKIS, Edward: *Reforma agraria...*:494.

Tot i que el programa inicial defensat per la Unió de Rabassaires també entrava dins els límits de reformisme agrarista del primer terç de segle de respecte a la petita propietat familiar, era força radical. Pretenia ser aplicable arreu d'Espanya i centrava la seva atenció fonamentalment als arrendataris i parcers. La mesura i objectiu principal del programa era convertir automàticament tots els contractes de conreu -fossin parceries, rabassa morta, arrendament...- de vinyes o d'altres arbustos i d'arbres fruiters en enfiteusis -és a dir, a perpetuïtat- i amb dret a redimir-los, pagant una indemnització als propietaris. Era una mesura que ja havia estat assumida per Layret i per la Comissió de Rabassaires de Sabadell i comarca que ell orientava. Companys, en prendre el relleu de la direcció d'aquesta Comissió, també assumirà el programa²¹.

De fet, era un programa que s'entroncava perfectament amb el que defensaren els republicans federals a la dècada dels noranta del segle XIX en el si de la Federació de Treballadors Agrícoles de la Regió Espanyola. El famós programa federal de 1894 ja contenia exactament l'aspiració màxima de la Unió de Rabassaires: "queremos en el orden social (...) transformado en censo redimible a plazos respecto a la tierra el contrato de arrendamiento, considerados como enfiteusis perpetuas, redimibles también a plazos los foros y la rabassa morta"²². La Unió de Rabassaires també va prendre d'aquest programa federal i de Pi Margall les màximes que deien que "la terra és de tots els homes" i que "només el treball crea drets damunt la terra"²³. Eren les dues màximes que precedien el programa rabassaire que s'aprovà al congrés del 6 de gener de 1923²⁴. Textualment de *La Terra*, el programa era el següent:

"I. Els contractes d'arrendament de plantiu seran considetars enfiteusis, és a dir, a perpetuïtat i amb dret a redimir-los, pel preu declarat a l'amillament de la terra en el

²¹ *L'Avénir*, 21-5-1921 i 20-8-1921.

²² ALBERTÍ, Santiago: *El republicanisme català i la Restauració monàrquica (1875-1923)*, Barcelona, 1972:95. Probablement era la primera vegada que un programa polític o sindical lligat amb el republicanisme català demanava la transformació de tots els contractes de conreu, independentment del cultiu i del fet que fossin rabasses mortes o no, en censos redimibles. Fins aleshores només s'havien referit al dret a remissió els contractes de rabassa, tal com, per exemple, apareixia a la declaració del 1861 feta per una societat de rabassaires de Rubí en què es demanava que tots els contractes de rabassa morta "se declaren perpetuos, ab la obligació de indemnisar los enfiteotas [rabassaires] en lo termini de deu anys als duenyos primitius" (*Ressenya en defensa de las vinyas á rabassa morta y modo práctica de amillararlas*, Barcelona, 1861:27).

²³ El programa federal de 1894 es referia a la terra "como propia de todos los hombres". Mentre que Pi Margall havia afirmat que "somos de los que creen que solo el trabajo legitima la propiedad de la tierra, y es de toda justicia justo que la tierra esté siempre en poder del que la trabaja" (PI Y MARGALL, F.: "La rabassa morta" a *L'Avénir*, 15-12-1923:1. No es detalla la procedència ni l'any de l'escrit).

²⁴ [La Unió] "considera la terra propietat de tots els homes, i que sols el treball crea drets efectius per a la possessió i usdefruit de la mateixa".

moment d'ésser creat el contracte entre el propietari i el conreador.

II. Els contractes de terra de sembradura seran sempre estipulats per un període de temps no inferior a 25 anys.

III. S'anirà a una revisió dels contractes existents, baix la base de la imposició del pago de la renda en diners i no en fruits. I la renda serà regulada com a màxim a un interès no superior al 8 per cent sobre el valor declarat en l'amillament de la terra en el moment d'ésser creat el contracte entre el propietari i el rabasser o arrendatari.

IV. Tota millora creada en la finca, serà forçosament indemnitzada pel propietari el dia que fineixi tot contracte d'arrendament.

V. Tot contracte d'arrendament de finques rústiques serà regulat per les mateixes disposicions del contracte de societat, és a dir, que no es pugui procedir al deshauci per fallo del tribunal municipal.

VI. En cas de pèrdua de la collita per causes de tempesta o plagues del camp el propietari no tindrà dret a reclamar la renda.

VII. Quan un propietari no cultivi les terres i es negui al seu arrendament, l'Estat les expropiarà per utilitat pública, i les repartirà entre els agricultors no propietaris.

VIII. L'Estat fixarà tributs extraordinaris a les terres productives que els seus propietaris les utilitzin per als seus divertiments²⁵.

A la pràctica aquest programa de 1923 s'anà moderant a mesura que avançà la dècada. La carta possibilista que jugà la Unió durant la Dictadura l'obligà a fer-hi importants modificacions.

La feina sindical i política que dugué a cap la Unió per pressionar als diferents governs que se succeïren des de 1922 a 1930 no s'aturà pràcticament mai: viatges a Madrid, reunions amb ministres, cartes i telegrams al govern, cartes a l'opinió pública a través de la premsa, participació en informacions públiques sobre el problema agrari... El fet que tant el govern de concentració liberal-reformista de 1922-1923 com els governs de la Dictadura es comprometessin a atendre el problema social agrari amb la ferma voluntat d'anar més enllà del que havien fet els seus antecessors va mantenir enceses sempre les esperances de la Unió. I va provocar que aquesta no cessés en el seu afany reivindicatiu.

---

²⁵ *La Terra*, 15-1-1923:2.

3.2.1. El desengany amb el govern liberal-reformista (1922-1923): la primera crisi de la Unió.

Lluís Companys havia anat promentent pràcticament des de l'inici de la campanya de fundació del sindicat l'abril del 1922 una pròxima formació d'un govern de concentració liberal²⁶. Aquest govern, segons creien els líders rabassaires, havia d'aprovar una reforma agrària que satisfés les seves demandes. Almenys aquestes eren les promeses dels elements més destacats de la Izquierda Liberal com Santiago Alba o Joaquín Chapaprieta i del Partit Reformista com Melquíades Álvarez²⁷. No eren pocs els que s'havien format esperances amb aquest futur govern, "com si -segons l'advocat i observador polític Amadeu Hurtado- amb el nou Govern s'anés a inaugurar un període transformació trascendental del nostre règim que esvairia del tot l'atmosfera pesada dels anys difícils i turmentats que acabaven de transcórrer. (...) La sola presència d'un Govern de concentració liberal feia esperar a tothom, fins als més coneixedors dels problemes polítics del món, que les coses a Espanya seguirien un ritme diferent, i [més quan] al final de gener de 1923 podia el govern refermar la seva posició anunciant l'alliberament dels presoners d'Add-el-Krim per procediments diplomàtics que des de prop de dos anys els altres [governos] els havien intentat inútilment"²⁸.

Ben aviat també la Unió tingué motius per mostrar-se realment optimista. Poques setmanes després del jurament del govern liberal-reformista a finals de 1922, algunes societats locals rabassaires reberen telegrams procedents d'un dels ministeris del nou govern amb les següents promeses: "la transformación del régimen jurídico de la propiedad inmueble forma parte integrante del programa del Gobierno de la concentración. Pueden ustedes y los asociados de ese Centro tener la seguridad que oportunamente será presentado al Parlamento un proyecto de ley que responde a aquel imperativo de justicia y de convivencia pública"²⁹. També el mateix Alba, com a ministre d'Estat, envià un telegrama saludant el congrés de la Unió del 6 de gener del

---

²⁶ Precisament fou l'abril de 1922 quan cristal·litzà un acord entre els diferents corrents de l'esquerra dinàstica per formar un futur govern de concentració liberal (SUÁREZ CORTINA, Manuel: *El reformismo en España. Republicanos y reformistas bajo la Monarquía de Alfonso XIII*, Madrid, 1986:263).

²⁷ Melquíades Álvarez finalment no formà part del govern García Prieto, tot i que se li concedí la presidència del Parlament. Els projectes d'Alba i Álvarez són comentats a l'apartat 3.1. El projecte que intentà aprovar Chapaprieta l'estiu del 1923 es comenta més endavant.

²⁸ HURTADO, Amadeu: *Quaranta anys d'advocat*, Barcelona, 1967-1969:436 i 438 (vol.1).

²⁹ Telegrama enviat pel govern que rebé el Centre d'Obrers Agricultors de Sant Pere de Ribes a principis de gener de 1923 (*Democràcia*, 5-1-1923).

1923 prometent la modificació del règim de la propietat immoble³⁰. Els dirigents rabassaires pogueren sentir de paraula aquelles promeses quan a finals de febrer de 1923 viatjaren a Madrid per entrevistar-se amb el cap de govern García Prieto i amb els ministres Chapaprieta, Romanones, Pedregal i Alba, que ocupaven respectivament les carteres de Treball, Gràcia i Justícia, Hisenda i Estat, respectivament. Segons *La Terra*, a través d'aquestes entrevistes el govern oferí "la seguretat plena i alguns ministres van dir fins la paraula d'honor de presentar al Congrés pròxim un projecte de llei per a remeiar la situació dels rabassaires, aparcers i demés cultivadors de la terra"³¹. Alba va indicar a la comissió rabassaire traslladada a Madrid que si el ministre de Gràcia i Justícia no presentava cap projecte "el presentaria el seu amic Chapaprieta, ministre de Treball"³².

Però tot aquell optimisme que desprenia *La Terra* i la Unió no tenia prou present els entrebancs que era capaç de posar el règim de la Restauració i els sectors socials més privilegiats que li donaven suport per dificultar l'aprovació d'una llei que intentés limitar, ni que fos mínimament i localitzadament, els drets de la propietat rural. Ja es veurà prou durant la Segona República els entrebancs que obstaculitzaren enormement l'aplicació de la reforma agrària aprovada el setembre de 1932. Per tant, el 1923, tot i la voluntat democratitzadora d'aquell govern liberal-reformista, era certament difícil que es pogués tirar endavant una reforma com l'agrària, i més, segons el programa de la Unió de 1923 o del mateix ministre d'Estat Santiago Alba. La dimissió a l'abril d'aquell any de l'únic ministre del Partit Reformista, Pedregal, a causa de la impossibilitat de dur a terme la reforma de l'article 11 de la Constitució que havia d'acceptar la llibertat de cultes demostra també les dificultats i traves amb què es podia trobar qualsevol reforma política, social o econòmica en el marc d'aquell règim³³. Una d'aquestes traves havia de ser la mobilització dels propietaris catalans, encapçalats per l'IACSI, a partir del gener de 1923 disposats a "combatir a sangre y fuego" -segons paraules del mateix president d'aquesta entitat Carles de Fortuny- per la defensa dels drets dels propietaris i en contra

---

³⁰ *La Terra*, 15-1-1923:1.

³¹ *La Terra*, 15-3-1923:2. La comissió de rabassaires sortí cap a Madrid el dia 20 de febrer i estava formada per Lluís Companys, Font Marió, Joan Bonastre, Josep Raventós, Remigi Pañella, Casajoana -de Palau-solità-, Eusebi Daniel, Enric Esplugas, Francesc Riera i Josep Ricard. Acompanyaven a la comissió Josep Companys, germà de Lluís, i un germà de Joan Bonastre.

³² *La Terra*, 15-3-1923:2.

³³ Aquesta reforma havia estat assenyalada pel Partit Reformista abans d'acceptar formar part del govern com la més urgent a aprovar i de caràcter irrenunciable. Així li indicà Melquíades Álvarez al mateix monarca Alfons XIII en l'entrevista que tingueren poc abans de formar-se el govern de concentració (SUÁREZ CORTINA, Manuel: *El reformismo en España...*:267).

del programa rabassaire defensat per la Unió³⁴.

D'entrada, però, el nou govern volgué demostrar ben aviat que estava disposat a enfrontar-se -legislativament parlant- amb la qüestió rabassaire. El suggeriment que havia fet l'Institut de Reformes Socials el juliol del 1922 -després de la informació oberta sobre els contractes de rabassa morta de la qual ja s'ha parlat més amunt-, en el sentit que calia elaborar un projecte legislatiu per resoldre el problema rabassaire al Penedès, fou recollit immediatament pel govern García Prieto en començar el seu nou mandat el 7 de desembre del mateix any 1922³⁵. El 19 de desembre, o sigui, només dotze dies després d'haver començat a exercir com a ministre de Treball, Joaquín Chapapietra i Torregrosa acceptà l'oferiment de l'IRS i disposà -a través d'una reial ordre- que aquest mateix Institut estudiés un "anteproyecto de Ley que determine los preceptos que hayan de regular los contratos y relaciones jurídicas que se deriven de la rabassa morta"³⁶. Per a tal fi començà a demanar informes a institucions i entitats afectades i coneixedores de la problemàtica. Tant la Unió com l'IACSI foren algunes d'aquestes entitats³⁷.

Però els dirigents de la Unió es prengueren molt fredament l'ordre del ministre de Treball. *La Terra* expressà la indiferència rabassaire amb aquestes paraules: "Agraïm la bona voluntat [del ministre de Treball] però creiem que això [de resoldre el problema social-agrari] correspon al ministeri de Gràcia i Justícia que és d'on ha sortit el Codi Civil"³⁸. Els dirigents rabassaires estaven convençuts que les reformes que ells demanaven només podien ser acceptades si es modificava els apartats dedicats a la propietat rústica i als contractes de conreu del Codi Civil. I ells creien que aquesta modificació només la podia ordenar el ministeri de Gràcia i Justícia i no el de Treball. Per altra banda, el programa que havia aprovat la Unió el gener de 1923 no es limitava

---

³⁴ Carlos de FORTUNY: "Agitación agraria" a *RIACSI*, febrer de 1923:19.

³⁵ Fou el diputat reformista Josep Zulueta, amb molt bones relacions dins el nou govern, qui s'entrevistà amb el ministre de Treball Chapapietra pocs dies després d'assumir aquest el càrrec per demanar-li que tingués en compte el suggeriment de l'IRS que quedà redactat en les conclusions firmades el 28 de juliol 1922 sobre la informació sobre la "rabassa morta" (*El Panadés Republicano* (Vilafranca), 10-2-1923), i aquest li prometé un projecte de llei sobre aquest contracte (*La Terra*, 15-12-22:3).

³⁶ INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES: *La rabassa morta...*, 1923:78.

³⁷ L'IACSI rebé l'oferiment de presentar un informe el 5 de gener de 1923 i la Unió el 26 del mateix mes (*RIACSI*, agost 1923:149; *El Diluvio*, 27-1-1923:11 i *La Terra*, 15-2-1923:9).

³⁸ *La Terra*, 30-1-1923:5.

a parlar dels contractes de rabassa morta -tal com feia l'ordre de Chapaprieta-, sinó que pretenia convertir en emfiteusis tots els contractes de conreu de vinya i altres arbustos i arbres.

El problema era que si hi havia algun membre del govern reticent a tota aspiració rabassaire era precisament el ministre de Gràcia i Justícia, el comte de Romanones. En aquell moment aquest tenia molt bones relacions amb la Lliga Regionalista i era aquest partit el qui amb més claredat s'oposava -tal com s'esdevindrà durant la II República- des de Catalunya i també des de Madrid al programa de la Unió. Tant el president de la Unió Riera com Companys manifestaren certa desconfiança en Romanones després de la reunió que la comissió de la Unió desplaçada a Madrid tingué amb ell a finals de febrer³⁹. Riera i Companys no anaven gaire errats en aquesta apreciació. Suárez Cortina afirma que en aquell moment "existía la convicción de que la presencia de Romanones era un freno efectivo a una auténtica política de clarificación"⁴⁰.

No obstant això, en principi, la Unió fou escoltada per aquest ministre. Quan aquest obrí una informació sobre els *foros* gallecs a través de una reial ordre de 13 de gener de 1923⁴¹, el sindicat rabassaire demanà a Romanones que la informació es fes extensiva també a la rabassa morta. Com a mesura de pressió Companys ordenà que les societats locals rabassaires enviessin telegrams al ministre de Justícia "recordant que a Catalunya hi havia viu el problema de la rabassa"⁴². El 18 de gener *El Diluvio* ja anunciava que el govern havia acceptat la demanda de la Unió i el dia 26 les societats locals d'aquesta central reberen telegrams del ministeri afectat anunciant-los que la reial ordre sobre *foros* s'havia ampliat també a la rabassa⁴³. De fet, aquesta ordre no es modificà en res ni s'amplià, sinó que l'únic que féu el govern fou considerar ja compresa la rabassa en l'apartat "a" de l'article segon que deia exactament així: "Constitución y redención de

---

³⁹ Riera digué en un article a *La Terra* referint-se a Romanones que "con él ya había un poco de recelo por nuestra parte porque basta saber y recordar que ya antes de hacerse la concentración liberal, él ya era la nota discordante en los actos que celebraban sus compañeros, hoy de gobierno, en los mítins públicos, respeto a la cuestión de las tierras" (*La Terra*, 15-3-1923:1). Per altra banda Companys recordà la desconfiança que tenien en Romanones en una intervenció al Congrés de diputats el 21 de juny de 1923 en la qual reconegué que en la visita que féu al govern el mes de febrer ja "manifesté mi recelo ante el Sr. Ministro de Gracia y Justicia porque (...) [éste] marcó ciertas diferenciaciones con los demás hombres de la concentración liberal".

⁴⁰ SUÁREZ CORTINA, Manuel: *El reformismo en España...*:268.

⁴¹ La Reial Ordre és transcrita a *La Terra*, 30-3-1923:2.

⁴² *La Terra*, 15-2-1923:8.

⁴³ *El Diluvio*, 27-1-1923:11.

foros o derechos reales análogos". Per tant, des del ministeri s'havia considerat la rabassa morta com a un dret real anàleg al *foro*, cosa que, en principi, satisféu bastant a la Unió.

L'Institut de Reformes Socials, a partir d'aquest moment, treballà teòricament tant per a l'estudi de l'avantprojecte que li encarregà el ministeri de Treball el 19 de desembre de 1922 com per a la suposada informació -que igualment havia de desembocar en un projecte legislatiu- que s'obria sobre la rabassa morta amb la reial ordre del 13 de gener de 1923 del ministeri de Gràcia i Justícia⁴⁴.

Però el refredament polític que es produí a partir de l'abril quan el govern començà a donar mostres de divergències internes col·laboraren a refermar l'escepticisme de la Unió⁴⁵. D'entrada, l'anunci a mitjan febrer de les eleccions generals per al 29 d'abril provocà que tots els projectes de llei pendents en aquell moment quedessin automàticament ajornats per a després dels comicis quan es tornessin a obrir les corts. A principis d'abril havia dimitit l'únic ministre del Partit Reformista, Pedregal, per la impossibilitat de fer aprovar la llibertat de cultes a causa de la pressió de l'Església. La majoria de partits i organitzacions esquerranes, inclosa la Unió, "vieron en el fracaso gubernamental reformista la mayor expresión de la incapacidad monárquica para asumir cualquier reforma, por limitada que fuese"⁴⁶. La moratòria que el govern demanà en

---

⁴⁴ De fet, en els informes sol·licitats per l'IRS en les ordres de 3-5-1922 i 19-12-1922, publicats a INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES: *La rabassa morta...*, no s'hi diu res de la R.O. del Ministeri de Gràcia i Justícia de 13-1-1923. Cal pensar que el govern consideraria que la informació que teòricament s'obria amb la R.O. del 13-1-1923 ja s'estava duent a terme a partir de l'ordre del 19-12-1922, ja que la temàtica era la mateixa, encara que les ordres provinguessin de dos ministeris diferents. No obstant això, em consta que l'IACSI presentà un informe diferent per a cada ordre -si bé havien de contenir unes conclusions idèntiques- (INSTITUTO AGRÍCOLA CATALÁN DE SAN ISIDRO: *Memoria correspondiente a 1923*, Barcelona, 1924:17). L'IRS no donaria a conèixer l'avantprojecte de llei sobre els contractes de rabassa fins al 1924, ja en plena dictadura, en un moment en què el govern estava treballant també en la redacció d'un Codi Rural que havia d'unificar totes les modalitats de contractes de conreu d'Espanya. Això féu que es deixés de banda aquest avantprojecte definitivament. El fet que aquest no recollís el dret de remissió de la terra per part del rabassaire i que només reconegués algun dret al pagès com "el derecho de tanteo, en caso de enajenación" va provocar que la Unió tampoc en fes gaire cas i no el reivindicés. Tan sols l'IACSI tingué interès a presentar-hi esmenes. Però en veure que el govern tampoc no tenia cap interès a tirar endavant l'avantprojecte, es deixà córrer qualsevol gestió cap a aquest (INSTITUTO AGRÍCOLA CATALÁN DE SAN ISIDRO: *Memoria correspondiente a 1923*, Barcelona, 1924:21).

⁴⁵ A partir del mes de febrer el govern sofrí diverses petites crisis. Des d'aquest mes al setembre només quatre ministres no canviaren de cartera.

⁴⁶ SUÁREZ CORTINA, Manuel: *El reformismo en España...*:273. Amadeu Aragay expressarà en un article titulat "Desconfiemos" l'escepticisme que a partir d'aquell moment s'emparà de tots els que havien confiat en la capacitat reformista d'aquell govern. Després de recordar que "uno de los puntos fundamentales del programa que sirvió a la concentración para escalar al poder fué la reforma del párrafo 3º del artículo 11 de la constitución", arriba a la conclusió segons la qual "si al primer obstáculo ya retroceden, no és difícil afirmar la suerte que cabrá también al intento de reforma agraria anunciada en

motiu de les eleccions també significà un refredament de l'activitat política i sindical de la Unió en l'objectiu d'aconseguir una reforma agrària per tal de centrar la seva atenció en els comicis d'abril, clau per al seu futur com a sindicat, tal com es veurà en l'apartat 3.4.4. Malgrat la contundent victòria de Companys en el districte de Sabadell, aquelles eleccions representaren el primer gran fracàs i un gran revés político-sindical per a la Unió. De la resta de candidats dels districtes *rabassaires* als quals aquest sindicat donà suport -Ventosa i Roig, per Vilanova i Geltrú; Pere Álvarez, per Sant Feliu de Llobregat; i Joan Casanovas, per Vilafranca- cap d'ells obtingué l'escó. Significativament, tots ells foren derrotats per candidats de la Lliga Regionalista. Forçosament el govern hagué de prendre nota d'aquests resultats.

Sens dubte, la posició de l'IACSI també col·laborà a refredar l'ànim del govern per legislar sobre la temàtica social-agrària. D'entrada aquest Institut es mobilitzà amb rapidesa per evitar que s'aprovés res precipitadament per reial decret. Amb tal finalitat entre el gener i el març envià telegrams al govern, visità "al Delegado Regio del Trabajo para puntualizar ante él los verdaderos móviles y caracteres de la agitación [rabassaire]" i el president de l'entitat es posà en contacte amb el ministre de Treball, Chapapietra, per manifestar-li "que confiaba que el Gobierno esperaría conocer el informe de nuestra Corporación, indicándole que toda precipitación en vísperas de elecciones generales podría dar pié a maliciosas interpretaciones". El ministre contestà que "era inexacto que se propusiese tratar el asunto en Consejo de Ministros, pues se propone estudiarlo con el detenimiento y asesoramiento indispensable"⁴⁷.

Els representants dels propietaris catalans, en adonar-se des d'un principi de la voluntat del govern de legislar favorablement als interessos camperols en la qüestió de la rabassa, s'afanyaren a oferir un projecte legislatiu paral·lel al que podia oferir l'Institut de Reformes Socials: "Percatóse el Instituto Agrícola Catalán de San Isidro de la gravedad del momento y de la inminencia de un profundo e irreparable perjuicio si no acudía solícito y rápidamente a la defensa del genuino concepto de la institución *rabassa morta* (...). Por ello la Junta Directiva del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro entendió que debía acudir rápidamente a la información, pero no limitándose solamente a contestar los tres extremos contenidos en el Cuestionario con que le honró el Instituto de Reformas Sociales, sino que era su deber avanzar un paso más y acompañar al informe

---

la oposición i temerosamente apuntada en el plan del gobierno" (*La Terra*, 30-5-1923:3-4).

⁴⁷ *RIACSI*, febrer 1923:26; INSTITUTO AGRÍCOLA CATALÁN DE SAN ISIDRO: *Memòria correspondiente a 1923*, Barcelona, 1924:17; *La Terra*, 28-2-1923:5.

un detenido estudio económico-jurídico del contrato de *rabassa morta*⁴⁸. D'aquesta manera l'IACSI elaborà un molt estudiat "Anteproyecto de Ley regulando el contrato de *rabassa morta* y sus similares", la primera redacció del qual es posà a debat i a examen en una assemblea de socis en la qual "se patentizó la excepcional importancia que reconocían al asunto". L'estudi fou definitivament aprovat en junta del 6 de març⁴⁹. Segons aquest, l'IACSI estava disposat a acceptar una de les principals reivindicacions rabassaires des del segle XIX: el dret del pagès a rebre una indemnització, un cop acabat el contracte, en cas que almenys dos terços de la vinya estiguessin en bon estat de producció (article 13)⁵⁰.

La posició obstruccionista que adoptaren els propietaris intentant obstaculitzar una reforma agrària així com la desconfiança que començà a mostrar cap al govern al voltant del mes de febrer féu llançar a la Unió un manifest signat el 14 de març dirigit "a la opinión pública para denunciar la torpe conducta de los propietarios frente a la conclusiones presentadas por los cultivadores". En ell s'hi veu una Unió enutjada pel retard que sofria l'esperada reforma agrària i radicalitzava les posicions fins a manifestar que "si, en definitiva, por ser los propietarios del suelo suicidas y obstinados y el Poder público ligero y racible [sic] no hubiera otro camino a seguir que el de la lucha y la fuerza, la Unión de Rabassaires cambiará violentamente de procedimientos, planteando el pleito en el plano de la fuerza, y que, desde ahora, pide para entonces que la opinión recuerde estas excitaciones y que su mirada de simpatía le acompañe"⁵¹. Per la seva banda, l'IACSI cridà a tots els propietaris rurals catalans a "que se apiñen alrededor de quienes nos honramos con su representación dándonos así aliento y fuerza en la batalla que desgraciadamente se avecina"⁵².

Les amenaces rabassaires contingudes al manifest, de fet, no hagueren de sorprendre gaire als que seguien mínimament la trajectòria sindical de la Unió. Companys ja deixà clar al congrés del sindicat del sis de gener de 1923 que el lema d'aquesta havia de ser:

---

⁴⁸ INSTITUTO AGRÍCOLA CATALÁN DE SAN ISIDRO: *La rabassa morta en Catalunya. Su extensión. Sus conflictos. Su solución*. Barcelona, 1923:7. Aquest avant-projecte es troba recollit a INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES: *La rabassa morta...*:142-147.

⁴⁹ INSTITUTO AGRÍCOLA CATALÁN DE SAN ISIDRO: *Memoria correspondiente a 1923*, Barcelona, 1924:17.

⁵⁰ L'estudi preveia també que la contribució la pagués el propietari en la seva totalitat (article 24); acceptava també la formació de comitès paritaris per a la determinació de diferents valoracions com ara les indemnitzacions (article 28).

⁵¹ "La Unión de Rabassaires a la opinión pública" a *El Diluvio*, 16-3-1923:25.

⁵² *RIACSI*, febrer de 1923:19.